

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM 100 TEMEL ESERDEKİ MANZUM
METİNLERDE DEĞERLER

Hüseyin ÖZTÜRK

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Mehmet KIRBIYIK

Konya – 2013

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM 100 TEMEL ESERDEKİ MANZUM
METİNLERDE DEĞERLER

Hüseyin ÖZTÜRK

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Mehmet KIRBIYIK

Konya – 2013

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hüseyin ÖZTÜRK		
	Numarası	108303011001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora	☐
	Tezin Adı	İLKÖĞRETİM 100 TEMEL ESERDEKİ MANZUM METİNLERDE DEĞERLER		

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Hüseyin ÖZTÜRK

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hüseyin ÖZTÜRK		
	Numarası	108303011001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mehmet KIRBIYIK		
Tezin Adı	İLKÖĞRETİM 100 TEMEL ESERDEKİ MANZUM METİNLERDE DEĞERLER			

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan İLKÖĞRETİM 100 TEMEL ESERDEKİ MANZUM METİNLERDE DEĞERLER başlıklı bu çalışma 28/06/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Doç. Dr. Mehmet Kirbiyik Danışman
Doç. Dr. Mustafa Yıldız Üye
Doç. Dr. Bülent Dilmaç Üye

İçindekiler

ÖN SÖZ	12
BİRİNCİ BÖLÜM	19
GİRİŞ	19
1.1 Değerler.....	19
1.1.1 Değerlerin Sınıflandırılması.....	21
1.1.2 Felsefe ve Değerler	24
1.1.3 Sosyoloji ve Değerler	25
1.1.4 Psikoloji ve Değerler.....	26
1.2 Değerlerin Eğitim Yolu ile Kazandırılması	27
1.2 Araştırmanın Amacı.....	29
1.3 Araştırmanın Önemi	30
1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları.....	30
1.5 Araştırmanın Varsayımları	30
İKİNCİ BÖLÜM.....	31
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	31
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	40
ÇOCUK EDEBİYATI VE 100 TEMEL ESER.....	40
3.1 Çocuk Edebiyatı.....	40
3.1.1 Çocuk Edebiyatında Manzum Metinler	41
3.1.2 100 Temel Eser Etrafındaki Tartışmalar ve Listede Yer Alan Manzum Metinlerin Bu Tartışmalardaki Yeri.....	44
3.1.2.1 Listenin Hazırlanış Süreci ile İlgili Tartışma ve Eleştiriler	45
3.1.2.2 Listenin İçeriği ile İlgili Eleştiriler ve Listedeki Manzum Metinler	46

3.1.2.3 Listenin Uygulanması ile İlgili Eleştiriler	52
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	53
YÖNTEM	53
4.1 Araştırmanın Modeli	53
4.2 Araştırmanın Evreni	53
4.3 Verilerin Toplanması, Sınıflandırılması ve Değerlendirilmesi	54
BEŞİNCİ BÖLÜM	56
BULGU VE YORUMLAR	56
5.1 Eserlerde Tespit Edilen Değerler ve Yorumları	56
5.1.1 Adil Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	56
5.1.2 Aile Birliğine Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	65
5.1.3 Bağımsızlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	70
5.1.4 Bilimsellik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	74
5.1.5 Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	85
5.1.6 Dayanışma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	94
5.1.7 Duyarlılık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	99
5.1.8 Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	109
5.1.9 Estetik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	118
5.1.10 Misafirperverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	130
5.1.11 Özgürlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	132
5.1.12 Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular	137
5.1.13 Saygı Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	143
5.1.14 Sevgi Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	147
5.1.15 Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgu Yorumlar	159
5.1.16 Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	172

5.1.17 Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	180
5.2 Değerlerin Eserlere Dağılımı	188
ALTINCI BÖLÜM	193
SONUÇ	193
KAYNAKÇA.....	194

ÖN SÖZ

Değer eğitimi, biliş değil duyuş eğitimidir. Duymayı(işitmeyi değil) öğretmek amacındadır. Metinler üzerinden yürütülen Türkçe eğitimi faaliyetlerinde, değerlerin eğitimi için de metinlere ihtiyaç vardır. Peki hangileri değer eğitiminde kullanılacaktır? Hislerin mecrası şiirler, düşüncelerin mecrası ise düzyazı olarak bilinir. Nitelikli olmak kaydıyla, nazmedilmiş metinlerin duygular üzerindeki etkisi çoğunlukla nesirden daha kuvvetlidir. İnsan daha bebeklik çağlarındayken dimağı annesinin ritimli, kafiyeli, ahenkli ninnileriyle temas eder. Sonra oyun çağında tekerleme, mani gibi türler bunu takip eder. Çocuğun okul çağında da nitelikli manzum metinlerle karşılaşması, onun hangi değerleri benimseyeceğini belirleyecek etkenlerden biri olması sebebi ile hayatidir. Bugün okullarımızda, ders kitaplarındakilerin yanısıra öğrencilerin en çok karşılaştığı manzum metinler, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2005 yılında tavsiye edilen 100 Temel Eser’de yer alan metinlerdir. Ders kitaplarının değişimlere uğradığı düşünülürse çocuklarla en istikrarlı şekilde teması olanlar bunlardır, demek yanlış olmayacaktır.

Bu çalışma, söz konusu manzum metinlerin değerler eğitimi açısından analizini yapma amacıyla hazırlandı.

Çalışma altı bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde değerler ve değer eğitimi hakkında mümkün olduğunca özlü kavram bilgisinin yanında araştırmanın amacı, önem ve sınırlılıkları yer almaktadır. İkinci bölüm, Türkçe eğitimi sahasında yapılmış değerler konusunu içeren ilgili araştırmalara ayrılmıştır. Üçüncü bölüm, yine özlü olmak kaydı ile çocuk edebiyatı hakkında bilgiler, 100 Temel Eser’e getirilen eleştiriler ve bu eleştiriler ışığında listedeki manzum metinlerin genel bir değerlendirmesinden oluşmaktadır. Dördüncü bölüm çalışma ile alakalı yöntem bilgisini, beşinci bölüm ise elde edilen bulguları ve onlar hakkında yorumları ihtiva etmektedir. Yöntem bölümünde ayrıntısıyla görüleceği üzere eserler tek tek incelenmiş, fişlemeler yapılmış ve bulgular sınıflandırmaya tâbi tutulmuştur. Yorumların, bulguları açıklayıcı mahiyette olmasına özen gösterilmiştir. Bölümün sonunda bulguların eserlere dağılımı hakkında genel bir değerlendirme yapılmış ve tablo halinde gösterilmiştir. Altıncı ve son bölümde ise araştırmanın sonuçları ve bu sonuçlardan yola çıkarak yapılan öneriler yer almaktadır. Araştırmanın, değer

eğitiminde manzum metinlerin önemine işaret ediyor oluşu ve değerler eğitimi bilgisi ile çocuk edebiyatı bilgilerini birlikte göz önünde bulundurma çabası sebebiyle, en azından bu satırların yazarına, gelecek için bir ışık tutabileceği ümidindeyim.

Tez çalışmamı yöneten danışman hocam sayın Doç. Dr. Mehmet KIRBIYIK'a, çalışmalarım sırasında yardımını esirgemeyen Dr. Murat ATEŞ'e, bilgilerinden faydalandığım Araştırma örevlisi Tahir TAĞA'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Kasım 2012

Hüseyin ÖZTÜRK

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hüseyin ÖZTÜRK	Numarası 108303011001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı / Türkçe Eğitimi Bilim Dalı	
	Danışmanı	Doç. Dr. Mehmet KIRBIYIK	
Tezin Adı		İlköğretim 100 Temel Eserdeki Manzum Metinlerde Değerler	

ÖZET

Hepimizin açıkça görebileceği bir hakikat var: Hayat, giderek karmaşıklaşıyor. Bu hakikatin kaçınılmaz olarak bizi getirdiği bir diğer hakikat de şudur: Toplum hayatını ve insanların davranışlarını şekillendiren değerler, sözünü ettiğimiz karmaşadan nasibini almıştır; almaktadır. Bu noktada, her yönden sağlıklı bireyler yetiştirmek ve sağlıklı bir toplum yapısına ulaşabilmek için değerler eğitimini ciddiye almak zorundayız. Çocuklarımıza okutacağımız eserleri seçerken göstereceğimiz hassasiyet ve dikkat, değer eğitimi konusundaki ciddiyetimizi ortaya koyacaktır. Bu araştırma, ülke olarak bu konudaki ciddiyetimize katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Araştırmada, 2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ve bir genelge ile duyurulan İlköğretim 100 Temel Eser'deki manzum metinler incelenmiştir. Manzum metinlerin incelenmiş olmasının sebebi, onların değer

eğitiminde daha etkili kullanılabileceği dűşüncesidir. Bu inceleme sırasında, yalnızca değer eğitimi uzmanlarının değil çocuk edebiyatı uzmanlarının da görüşlerinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda, değerlerin eserlere dengeli bir şekilde dağılmadığı; bazı eserlerin kelime kadrolarının çocuklara uygun olmadığı; eserlerden birkaçının da yayıncılar tarafından tahrife uğratıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer Eğitimi, 100 Temel Eser, Manzum Metinler, Çocuk Edebiyatı

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hüseyin ÖZTÜRK	Numarası 108303011001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı / Türkçe Eğitimi Bilim Dalı	
	Danışmanı	Doç. Dr. Mehmet KIRBIYIK	
Tezin Adı		VALUES IN POETIC TEXTS OF 100 BASIC WORKS FOR PRIMARY SCHOOLS	

SUMMARY

There is a reality we can see clearly: Life is becoming more and more complex. This reality brings us another truth inevitably: Values that shape people's behavior and community life are affected by this chaos. At this point, we have to take the values education seriously in order to cultivate healthy individuals and achieve a healthy society structure. The sensitivity and care we show when choosing books for our children to read will prove our seriousness about the values education. This research has been conducted to contribute our country's seriousness about this subject.

In the study, poetic texts in 100 Basic Works which were prepared and announced via a circular of the Ministry of Education in 2005, were analyzed. The reason that Poetic texts were analyzed is the idea that poetic texts can be used more effectively in the values education. During this investigation, not only opinions of values education experts but also opinions of experts of children's literature were

used. The following results are found at the end of the study: The distributions of values are not homogeneous(balanced), some works are not suitable for children's vocabulary, and some of the works have been defaced by publishers.

Keywords: Value Education, 100 Basic Work, Poetic Texts, Children's Literature

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 Değerler

Yaptıkları işin tabiatı gereği bilim insanları ve düşünürler, konulara, mensup buldukları bilim dalının penceresinden bakmaktadır. Mevzu değerler olduğunda da durum böyledir. Kabaca yapılmış bir ayırım olmakla birlikte değerlere karşı temelde iki bakış açısından söz edebiliriz: İlki mevzuyu bir düşünce alanı olarak gören yaklaşımdır. Bu yaklaşımın sahipleri çoğunlukla filozoflardır. İkincisi konuyu deney, gözlem vb. veri toplama yollarından elde edilen bilgilerle ele alan sosyolog, psikolog, sosyal psikolog ve yakın zamanlarda sayısı hızla artan eğitim bilimcilerin yaklaşımıdır.

Değer kavramının birçok farklı tanımı yapılmıştır fakat eğitim bilimcileri en yakından ilgilendiren tanımlar psikolog ve sosyal psikologlar tarafından yapılan tanımlardır. Çünkü gelişim ve öğrenme psikologlarının araştırmaları, insanın değerleri nasıl öğrendiğine dair bilgilerimizin temelini teşkil eder. Fakat bu noktada filozofların konuyla ilgili görüşlerinin tamamen ilgi alanımız dışında olduğunu söylemek de doğru olmayacaktır. Çünkü filozofların oluşturdukları teorik temel, psikologlara önemli ölçüde fayda sağlamıştır. Kant ve Dewey'in, Piaget ve Kohlberg'in çalışmalarına yaptığı katkıları burada hatırlamalıyız (Güngör, 2010: 30-31).

Bu durumu belirttikten sonra iki farklı felsefe sözlüğünde değer kavramının nasıl tanımlandığına bakacağız.

“Değer: Kişinin, isteyen, gereksinme duyan, erek koyan bir varlık olarak, nesne ile bağlantısında belirlenen şey” (Akarsu, 1998:49).

“Değer: Arzu edilen, edilebilen şey, olaylarla ilgili insan tavrı. Değer, olgular ve nesnelere hakkında ihtiyaç ve ideallere göre verilen yargıyı ifade eder” (Bolay, 2009: 74).

Her iki tanım da istemek, arzu etmek fiilleri üzerinde durmuştur. Tanımlardan hareketle değer, bir isteğe konu olan nesne yahut olguyu tercih etme sebebimiz olarak ortaya çıkıyor.

Tabii ki felsefi açıdan mesele bu kadar yüzeyde kalmamıştır. Öznelci ve nesnelci bakış açılarından o kadar farklı tanımlar ortaya çıkmıştır ki bunlardan yola çıkarak tek bir değer tanımı yapmak mümkün görünmemektedir (Özlem, 2010:171). Felsefe açısından şimdilik bunları belirtmekle yetiniyoruz. İleride değerlerin felsefe ile ilişkisini ayrı bir bölüm olarak inceleyeceğiz.

Sosyal psikoloji alanında ise değerler konusunda kendilerinden en çok söz edilen isimlerin başında Rokeach ve Schwartz gelir. Sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak göreceğimiz üzere Rokeach, değerleri araç ve amaç değerler olarak sınıflandırmıştır (Gümüş, 2009: 14).

Psikologlar arasında değer kavramını tutum kavramı ile bir tutanlar da mevcuttur. Rokeach, bu ikisini birbirinden ayırır ve tutumun bir inançlar organizasyonu olduğunu değer ise tek bir inanca tekabül ettiğini iddia eder. Güngör, onun bu açıklamasına eleştiri getirir ve değer pek çok inancın bir araya gelip billurlaşması neticesinde oluştuğunu söyler (Güngör, 2010: 29-30).

Topçu ise (2005:83), değer hükümlerini gerçeklik hükümlerinden ayırt etmekle işe başlamıştır. Kendi örneklerinden birini verecek olursak: “Marmara denizdir” bir gerçeğin ifadesi iken “Vatan kutsaldır” cümlesi bir değer hükmüdür. Bu Süleyman Hayri Bolay’ın yazmış olduğu ve yukarıda bir kısmı verilen sözlük maddesindeki, inanç hükmü ile bilgi hükmünün farkını anlatan açıklamasına birebir uygundur. Nitekim o da benzer bir örnekle durumu açıklamaya çalışmıştır(2009: 74).

Fakat Topçu, değeri başka kavramlardan ayırt etmek için bunun yeterli olmadığını söyleyerek bir hükmün değer hükmü sayılabilmesi için toplumun tüm fertleri tarafından aynı şekilde kabul edilmiş olmasının gerekliliğinden bahseder. Ona

göre değer hükümleri kişilerin değil toplumun istek ve duygularını ortaya koyar. (Topçu, 2005:83) Bu noktada sosyoloji ile değerlerin ilişkisini de önümüzdeki bölümlerde inceleyeceğimizi belirtip değerlerin sınıflandırılması konusunda araştırmacıların ve düşünürlerin ortaya koyduğu açıklamalara göz atacağız.

1.1.1 Değerlerin Sınıflandırılması

Farklı sahalardan konuya farklı bakış açılarının bulunduğunu söylemiştik. O nispette farklı değer sınıflandırması yapıldığını söylemek herhalde yanlış olmayacaktır. Biz bunlardan bir kısmını vermekle yetineceğiz. Kuşatıcılığını göz önünde bulundurarak en başta Özlem'in(2010:173) sınıflandırmasını veriyoruz. Bu sınıflandırmada değerler altı temel gruba ayrılmıştır. Her bir gruptaki değer olumlu ve olumsuz hallerinden bahsedilmiştir.

- Hazcı(hedonist) değerler(olumlu: haz, olumsuz: acı)
- Bilgi değerleri(olumlu: doğru, olumsuz: yanlış)
- Ahlak değerleri(olumlu: iyi, olumsuz: kötü)
- Estetik değerler(olumlu: güzel, olumsuz: çirkin)
- Din değerleri(olumlu: sevap, olumsuz: günah)

Değerler konusunda yapılmış ilk sınıflandırmalardan biri olması ve diğerlerine öncülük etmiş olması itibariyle Rokeach'in yapmış olduğu sınıflandırmayı da burada zikrediyoruz(Akbaş, 2004: 57).

Tablo 1: Rokeach'in Değerler Sınıflaması

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcılık
Başarılı olma	Cesaret
Bilgelik	Dürüstlük
Dini olgunluk	Entelektüellik
Eşitlik	Geniş görüşlülük

Gerçek dostluk	Hırslılık
Güzellikler dünyası	İtaatkarlık
Heyecan verici bir hayat	Kendini kontrol etme
İç huzur	Kibarlık
Kendine saygı	Kendine hakim olma
Mutluluk	Mantıklılık
Gerçek Dostluk	Neşelilik
Özgürlük	Sevecenlik
Rahat bir hayat	Sorumluluk sahibi olma
Sosyal kabul	Temizlik
Ulusal güvenlik	Yardımseverlik
Zevk	Yaratıcılık

Tabloda görüldüğü gibi Rokeach değerleri, amaç ve araç değerler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Araç değerler amaç değerlerin gerçekleştirilmesi içindir.

Spragner'ın değer sınıflaması ise altı temel gruptan oluşmaktadır. Bu sınıflama daha sonra ölçeğe dönüştürülmüş ve denenmiştir. Bu deneme neticesinde kişilerin ilgi duydukları alanlarda başarılı oldukları görülmüştür. Buradan yola çıkarak da sınıflamanın doğru olduğu hükmüne varılmıştır. (Akbaş, 2004: 56)

Tablo 2: Spragner Değer Sınıflaması

1. Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
2. Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.

3. Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayat. olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
4. Sosyal Değer	Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattir, bencil değildir.
5. Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
6. Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazlar. feda eder.

Dilmaç(2002:8), İnsani Değerler Eğitimi Programı adını verdiği programda beş evrensel değerden söz etmiştir. Bunlar:

- Sevgi
- Hakikat
- İç huzur
- Doğru Davranış
- Şiddetten Kaçınma

Bolay (2010:74) değerlerin şekli olarak olumlu-olumsuz, görelî-mutlak, öznel-nesnel, mantıksal açıdan(doğru), ahlaki yönden(iyi), sanat açısından(güzel) şeklinde sınıflandırılabilceğini söylemiştir.

Bunların dışında Hançerlioğlu (1993:275) şöyle bir sınıflamaya gitmiştir: Bir ruh ihtiyacını karşılayan değer ruhbilim değeri, ahlak ihtiyacını karşılayan değer

törebilim değeri, yararlanma ihtiyacını karşılayan değer kullanma değeri ve son olarak değıştirme ihtiyacını karşılayan değer değıştirme değeri adını alır.

1.1.2 Felsefe ve Değerler

“Klasik felsefenin bilgi ve ontolojiden sonra geri kalan iki konusu ahlak ve estetikdir, yani değer hükümleridir” (Güngör, 2010:31).

“Bütün beşeri etkinliklerimizde ya bir hakikati araştırırız, ya bir şeyi değerlendiririz ya da bir şeyin yalnızca var oluşunu tespit ederiz” (Ülken, 2001:193-194).

Değerler konusu felsefe ile yaşıttır. Antikçağ filozoflarından başlayarak hemen hemen tüm düşünürlerin konu ile ilgili söyleyecek sözleri olmuştur. Biz burada değerlerin felsefe içerisindeki serüvenini Özlem(2010:171-188) ve Ülken’in(2001:186-193) çalışmalarından yola çıkarak özetlemeye çalışacağız.

Antikçağda iki temel yaklaşım vardır. Biri öznelci (relativist) diğeri nesnelcidir.

Öznelci yaklaşım, değerleri öznenin amaç ihtiyaç, ilgi ve beklentileri doğrultusunda nesnelere, olgulara sonradan eklediği özellikler olarak görür.

Nesnelci yaklaşıma göre ise öznenin bağımsız değerler vardır. Bunlar ideal mutlak ve kutsal nitelikte olabilir. Nesnelci yaklaşımın içinde mutlakçı, teleolojik, ve teolojik anlayışlar mevcuttur.

Antikçağ’da sofistler, “insan, her şeyin ölçüsüdür” düşüncesini kendilerine kılavuz edinmişlerdir. Onlar doğrudan değerlere temas etmemekle birlikte bilgi anlayışları dolayısı ile öznelci bakış açısının ilk temsilcileri sayılabilirler. Yine Antikçağ’da onların bu öznelci tavrına karşılık Sokrates, Platon ve Aristoteles, nesnelci bir değer anlayışı sergilemişlerdir. Ortaçağ felsefe anlayışında da Platon ve Aristoteles etkisi kendini belli eder. Tıpkı onlarda olduğu gibi bir varlık hiyerarşisi ve buna bağlı olarak değer hiyerarşisini görmek mümkündür. Çağın önde gelen düşünürü Thomas, ontolojiyi aksiyolojiye yaklaştırmaya çalışan çalışmalar yapmıştır.

Yeniçağ'a hâkim olan Aydınlanmacı düşünce, varlığın değere eş olduğu görüşünü reddeder. Olan ile olması gerekeni ayırmak gerektiği fikri hâkimdir. Bu dönemin paradigmasına göre ölçülemeyen, deneye, gözleme gelmeyen şeyler bilimin konusu olamazdı.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değerlere karşı alınan bu pozitivist ve dışlayıcı tavra karşı tepkiler gelişmiştir. Öyle ki bu tepkiler, bu zamana kadar felsefe içinde bir tartışma konusu olan değerleri, felsefenin ayrı bir disiplini haline getirmiştir. Söz konusu disiplinin başlangıcı sayılabilecek ilk isim Lotze'dir.

Bu meyanda adını muhakkak anmamız gereken isimlerden biri de Scheler'dir. Ona göre hayatımıza akılcı ilkeler değil duygusal kaynaklı değerler yön verir ve insanın sosyal hayatını anlayabilmek ancak onun bu yönünü kavramakla mümkündür.

Değerlerin insan tarafından üretildiğini söyleyen bir başka isim de Nietzsche'dir. Mutlak, nesnelci, idealist değerlere karşıdır. İnsanın değer üretmesi gerektiğini, mutlak ve kutsal değerlerin ancak kitlelerin sığınağı olduğunu ve uyuşturucu vazifesi gördüğünü dile getirir.

Marksist değer anlayışı ise ekonomik değerleri ön plana çıkarır. Ahlaki ve estetik değerler ekonomik değerlerin birer uzantısıdır.

1.1.3 Sosyoloji ve Değerler

Sosyoloji biliminin ilgilendiği nesne toplumdur.(Marshall, 2009:681) Max Weber'e göre sosyolojinin konusu bireylerin toplumsal eylemleridir. (İçli, 2011:21) Bu bilim dalı, pozitivist paradigmanın etkisi ile uzun yıllar değerler konusuna mesafeli durmuştur. Çünkü Pozitivizm'in temel iddiası, değerlerden ve inançlardan bağımsız bir bilim ortaya koymaktı. Değerler ise pozitivistlere göre sübjektif oluşlarından ötürü bilimin konusu olamazlardı. Sosyologlar ile değerler arasındaki bu mesafe, Weber'in Protestan ahlakı ve Kapitalizm arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmasına ve onun anlayıcı sosyolojisinin bilim çevrelerinde kabul görüşüne kadar korundu (Özensel, 2003:222).

Bir sosyoloji sözlüğündeki şu cümle bize bu yeni anlayış hakkında ipuçları vermektedir: “Toplumun kendisi kısmen değerler aracılığı ile kurulduğu için, sosyolojinin incelenmesi bir açıdan değerlerin incelenmesidir.” (Marshall, 2009:134)

Herhangi bir toplumun yapısına dair söz söyleyebilmek için o toplumun temel yapı taşlarını tanımak gerekir. Bu temel yapı taşlarını anlamlı kılan şey ise o toplumun üyelerinin onlara verdiği değerlerdir. Toplumun neye kıymet verdiğini bilirsek o toplum adına ileriye dönük çalışma yapmak da mümkün olacaktır (Özensel, 2003:222).

Değerlerin, hangi özelliği sebebiyle sosyolojiyi ilgilendirdiğini daha açık bir şekilde kavrayabilmek için aşağıdaki iki alıntı da bize yardımcı olacaktır.

“Tutumlara nispetle değerlerin durumu, özel hallere nispetle genel hallerin durumuna kıyaslanabilir” (Güngör, 2010:30).

“Değerler, sosyal normlar içinde daha özgül(spesific) ve somut davranışın genelleştirilmiş standartlarını sağlarlar” (Özensel,2003:226).

Değerler toplumun yaşantısında birçok işe yarar: Hangi nesnelere üzerinde ilginin toplanacağını, hangi davranış biçimlerinin ideal olduğunu ortaya koyan değerler, toplumdaki rolleri kabullendirmede, yardımlaşmayı sağlamada da etkilidir (Avcı, 2007:21).

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere değerlerin yüzü topluma dönüktür.

1.1.4 Psikoloji ve Değerler

“Eğer insan davranışlarının arkasında değer dediğimiz birtakım zihni yapılar bulunuyorsa -ki öyledir- bu yapıları açıklamak psikoloğun birinci derecede vazifelerinden biri olmalıdır” (Güngör, 2010:31).

İnsan davranışlarını inceleyen bilim dalı olması itibariyle güdü, tutum, zeka, inanç gibi kavramlarla yakından ilgilenen psikoloji, bütün bu kavramlarla yan yana ve sıkı ilişki içerisinde olan değerlerle de ilgilenmiştir(Akbaş, 2004:51). Onun değerlere bakışı elbette ki felsefeden ve sosyolojiden daha farklı olmuş ve bu da

yöntemine yansımıştır. Güngör'ün açıklaması durumu açıklığa kavuşturma bakımından anılmaya değerdir:

“Psikoloji değer problemini felsefeden daha farklı bir şekilde ele alır. Psikolojide değerın önemi onun objektif bir esasa dayanıp dayanmamasında değil, fakat insan davranışlarının yol göstericisi olarak oynadığı roldedir. Psikolog, değeri sadece bir inanç olarak alır ve bu ona yeter” (Güngör, 2010:28).

Buradan anlıyoruz ki psikoloji, felsefenin yaptığı tartışmaları yapmaz. Onun anlamak istediği şey değerin mahiyeti değil üzerimizdeki etkisidir.

1.2 Değerlerin Eğitim Yolu ile Kazandırılması

Eğitimi, toplumun genç bireylerini, önceden belirlenen doğrultuda değiştirme ve dönüştürme faaliyeti(Cevizci, 2010:165) olarak tanımlayınca karşımıza birçok soru çıkmaktadır. Bu sorular içerisinde bizim konumuz itibarı ile ilgilendiğimiz sorular şunlardır: Tanımda yer alan “önceden belirlenen doğrultu” ifadesi değerleri kapsamakta mıdır? Eğer kapsıyorsa değerlerin hangi değerlerin nasıl öğretilmesi öngörülmektedir? Bu bölümde çeşitli kaynaklardan bu soruya cevap arayacağız.

Önce hangi değerlerin niçin öğretilmesi gerektiğine açıklık getirmeli sonra bu işin nasıl yapılacağı ile ilgilenmeliyiz. Kimi araştırmacılar niçin sorusuna dolaylı yollardan şu cevabı vermektedir: Dünyanın bozulan düzenini yoluna koymalıyız.

Teknik ve ekonomik bakımdan tarih boyunca hiç olmadığı kadar ileri giden dünyanın en ciddi sorunları sosyoekonomik dengesizlik, savaş, çatışma, şiddet olayları ve ekolojik dengenin bozulmasıdır. Kaynakların yanlış yerlerde ve adaletsiz dağılımı, geleceğin dünya için karanlık olacağını gösteriyor. Bunun çözümü ise ahlaki prensipler (değerler) doğrultusunda bir hayat felsefesi oluşturmaktır. (Köylü, 2007:308)

Bu konuda Aydın ve Gürler (2012:17), önemli olanın değerler hakkında insanı bilgilendirmek değil değerler vasıtasıyla hayatı anlamlı kılmak, kişiliği güçlendirmek, karakteri sağlamlaştırmak olduğunu söylüyor.

Niçin sorusuna yukarıda verilen iki cevaptan ilki topluma ve doğaya ikincisi ise kişiye dönük fayda öngörmektedir. Esasında bunlar birbirini tamamlayan öngörülerdir. Toplumun faydası doğrudan yahut dolaylı olarak kişinin faydasını temin eder. Değer eğitiminin gerekliliği konusunda açık bir ihtilaf olmadığı için bu meselede yukarıdaki açıklamalarla yetineceğiz. Cevap aramamız gereken önemli bir diğer soru da “Hangi değerleri öğretmeliyiz?” sorusudur.

Bu soruya farklı toplumlar farklı cevaplar vermektedir. Ekşi ve Katılmış (2011:14) tarafından Doğanay, Arthur ve Yıldırım’ın çalışmalarından yararlanılarak hazırlanan tabloda bunun örneklerini görmekteyiz:

Tablo 3: Ülkelere Göre Ortak Değerler

Ülke / Kurum	Ortak Değerler
Türkiye	Adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi, misafirperverlik, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, sağlıklı olmaya önem verme, yardımseverlik, aile birliğine önem verme.
Yeni Zelanda	Doğruluk, itaat etme, başkalarını düşünme, dürüstlük, saygı, sorumluluk, iyi kalplilik, merhamet, görev.
Avustralya “Queenland”	Tarafsızlık, gerçeğe saygı, akıl yürütmeye saygı, adalet, eşitlik, başkalarının iyiliğini düşünme, özgürlük, çeşitliliği kabul etme, çatışmalara çözüm arama.
NCSS “ABD”	Özgürlük, gizlilik, doğruluk, hukukun üstünlüğü, insan onuru, adalet, sadakat, uluslar arası insan hakları, hakkaniyet, eşitlik, sorumluluk, dürüstlük, çeşitlilik, otoriteye saygı.
İngiltere	Doğruluk, adalet, dürüstlük, güven, öz saygı, saygı, sorumluluk, hakkaniyet, insancılık, farklılıklara saygı.
Japonya	Adalet, topluma saygı, doğaya saygı, büyüklere saygı, ebeveyne saygı, çalışkanlık, cesaret, içtenlik, özgürlük, düzen, nezaket, kibarlık, arkadaşlık, alçak gönüllülük, millet sevgisi, diğer kültürlere saygı, vatan sevgisi.

Dilmaç(2002:8), öğretilmesi gereken beş evrensel değerden bahsetmiştir.

Bunlar:

1. Sevgi
2. Hakikat
3. İç huzur
4. Doğru davranış
5. Şiddetten kaçınma

Hangi değerlerin öğretilmesi gerektiği konusu belki apayrı bir çalışmanın omurgasını teşkil edebilecek genişliktedir. Bunun tespiti için bir toplumdaki bireylerin değer eğilimlerini belirlenmesi ve bir süzgeçten geçirilmesi icap eder ki bu da geniş çaplı araştırmaların konusudur. Yukarıda verdiğimiz bilgileri de konumuzla ilgisi bakımından yeterli görüyoruz. Şimdi asıl temas noktamız olan değerleri nasıl öğreteceğimiz sorusuna verilen cevaplara bakacağız.

Güngör (2010:70) bu soruya şu şekilde cevap vermiştir: “Değerlerin öğrenilmesi daha ziyade rol öğrenmesi şeklinde bir sosyal öğrenmedir.”

Dilmaç da değerlerin eğitimi sırasında öğretmene düşen görevleri önemsemiş ve öğretmenin model oluşturması gerektiğini, sınıf içerisinde sosyal bir doku meydana getirmesi ve çocukları bu doku içerisinde cesaretlendirip karar verme süreçlerine sokması gerektiğini söylemiştir(2002:4).

1.3 Araştırmanın Amacı

Araştırma, İlköğretim 100 Temel Eser’de yer alan manzum metinlerdeki değerleri tespit etmek ve bu manzum metinlerin söz konusu değerlerle ilişkisini açıklamak amacıyla yapılmıştır. Tâli bir amaç olarak da incelenen metinlerin, değer eğitiminde kullanılabilirliği sorgulanacaktır.

1.3 Araştırmanın Önemi

Toplumun bozulan dengesini düzenlemek(Köylü, 2007:308) ve bireyin kişiliğini güçlendirmek(Aydın ve Gürler, 2012: 17) bunlar değerler eğitiminin amaçları olarak gösterilmektedir.

“Bütün beşeri etkinliklerimizde ya bir hakikati araştırırız, ya bir şeyi değerlendiririz ya da bir şeyin yalnızca var oluşunu tespit ederiz.” (Ülken, 2001:193-194) İnsan bunları yaparken muhakkak dili vasıta olarak kullanır. Bir şeyi değerlendirirken ve bu faaliyet sonrası ortaya çıkan değerleri aktarırken dile muhtacıdır. Dilin imkanları farklı edebi türlerde farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır.

Manzum metinler, sahip oldukları birtakım özellikleri dolayısı ile öğrencilere kazandırılması istenen bilgi ve davranışları öğretmede düzyazıya göre daha etkilidir(Kıbrıs, 2006: 102). Manzum metinleri farklı kılan ölçü, ahenk, ritim gibi özelliklerdir. Halk edebiyatı ürünlerinin birçoğunun manzum oluşu, dikkatli gözlerle bu konuda ipucu verir. Bilhassa küçük yaştaki bireyler için manzum metinler daha ilgi çekici olabilmektedir.

Bu araştırma, Millî Eğitim Bakanlığı'nın tavsiyesi dolayısı ile öğrencilerle temas halinde bulunan 100 Temel Eser'deki manzum metinlerde yer alan değerleri tespit etmesi ve söz konusu metinlerin değerler eğitimine uygunluğunu sorgulaması açısından önemlidir.

1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2005 yılında tavsiye ettiği İlköğretim 100 Temel Eser'de yer alan ve manzum metin içeren 15 eser ile sınırlıdır. Bu eserlerden dokuzu şiir kitabı, üçü karma yapıları eser, bir tanesi fabl, bir tanesi masal, bir tanesi de tiyatro metnidir.

1.5 Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada,

- İncelenen metinlerin öğrencilere ulaştığı ve onlar tarafından okunduğu,
- Manzum metinlerin değer eğitiminde etkili bir şekilde kullanılabileceği,

- Hazırlanan değer listesinin, Türk Millî Eğitimi'nin genel amaçları ve Türkçe öğretim programına uygun olduğu varsayılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Aşağıda, YÖK tez merkezi aracılığı ile tespit ettiğimiz, Türkçe eğitimi alanında yapılmış ve değerler eğitimi doğrudan ya da dolaylı olarak konu alan on dört tane araştırma özetlenmiştir. Bunlardan on üç tanesi yüksek lisans bir tanesi doktora ise tezidir.

2.1

“Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma” başlıklı yüksek lisans tezinde Şen(2007), betimsel alan araştırması yöntemiyle Yüz temel eser içerisinden rastgele seçtiği 58 eseri taramış ve içerisindeki değerleri tespit etmiştir. Bunlar sosyal bilgiler öğretim programında yer alan yirmi değer ile sınırlı tutulmuştur.

Araştırmaya göre yüz temel eser içerisinde en çok rastlanan değer sevgi değeridir. Ardından sırasıyla duyarlılık, yardımseverlik, saygı, sorumluluk değerleri gelmektedir. Bağımsızlık değerini ise tespit edememiştir.

Araştırmacı elde ettiği verileri nitel yönden sınıflandırdıktan sonra nicel yönden de SPSS programı vasıtası ile analiz etmiştir. Bu analiz sonrası değerlerin dağılımın oranlarını yüzde olarak hesaplayan ve grafiklerle de gösteren Şen, değerleri yerli ve yabancı eserlerde yer alması bakımından da incelemeye tâbi tutmuştur. İncelemenin neticesinde yerli eserlerin %69 yabancı eserlerinse %31 oranında değerleri işlediğini tespit etmiştir.

Bütün bu bulgulardan yola çıkan araştırmacı, Türkçe öğretim programında değerlere yer verilmesi, bu işin uzmanlar tarafından seviyelere göre yapılması gerektiğini belirtmiştir. Millî eğitim Bakanlığı'nın yüz temel eser tavsiyesinde bulunurken herhangi bir seviyelendirme yapmadığını bunu yapılması gerektiğini de

önerilerine eklemiştir. Son önerisi ise Türk kültür değerleri sersinin oluşturulması gerektiği yönündedir.

2.2

“İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Edebî Metinlerin Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi” adındaki yüksek lisans tezinde Somuncu (2008) temel evrensel değerler olarak adalet, ahlaklılık, ana-babaya yardım ve aile içi dayanışma, barış, demokrasi, eşitlik, her birey değerlidir, insan hakları, kendine yapılmasını istemediğini başkasına yapmama, sevgi ve uygarlık değerlerini kabul ederek 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki edebi metinleri ele almıştır. Araştırmacı, söz konusu metinleri temel evrensel değerler açısından düzey üstü metinler olarak nitelendirmiştir. Öğretmen kılavuz kitabındaki bir takım hataların öğretmenleri yanıltabilecek vahamette olduğunu da bulgularına ekleyen Somuncu, araştırmanın öneriler bölümünde klasiklere fazlaca takılıp kaldığımızdan yakınmış ve bunu aşmamız gerektiğinden söz etmiştir. Bu önerisine ek olarak evrensel değerlerin dağılımında kitap ve program arasında denge kurulması gerektiğinden bahsetmiştir.

2.3

Aral(2008) **“Millî Eğitim Bakanlığı’nın Hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma”** başlığını taşıyan yüksek lisans tezinde 6. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan altı temadan toplam on dokuz metni incelemiş ve adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dürüstlük, dini değerler, duyarlık, misafirperverlik, estetik, özgürlük, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımseverlik, vatanseverlik, değerlerini tespit etmiştir. Bunlar arasından en çok işlenenler vatanseverlik, sevgi, saygı ve dini duygulardır. Araştırmaya göre kitapta yer almayan değerler ise şunlardır: sağlıklı olmaya önem verme, hoşgörü ve temizlik.

Aral’ın tespitlerinden biri de kitapta bulunan metinlerin, kültürel ve ekonomik değerler göz önünde bulundurulduğunda, herkese hitap edemeyeceği yönündedir. Son olarak da kitapta mevcut bulunan değerlerin dengeli dağıtılmadığını söyleyerek bu konuda bir denge gözetilmesini önermiştir. Bu önerisinin yanı sıra değerlerin öğretimi konusuna lisans eğitiminde yer verilmesinin gerekliliğinden, değerlerin öğretimi sırasında iş birliği yapılmasının zorunlu olduğundan bahsetmiştir.

2.4

“Ahmet Mithat Efendi'nin Hikayelerinde Eğitim Değerleri ve Türkçe”

adıyla yayımlanan yüksek lisans tezi, Çakan(2008) tarafından hazırlanmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere tez, Ahmet Mithat Efendi'nin hikayelerini konu almaktadır. Hikayeleri dil ve anlatım yönünden değerlendirdikten sonra eğitim değerleri açısından da ele alan çalışmada değerleri tespit ederken kullanılan kılavuzlar millî eğitimin, ilköğretimin ve Türkçe dersinin genel amaçlarıdır. Değerleri bireysel ve sosyal değerler olarak iki başlık altında inceleyen araştırmacının tespit ettiği bireysel değerlerden bazıları şunlardır: alçak gönüllülük, aşırı isteklerden uzak durmak, aşırı kıskançlıktan kaçınmak, cesaret, çalışkanlık, dürüstlük, değer bilirlilik, fedakarlık, girişimcilik, güçlü ve sağlıklı olmak, ihtiyatlı olmak, kanaatkarlık, kitap ve okuma sevgisi. Sosyal değerler kapsamında tespit edilen değerler ise şunlardır: adaletli olmak, aile sevgisi, batıl inançlarla mücadele, ideal evlilik, sınıf farkı, zorla evlendirme, insanlık sevgisi ve acıma, kadının medeni hakları(eğitim hakkı), özgürlük, yanlış batılılaşmaya karşı çıkmak.

Araştırmacı tespit ettiği değerlerden yola çıkarak yazarın yetiştirmek istediği insan tipinin kabaca bir portresini de çizmiştir. Sonuç bölümünde bütün bunların yanında hangi değerden, hangi hikayede ne kadar bulunduğunu da tablolar yoluyla göstermiştir.

2.5

Akın(2009) tarafından hazırlanan ve “Sevinç Çokum'un Romanlarında Eğitim Değerleri” adını taşıyan yüksek lisans tezi dört ana bölüme ayrılmıştır. İlkinde söz konusu yazarın hayatı, sanatı ve eserleri tanıtılırken ikinci bölümde romanları şahıs kadrosu, olay örgüsü, karakterler, zaman ve mekan bakımından incelenmiştir. Ardından üçüncü bölümde romanlarda yer alan eğitim değerlerinin tespitine çalışmıştır. Bulduğu değerleri fertlerden beklenen davranışlar, sosyal hayatla ilgili olan telkinler ve yurt, millet, din duyguları ile ilgili telkinler şeklinde üç başlık altında toplamıştır. Araştırmaya göre Sevinç Çokum'un romanlarında fertlerden beklenen davranışlardan bazıları şunlardır: yaşama sevgisi, dürüstlük,

çalışkanlık, yardımseverlik, fedakarlık, alçakgönüllü olmak. Sosyal hayatla ilgili telkinler arasında ise şunlar yer almaktadır: Aile sevgisi ve ailenin önemi, insan sevgisi, hürriyet sevgisi, kadın-erkek eşitliği, ahlak kurallarına uyma, yanlış batılılaşma ile savaş, namus ve şeref, tarih ve kültür bilinci.

Sonuç bölümünde yazar ve eserleri farklı yönlerden değerlendirilmiştir fakat biz burada eğitim değerleri ile alakalı sonuçlardan bahsetmekle yetineceğiz. Araştırmacıya göre yazarın eserleri, telkin ettiği değerler bakımından ilköğretim ikinci kademe ve lise düzeyi için uygundur. Araştırmacı, tespit ettiği her değeri, hangi eserde tespit etmiş ise konularından da bahis açarak isimlerini vermiştir.

2.6

Rençber(2009) tarafından hazırlanan ve yedi farklı yayınevini hazırladığı Türkçe ders kitaplarını ele alan yüksek lisans tezi **“1997-2005/ Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim Süresince İlköğretim İkinci Kademe Okutulan Türkçe Ders Kitaplarında Ulusal ve Dinsel Değerler”** başlığı ile yayınlanmıştır. Araştırmacı sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçişi, eğitim tarihi içerisindeki dönüm noktalarından biri olarak gördüğü için önemsemiş ve bu dönemin aydınlatılmasının, yakın dönem eğitim politikalarına da ışık tutacağını söylemiştir. Ders programlarında en çok ders saatine sahip olması ve içeriği dolayısı ile Türkçe dersinin eğitim politikalarının en çok yansıdığı derslerin başında geldiğini düşünen araştırmacı, söz konusu dönemde ilköğretim ikinci kademe okutulan ders kitaplarını incelemiştir.

Yaptığı inceleme sırasında araştırmacı, ulusal değerleri “Ulus, Vatan, Bayrak, Devlet, Ordu, Ulusal Tarih” şeklinde altı başlık altında toplarken din değerlerini “Dinsel Kavramlar, Dinsel İnanış, Dinsel Mekanlar, Dinsel Kişiler” şeklinde dört başlık altında toplamıştır. Sınıflara göre bu alt başlıkların dağılımı tablolar şeklinde sonuç bölümünde verilmiştir. Yapılan değerlendirmede ulusal değerlerin, bahsi geçen dönem içerisinde din değerlerine göre daha fazla vurgulandığı ve yetiştirilmek istenen insan tipinin de ulusal değerlere bağlı olmasının öngörüldüğü söylenmiştir.

2.7

“İbrahim Zeki Burdurlu'nun Eserlerinde Çocuk Eğitimi ile İlgili Evrensel Değerler” adını taşıyan yüksek lisans tezi Çintaş(2009) tarafından

hazırlanmıştır. Önce çocuk edebiyatının amacından, kapsamından, İbrahim hayatı ve sanatından kısaca bahsedilmiş sonra tezin aslını oluşturan eserlerin evrensel değerler bakımından tahliline geçilmiştir.

Burdurlu'ya ait on üç şiir kitabı ve çeşitli türlerde eserlerin tahlil edildiği araştırmada çocuk eğitimi ile ilgili şu evrensel değerler tespit edilmiştir: sevgi, anne-baba sevgisi, vatan sevgisi, kardeş sevgisi, hayvan sevgisi, doğa sevgisi, toprak sevgisi, çocuk sevgisi, yaşam sevgisi, saygı, mutluluğa ve acıya ortak olma, dürüstlük, iyilik etme, iyi huylu olma, inanç, aile, aşk, çalışkanlık, arkadaşlık, estetik, yardımseverlik, merhamet, cesaret, sabır, umut, şükran duyma, bağışlama ve özür dileme, özgürlük, misafirperverlik, barış, kanaatkarlık, emek, kültüre sahip çıkma, özlem, işbirliği, komşuluk, eşitlik, duyarlı olma, mantık yürütme, eğitim, sorumluluk ve takdir etme.

Sonuç bölümünde, eserlerde tespit edilen değerlere ek olarak şairin anlatımındaki sadelikten, halk şiirini modern şiir ile harmanlamasından bahsedilmiştir.

2.8

“Yapılandırmacı Yaklaşım Göre İlköğretim 6 ve 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Değerlerin İncelenmesi” adlı tezinde Karagöz(2009) Millî Eğitim Bakanlığı'nın hazırlayıp Muğla iline göndermiş olduğu 6 ve 7. sınıf ders kitaplarındaki değerleri, millî eğitimin genel amaçları ve ilköğretim kurumlarının amaçlarında tespit ettiği değerlerden yola çıkarak oluşturduğu form vasıtasıyla incelenmiştir. Toplam kırk sekiz metin inceleyen araştırmacı, en çok “Çalışkan Olma Değeri”, “Zorluklar Karşısında Yılmama Değeri”, “Yaratıcı/Yapıcı Olma Değeri” “Sabırlı Olma Değeri”, “Canlıları Sevme Değeri”, “Yardımsever Olma Değeri”, “Öğrenmeye Meraklı ve İstekli Olma Değeri”, “Çalışma Bilincini Taşıma Değeri”, Yapıcı Eleştirel Düşünceye Sahip Olma Değeri”, “Vatansever Olma Değeri”, “Bireysel/Toplumsal Sorunları Tanıma ve Çözebilme Değeri”, “Araştırmacı Olma Değeri” ve “Okuma Alışkanlığı Kazanma Değeri”nin bulunduğunu tespit etmiştir.

“Ağırbaşlı Olma Değeri”, “Bayrağa Saygılı Olma Değeri”, “Kanunlara İtaat Etme Değeri”, “Misafirperver Olma Değeri” ve “Tarihî Eserlerimizi Koruma/Sevme Değeri”ni ise tespit edememiştir.

Öneriler bölümünde öğretmenlerin Yapılandırmacı yaklaşım konusunda eğitilmesinin ve yapılandırmacı yaklaşımın uygulamalarından olan gezi, hastane, huzurevi, çocuk esirgeme kurumu ziyaretlerinin önündeki bürokratik engellerin kaldırılmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır.

2.9

İki farklı yayın evine ait 6. sınıf Türkçe öğretmen kılavuz kitabındaki sevgi temasının incelendiği **“İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Sevgi Temasının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi”** başlıklı tezinde Akyol (2010) incelediği her iki kitaptaki sevgi temasının da dil ve zihin becerilerini karşıladığı fakat sevgi değerini karşılamadığı sonucuna ulaşmıştır. Söz konusu temada dil becerisini geliştirmeye yönelik etkinliklerin ve metin çözümlemesi etkinliklerinin değer kazandırma etkinliklerinden daha fazla olduğunu belirten araştırmacı, drama, rol yapma, tartışma gibi etkinliklerin daha fazla yer almasını gerektiğinin altını çizmiştir.

Yukarıda incelemeye tâbi tuttuğumuz çalışmalarındakine benzer şekilde Akyol da öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının gerek lisans düzeyinde gerekse hizmet içi eğitimler yolu ile bu konuda eğitilmesini önermiştir. Yine sonuç ve öneriler bölümünde sosyal bilgiler dersi ile Türkçe dersi arasında bir kıyasa giden araştırmacı, Türkçe dersinin de değerlerin eğitimi açısından en az sosyal bilgiler kadar önemli olduğu belirtmiştir. Araştırmacının bu kıyasa gitmesinin sebebi sosyal bilgiler ders programının doğrudan değerlerle alakalı kazanımları içermesi ve buna mukabil Türkçe öğretim programında değerlere dair kazanımların bulunmamasıdır.

2.10

Göz atacağımız bir diğer yüksek lisans tezi de Bulut(2011) tarafından hazırlanmış olan **“Atasözlerinin Değerler Eğitimindeki Yeri”** başlıklı tezdur. Tezin evrenini on farklı atasözleri sözlüğü oluşturmaktadır ve bunlar arasından üç tanesi seçilip örneklem olarak kullanılmıştır. Atasözlerindeki değerleri tespit edebilmek için bir form oluşturulmuştur. Bu form oluşturulurken Türk millî eğitiminin genel amaçları, ilköğretimin amaçları, Türkçe dersinin amaçları ve Türk atasözleri esas

alınmıştır. Bunlara ek olarak araştırmacı, 2010\2011 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'nın değerler eğitimi konusunda yaptığı çalışmalar; yayınlanan İlk Ders Genelgesi ve 18. Millî Eğitim Şurası'nda alınan kararları da göz önünde bulundurmuş ve incelediği atasözlerini, hazırladığı formda bulunan uygun başlıkların altında yerleştirerek çalışmasını yapmıştır.

Çalışma neticesinde altmış üç farklı başlık oluşmuştur. Elde ettiği verileri farklı açılardan değerlendiren araştırmacı, birbiriyle çelişiyor gibi görünen birçok atasözünden ve bu çelişkinin nedenlerinde bahsetmiş, atasözlerinin taşıdığı değerleri yüzdeleri ile birlikte tabloda göstermiştir. Türkçe öğretimi alanında yapılan diğer tezlerin hemen hepsinde olduğu gibi Bulut da önerilerinin başında değerler eğitiminin Türkçe öğretim programında yerini alması gerektiğine işaret etmiştir. Daha sonra da atasözlerinin değerler eğitiminde işlevsel olarak kullanılabileceğini dile getirmiştir.

2.11

Kumbasar(2011) **“Muzaffer İzgü'nün Romanlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi”** başlıklı tezinde 1971-2003 yılları arasında yayımlanan on iki tane romanı incelemiştir. İncelemesi sırasında araştırmacı, değerlerin tespiti için sosyal bilgiler öğretim programı ile din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programından yola çıkarak yirmi beş değer yer aldığı bir liste oluşturmuştur. Bu liste doğrultusunda romanlar tek tek taranmıştır. Daha sonra tespit ettiği değerleri sayfa numaraları ile birlikte tabloda gösteren araştırmacı, yaptığı taramada en çok sevgi değerine ardından sırası ile saygı, yardımlaşma, çalışkanlık ve temizlik değerlerine rastlamıştır. Karşısına en az çıkan değerler ise barış, tutumlu olma, bilimsellik ve cesur olmadır. Araştırmacının öneriler bölümünde dile getirdiği dikkat çeken önerilerinden biri müfredata değerler eğitimi dersinin getirilmesidir. Bunun dışında tıpkı diğer araştırmacılar gibi Kumbasar da öğretim programlarında ve bilhassa Türkçe öğretim programında değerlere gerek yerin verilmesi meselesinin üzerinde durmuştur.

2.12

Günaydın(2005) **“Doğan Kardeş Dergisinde Çocuğa Kazandırılmak İstenen Değerler ve Ortaya Çıkan Çocuk Modeli”** adlı yüksek lisans tezinde, söz

konusu derginin 151-225. sayılarını incelemiştir. Bu çalışmada araştırmacı, 18 Ağustos 1949 ile 18 Ocak 1951 tarihleri arasındaki 75 sayıyı, çocuklara önerilen değerler ve aktarılan bilgiler çerçevesinde incelemek suretiyle o dönemde yetiştirilen çocuk profiline ulaşmak istemiştir. Elde ettiği sonuçlar ise şu şekildedir: Doğan Kardeş dergisi 1950’li yılların başında üretimi yücelten, ülkenin sanat ve bilim yoluyla kalkınmasının altını çizen, çocukları geleceğin nesilleri olarak gören bir anlayışı benimsemiştir. Yazılar ve etkinlikler yoluyla araştırmacı, çevreci, yaratıcı, yaşadığı dünyayı tanıyan ve sorgulayan çocukları ön plana çıkarmıştır. Ayrıca araştırmada dergileri yayımlandığı zamana dair politik olayların da yansımalarını görmek mümkün.

2.13

“Türkiye Çocuk ve Ebe-Sobe Dergilerinin Edebiyat ve Eğitim Değerleri Açısından İncelenmesi” başlığını taşıyan yüksek lisans tezi Kırış(2007) tarafından hazırlanmıştır. Araştırmacının inceleme kriterlerini “Çocuk Edebiyatının Hedefleri” ve “Çocuk Kitaplarını İnceleme ve Değerlendirme Planı”nın yanı sıra “Türkçe Dersinin ve Millî Eğitimin Genel Hedefleri” oluşturmuştur.

Söz konusu kıstaslar göz önüne alındığında, adı geçen dergilerin, çocukları iyiye, güzele yönlendirdiği tespit edilmekle birlikte eksiklerinin mevcut olduğu dile getirilmiştir. Bu eksiklikler şunlardır: Dergiler kaynaklara gereğince inememekte, sözlü edebiyat geleneğimize ait ürünlere yeteri kadar yer vermemektedir. Bunun yanında Türk ve dünya klasikleri konusunda da eksiklikler söz konusudur. Oysa çocukların bunlar ile temas etmeye ihtiyacı vardır denilerek bir gerekliliğin altı çizilmiştir. Sonuç bölümü içerisinde araştırmacı, dergilerde yer alabilecek uygun metin önerilerinde de bulunmuştur. Türkiye Çocuk dergisinin nispeten Türk kültürünü yansıtabildiğini Ebe-Sobe dergisinin ise bu konuda oldukça eksik kaldığını da bulgularına eklemiştir.

2.14

Emiroğlu’nun(2010) hazırladığı **“Türkçe Manzum Nasihat-namelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme”** adını taşıyan doktora tezi, 11.yy’dan 20.yy’a kadar olan süreçte yazılmış manzum nasihatnameler içerisinden belirli kıstaslara göre seçilmiş yirmi beş nasihatnameyi, telkin ettiği değerler, tutumlar, davranışlar

bakımından inceleyen bir çalışmadır. Başlangıçta nasihatnamelerin kaynakları ve edebiyatımızdaki yeri üzerine derinlikli bilgiler yer almaktadır. Türk edebiyatındaki tüm manzum nasihatnamelerin de bir liste halinde verildiği bu çalışmada araştırmacı, söz konusu eserlerin içerikleri dolayısı ile ilahiyat ve edebiyatın kesiştiği disiplinler arası bir yaklaşımla incelenmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur.

Bilinmesi ve hayata geçirilmesi istenen tutum, değer ve davranışlar başlığı altında kırk bir tane madde sıralayan Emiroğlu, uzak durulması, sakınılması istenen tutum ve davranışlar başlığı altında da sekiz madde sıralamıştır. Araştırmanın bu yönü ona diğer araştırmalara göre bir farklılık ve yenilik kazandırmıştır.

Yukarıda incelediğimiz tezlerin dışında yine Türkçe eğitimi alanında ve değerler eğitimi konusunda yapılmış olmak kaydı ile YÖK tez merkezinde tespit edilen fakat araştırmacıların izni olmadığı için elde edilemeyen biri doktora ikisi yüksek lisans olmak üzere üç adet tez daha mevcuttur. Bu tezler ve tezleri hazırlayanlar aşağıda sıralanmıştır:

Cihan(2010). Türkçe Öğretimi Amaçlarının Değerler Aktarımı Bağlamında Değerlendirilmesi, Doktora Tezi.

Durmuş(2011). Mevlana'da Eğitici Değerler ve Dil, Yüksek Lisans Tezi.

Salar(2011). Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarının Eğitim Değerleri Açısından incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK EDEBİYATI VE 100 TEMEL ESER

Bu bölümde, çocuk edebiyatına ve ilkelerine birkaç paragrafta kısaca değinilecek ve ardından manzum metinlerin çocuk edebiyatındaki yeri hakkında uzmanların görüşleri aktarılacaktır. Sonrasında bu görüşler ve 100 Temel Eser konusunda yapılan çalışma ve eleştirilerin ışığında incelediğimiz eserlerin çocuğa uygunluğu hakkında, metinlerden örnekler de verilerek kısa ve genel bir değerlendirme yapılacaktır.

3.1 Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatı(yazını), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır(Sever, 2008: 17).

Tanımda adı geçen ürünler, yine tanımda bahsedilen işlevlerini nasıl yerine getirecektir? Uzmanların belirlediği şu ilkeler, bu konuda yol gösterici olacaktır:

- Çocuğa hitap eden edebi metinler çocuğa görelilik özelliğini taşımali, çocuksu olmamalıdır. Çocuksuluk, dili acemice kullanıp ilkel bir anlatım benimsemektir ki bu durum çocukla kitap arasında bir engeldir(Sever, 2008: 17-18).
- Çocuğun yetişkin insandan farklı oluşu sadece bir basamak farkından değil, aynı zamanda bir nitelik ve zihniyet farkından gelmektedir(Yavuzer 2012: 188).
- Çocuk edebiyatı metinleri yaşanan gerçeği yansıtmalıdır. Çocuk kendi hayatından yola çıkılarak meydana getirilmiş olan eserlere daha çok ilgi göstermektedir(Aytaş ve Yalçın, 2008: 50). Bu gerçeklikten uzaklaşmamak

için eserlerde abartılmış merak, rastlantısallık ve duygusallık gibi hatalara düşülmemelidir(Sever, 2008: 137-138).

- Eserlerde kahramanların fizik ve ruh özellikleri abartıya kaçılmadan iyi geliştirilmiş olmalı ki çocuk, onunla sağlıklı bir biçimde özdeşim kurabilsin. Kahramanın eserdeki etkin kişiliği, çocukların onunla özdeşim kurmasını sağlayacaktır.
- Çocuğa tepeden bakan, öğüt veren bir üslup kullanmaktan uzak durmalı; bunun çocuğu kitaplardan uzaklaştırabileceği bilinmelidir. Yazar, çocuğa uygun yaşam durumları oluşturup çocuğun kendine sorular sormasını sağlayabilmelidir(Sever, 2008: 23).

3.1.1 Çocuk Edebiyatında Manzum Metinler

Manzum metinlerin eğitimde kullanılıyor olması bilinen bir durumdur. Halk edebiyatının türleri arasında bulunan ninni, mani, türkü gibi türler, manzum metinlerin hayat ile temasının ne kadar kuvvetli olduğunu gösterir niteliktedir. Söz konusu metinlerin okunuşunun kolaylığı, zevke hitap ediyor olması ve akılda kalıcılığı onların sözlüklerde dahi kullanılmasını sağlamıştır. Bilindiği gibi manzum sözlük hazırlama geleneği de dil öğrenme çalışmalarında eski bir usuldür. Günümüz dil öğretiminde de manzum metinlerin kullanımı sıklıkla başvurulan yöntemlerdendir.

“Dizelerin söylenişinde, seslerin ve sözlerin yarattığı ritmin işitsel olarak uyandırdığı etki; çarpıcı benzetmeler, imgesel anlatım ve birkaç sözcüğün taşıdığı anlam yoğunluğu...”(Sever, 2008: 146) Sever’in maniler için söylediği bu sözler, nitelikli olmak kaydı ile diğer manzum metinler için de geçerlidir. Söz konusu metinler bu özellikleri dolayısıyla çocuklarda okuma arzusunun doğmasını sağlamaktadır. Aşağıdaki iki paragrafta çocuk edebiyatı sahasında mürekkep akıtmış akademisyenlerin şiir ve çocuk üzerine söyledikleri, tıpkı Sever’in söyledikleri gibi tüm manzum metinlere teşmil edilebilir.

Hatta ilk paragrafta, yukarıda bahsettiğimiz şiir dışındaki türlerden biri olan masaldan söz açılmış ve onun şiire benzer özellikleri çocuk edebiyatı açısından önemli görülmüştür.

“Çocuk edebiyatında şiir, çocukların dil becerilerini geliştirmelerinde, sözcüklerin sihrini ve dilin matematiğini kavramalarında önemli bir araç olarak kullanılabilir. Çünkü sözcükler değişik biçimde bir araya getirilerek çok zengin bir dünya oluşturulabilmektedir. Dilin bu gücünde yararlanabilen çocuk, yaratıcı düşüncesini de geliştirebilir... Masalda ve şiirde bir iç müzik, iç ritim, yoğunlaşmış düşsel bir dünya vardır” (Güleryüz, 2006: 246).

“Çocuk, hayal ve masal ülkesinin şehzadesidir. O, kendince çizdiği bu diyarda dünyalar kurar, bu dünyaları kendince biçimlendirir. Şiir de bu özelliğinden ötürü çocuğun hayal dünyasıyla daha kolay örtüşmektedir” (Aytaş ve Yalçın, 2008: 208).

Yukarıda sıralanan çocuk edebiyatı ilkeleri, çocuklar için yazılmış manzum metinler için de geçerlidir. Bunların dışında yalnızca şiirlere dair gerekliliklerden de bahsedilmiştir.

Kıbrıs(2006: 107-108)'a göre ilk üç sınıfa yönelik şiirlerde dizelerin hece sayısı 7-8'i geçmemelidir. Duraklar belli olmalı, kolayca sezilebilmelidir. Kafiyeler birbirine yakın dizelerde bulunmalı, birbirinden kopuk olmamalıdır. İçerik konusunda ise şunları söylemiştir: Duygu çözümlemesinden çok olaylara yer verilmelidir. 7-8. Sınıflarda duygu çözümlemesine yer verilebilir. İşlenen hayaller, duygular ve betimlemeler çocuğun düzeyini aşmamalıdır.

Sever(2008:18) uygun olmayan örnekler olarak şu şiirleri sıralamıştır:

Her kitabı seviyorum,	Okumazsanız uyuyun.
Sonra onlara bakıyorum,	Her gün rüyanızda bile
Bülbül gibi şakıyorum,	Kitaplarla buluşun.
Kütüphanem, kütüphanem.	
	Çok çalışmalı, çok çalışmalı,
Her gün kitap okuyun,	Çok çok paralar kazanmalı.

İnsan bir gün yaşlandığında,
Ayaklarını, isteğince uzatmalı.

Sel, deprem, yangın olursa
Çadır kurar, yemek yapar,
Çıplakları giydirir, açları doyurur.

Kızılay hayırlı bir kurumdur

Uygun örnekler olarak da şunlara yer verilmiştir(Sever, 2008: 31):

Kuş ve Bulut

Kuşçu amca!

Bizim kuşumuz da var,

Ağacımız da,

Sen bize bulut ver sade.

Yüz paralık. *Oktay Rifat-Orhan Veli*

Düşün Yap Diyor Dedem

Bir gün geç olsun

Bir gün iyi olsun.

Bir gün geç olsun

Bir gün tatlı olsun.

Bir gün geç olsun

Bir gün güzel olsun.

Bir gün geç olsun

Bir gün benim olsun.

Fazıl Hüsnü Dağlarca

3.1.2 100 Temel Eser Etrafındaki Tartışmalar ve Listede Yer Alan Manzum Metinlerin Bu Tartışmalardaki Yeri

“Masumiyetini Tamamen Kaybeden Seçki: 100 Temel Eser”(Neydim, 2006:1), “100 Temel(siz) Eser”(Gerede, 2006:1)... Üstünkörü bir taramayla bile gazete ve dergi sütunlarında bunlara benzer birçok başlık görmek mümkündür. Millî Eğitim Bakanlığı'nın ortaöğretim için 2004, ilköğretim için 2005 yılında başlattığı 100 temel eser uygulaması, ilk yılından bugüne kadar birçok eleştiri almış ve akademik çalışmalara konu olmuştur. Son olarak Notos adlı bir edebiyat dergisi tarafından mevcut eser listesinin karşısına, kalıcı ve uygulanabilir olma iddiasıyla, yeni bir liste bile çıkarılmıştır. Söz konusu dergide belirtildiğine göre bu liste oluşturulurken yüz doksan iki eğitimci ve yazar bir araya getirilmiştir. Bahsi geçen derginin hedefi, lise yüz temel eser listesinin karşısına yeni bir seçenek koymak olsa da derginin ilgili bölümünde uygulamanın kendisini de sorgulama maksadı vardır ve bu sebeple burada adından bahsedilmiştir(Gümüş, 2012\1: 23-27). Fakat konu ile ilgili en kapsamlı çalışma, Çocuk Vakfı tarafından hazırlanan 100 Temel Eser raporudur. Bu rapora hem öğrenci, veli ve öğretmenlerin hem de eğitim-bilim uzmanları ile yazarların görüşleri yansıtılmıştır(Çocuk Vakfı, 2009). Öğrencilerin okuma alışkanlıkları ile ilgili bir yüksek lisans tezine de konu olan(Arıcan, 2010) ilköğretim 100 temel eser, ayrıca Bayram Baş tarafından yazılan bir makalede Türkçe öğretim programındaki temalar açısından analiz edilmiştir(Baş, 2011). Daha sonra bu analizin biraz daha kapsamlı hâli Türkçe Öğretimi Açısından Çocuk Edebiyatı adlı kitapta yer almıştır(Baş, 2012: 137-161)

Bu araştırma ve tartışmaların önümüzü aydınlatabilme konusundaki gücü nispetinde uygulamanın sağlığı hakkında fikir yürütmeye gayret edilecektir. Bunu yaparken kendi çalışmamızda incelemiş olduğumuz eserlerden örneklerle yapılan eleştirilerin doğruluğunu anlamaya çalışacağız.

Öncelikle eleştirileri şu ana başlıklar altında toplayabiliriz:

100 Temel Eser listesinin,

1. Hazırlanış süreci ile ilgili eleştiriler
2. İçeriği ile ilgili eleştiriler

3. Uygulanışı ile ilgili eleştiriler

3.1.2.1 Listenin Hazırlanış Süreci ile İlgili Tartışma ve Eleştiriler

İlköğretim 100 temel eser genelgesinde şu cümleler yer almaktadır: “Bakanlığımızca her türdeki okulda, öğrencilerin kitap okuma alışkanlığı kazanması amacıyla, çocukluk ve ilk gençlik dönemi edebiyatı üzerine uzmanların yaptığı araştırmalar sonucu belirlenmiş eser isimleri esas alınarak 5,6,7 ve 8. sınıflar için bir liste oluşturulmuştur”(MEB, 2005). Bu cümlelerin doğruluğuna çok sayıda itiraz gelmiştir. Aşağıdaki paragrafların ilk ikisinde bunların bir kısmından kısaca bahsedeceğiz.

Çocuk Vakfı'nın raporuna göre hem ortaöğretim hem de ilköğretime yönelik listeler Talim Terbiye Kurulu'nun görüşü alınmadan hazırlanmıştır. Yine söz konusu raporda kurulun hiçbir aşamada sürece dâhil edilmediği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra listenin hazırlanışında eğitimbilimci, çocuk ve ilk gençlik edebiyatı uzmanlarının görüşleri alınmamıştır(Çocuk Vakfı, 2009: 12).

Bir başka eleştiride ise listeye kitaplar seçilirken herhangi bir ölçüt koyulmamasına ve eser seçme sürecine veli, öğrenci ve öğretmenlerin dahil edilmemesine vurgu yapılmıştır. Bunlara ek olarak uygulamanın hedefindeki öğrenciler 5-8. sınıf aralığındadır ve sınıflara göre bir seviyelendirme yapılmamıştır. Bu durum da tenkitlere konu olmaktadır(Baş, 2011: 176-177).

Genelgede yer alan ifadelerden biri de şu şekildedir: “Eserlerin belirlenmesinde ortaöğretim için hazırlanan listede tutulan yol izlenmiş, hayatta olan sanatçılarımızın eserlerinden seçme yapılmamıştır. Bu tutum, bugün hayatta olana değerli yazarlarımızın eserlerinin görmemezlikten gelindiği veya onların eserlerinin dahadeğersiz olduğu anlamına gelmez. Hayatta olan, eser vermeye devam eden yazarlarımızın da şüphesiz çok önemli, okunması ve okutulması gereken yayınlar vardır. Ne var ki bunlular arasında tercih yapmanın zorluğu ortadadır”(MEB, 2005).

Yaşayan sanatçıların eserlerine yer verilmeyişinin gerekçesi birçok kimse tarafından temelsiz bulunmuştur. Çocuk Vakfı'nın raporu, yaşayan yazarlara ait

metinlerin ders kitaplarına alınıp 100 Temel Eser listesine alınmamış olmasını delil göstererek bu ilkenin kabul edilebilir olmadığını dile getirmektedir(Çocuk Vakfı, 2009: 12).

3.1.2.2 Listenin İçeriği ile İlgili Eleştiriler ve Listedeki Manzum Metinler

Listenin içeriğine dair eleştiriler şu noktalara odaklanmaktadır:

- Yerli eserlerin çocuk edebiyatı ilkelerine uygun olmayışı,
- Seçmeler başlığı altında duyurulan eserler için herhangi bir sınırlama getirilmeyişi,
- Yabancı eserler için bir çevirmen belirtilmemesi neticesinde söz konusu eserlerin vasıflarını yitirmesi

Bu noktalardan ilki, en çetrefilli ve tartışmaya en açık olanıdır. Çünkü çocuk edebiyatı ilkelerine uygun olmadığı söylenen eserler üzerine bir analiz yapılmamıştır. Bununla birlikte çocuk edebiyatı ile ilgili çalışmalar vasıtası ile bu konu aydınlatılmaya müsaittir. Aşağıda araştırma evrenimize giren örnekler yoluyla bu aydınlanmaya katkı sağlanmaya çalışılacaktır.

“İlköğretim 100 Temel Eser listesinin birkaçı hariç, çoğunluğu yetişkin edebiyatı örneğidir. Listedeki yerli edebiyat örneklerinin çok azı ilk okuma kitabı niteliğine sahiptir”(Çocuk Vakfı, 2009: 10).

Çocuk Vakfı'nın ilgili raporunda yer alan yukarıdaki ifadelerin devamında çocuk edebiyatına uygun olan birkaç eser hangisidir söylenmemiş fakat çocuğun dil dizgesine uygun olmadığı belirtilen 22 eser ismi zikredilmiştir. Bu eserler arasında araştırma evrenimizde yer alan *Altın Işık*, *Peri Kızı ile Çoban Hikâyesi* ve *Akın* isimli kitaplar da vardır(Çocuk Vakfı, 2009: 10). Bahsi geçen 22 eserin konu, içerik, anlatım ve tema bakımından klasik olma özelliği taşımadığına ve birer dönem edebiyatı örneği olduklarına dikkat çekilmiştir. Bu durumun özellikle altının çizilmesinin sebebi ise 100 Temel Eser genelgesinde yer alan aşağıdaki ifadeye bakıldığında ortaya çıkan çelişkidir:

“Kültür okuma yolu ile, özellikle klasik hale gelmiş eserleri tekrar tekrar okuma yolu ile kazanılır”(MEB, 2005).

Birinci maddenin çetrefilli durumuna dair başta söylediklerimizi tekrar edecek olursak: Çocuk Vakfı'nın raporunda eserlerden örnekler verme yahut dolaylı iktibas yoluyla söz konusu kitapların niçin çocuk edebiyatına uygun olmadığını ispat etmek gibi bir yola gidilmemiş yalnızca bu eserlerin yukarıda bahsedilen yönlerden bakıldıkta çocuk gerçekliğine uygun olmadığı dile getirilmiştir.

Şimdi, bu eserleri ve diğerlerini çocuk gerçekliğinden uzak kılan, çocuk zaviyesinden bakıldığı vakit sorunlu hâle getiren özellikler nelerdir sorusu cevap beklemektedir. Bu soruya cevap verebilmek için çocuğa uygun bir eserin; karakter, konu ve anlatım bakımından taşıması gereken vasıflara kısaca bakmakta fayda vardır. Çocuk edebiyatı uzmanlarının üzerinde en çok durdukları kavramlardan biri belki de birincisi yukarıda da adından bahsettiğimiz *çocuk gerçekliği* kavramıdır.

“Çocuk, okuma eyleminde, yazarın-çizerin kendine yukarıdan bakmadığını fark edebilmeli, sanatçıyla içten bir iletişime girmeye gönüllü olabilmelidir” diyen Sever, kendisinin çok şey bildiğini varsayarak çocuğu yalnızca bir denek olarak gören bir anlayışın çocukla iletişime geçemeyeceğini, sanatçının çocuğa kendisini anlatabilmesi için çocuk gerçekliğine inanması ve buna göre yazması gerektiğini belirtmiştir(Sever, 2008: 29- 30).

100 Temel Eser içinde yer alan şu manzum parçalar bu anlayışa ters düşüyor görünmektedir:

Güzel giy, iyi kullan,
Temiz tut elbiseni
Sevilirsin her zaman,
Görenler okşar seni.(Aşkun, 2010: 22)

Uğraş, didin durma bir kez,
Yurt işiyle dolsun her yan!
Kötülüğü yumrukla ez,

Başarırsın korkma dayan!

Yürüyene yol dayanmaz

İşledikçe artar gücün!

Sevin bugün ne yapsan az,

Harca buna tüm var gücün!(Aşkun, 2010: 100-101)

İnsan olan her vatandaş vazifenin kuludur;

Vazifeyi iyi bilsek vatanımız kurtulur.

Ben bu işi yapacağım diyen onu bilmeli

Ölmek bile lazım ise vazifedir ölmeli(Gövsa, 2008: 58).

Harcanmaz boşa zaman

Önde büyük bir yol var

Yürüyelim çocuklar

Çalışalım durmadan...(Aşkun, 2010: 19)

Yalancı dostları getirme dile

Cümlesin verseler almam bir pula

Malına sahip ol kaptırma ele

Her iş akçe ile biter demişler.(Önder, 2008: 130)

Örnek sayısı artırılabilir ve söz konusu eleştirilerin haklılık payı netleştirilebilirse de bunu konu ile ilgili yapılacak daha kapsamlı araştırmalara bırakıp şunları dile getirmek durumundayız: Yukarıdaki örneklerde görülen sorunlar açısından bakıldığında eleştirilerde ismi zikredilen *Altın Işık*, *Akın* ve *Peri Kızıyla Çoban Hikâyesi* adlı eserlerde, yukarıda verilen örneklerdeki gibi öğüt veren tepeden bakan parçalar tespit edilememiştir. Fakat adı geçen eserlerin başka özellikleri (konu, karakter, anlatım vd.) yönünden çocuk edebiyatına aykırı olabileceği ve bu sebeple eleştirilmiş olması ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Kuvvetli olan bir diğer

ihtimal de yukarıda adı geçen üç eserin, 100 Temel Eser genelgesinde belirtilen klasik olma özelliğine sahip olmayıp dönem edebiyatı özelliği göstermesidir.

Baş(2012:141), bu eserlerden Altın Işık'ta yer alan Keloğlan masalını çocuklar açısından sakıncalı bulmuş ve masalın kahramanları olan çocukların türlü dalavere ve yalanlarla amaçlarına ulaşmalarını çocuğa görelilik ilkesine aykırı bulmuştur. Bayram Baş'ın diğer iki eser hakkındaki yorumları ise olumludur.

Çocuğa yönelik eserlerin kelime kadrosu ile alakalı olarak da uzmanlar şunları dile getirmişlerdir:

“Çocuğun günlük hayatında kullanmadığı kelimeler yer almamalıdır. Her çocuk edebiyatı metninde çocuğun anlamını bilmediği ancak cümle ve anlatım tekniğinden yararlanarak çağrışım yoluyla anlamlandırdığı belirli sayıda bilinmeyen söze yer verilmelidir.”(Yalçın, Aytaş, 2008: 47)

Bu sözlere uygun düşmeyen birçok manzum metin 100 Temel Eser içerisinde yer almaktadır. Aşağıda örnek olarak bir kısmını verdiğimiz dizelerdeki yatık yazıyla yapılmış vurgular bize aittir. Vurgulu kelimelerden bazıları öğrenciler tarafından bilinmek şöyle dursun Türk Dil Kurumu'nun güncel sözlüğünde bulunması dahi mümkün değildir.

Aşıktımözgenliğe

Kavuşturdu yaratan.

Erdi gönlüm *genliğe*

Sevinsin, ulus, vatan...(Aşkun, 2010: 18)

Yurt sevgisi, ulu, derin,

Bir ülküdür bitimi yok!

Bu *umuma* emek verin.

Tini taşkın, *gönenci* çok!(Aşkun, 2010: 100)

İlk padişah Osman Bey'in *pederi*

Ertuğrul Bey yanında *refikleri*.

Harp olur da uzak durur mu erler?

Dizgin vurup *bârgirleri* sürerler(Gövsâ, 2008: 29)

Aşağıdaki dizeler Mehmet Akif Ersoy'dan Seçmeler adlı eserden alıntılanmıştır ve içerdiği kelimeler incelendiğinde görülecektir ki ilköğretim seviyesindeki çocuklara okutmak için doğru bir tercih değildir.

Bırak etrâfi da, karşında duran ma'bede bak:

Başka bir sâhilegehvâre-i emvâcından,

Böyle *şeh-dâne* çıkarmış mı yakınlarda zaman

Ne *seher pâre-i san'at* ki ezelden mahmûr...

Leb-i deryâdan uçan bir ebedî *hande-i nûr!*

Sanki *ummân-ı bekânın* ezeli bir *mevci*

Yükselirken göğe, donmuş da kesilmiş inci!

Bu *güherpârenineb'âd-ı semâvîsinde*,

Yorulan *didelerin hâned*en insin de,

Levse dalsın yeniden Etme, yazıktır, olmaz;

Garba tevcîh ediver, gel onu sen şimdi biraz:

Dur da *Ma'bûd'*una yükselmek için ilme basan

Ma'bedin hâlini gör, işte *serâpâ* iman!

Yüce dağlar gibi, *âfâka* döşerken *sâye*,

O, *bekâdan* daha câzib kesilen, *âbediye*,

Bir nazar, *zevk-i bedi'inin* yeter tatmîn... (Ersoy, 2009: 40)

Mehmet Akif'ten Seçmeler kitabından verilmiş bir örneğin ardından 100 Temel Eser'e getirilen şu eleştiriden bahis açmak gerekiyor: Seçmeler adı altında hazırlanan eserlerde bir sınırlama yapılmamıştır. Mesela Sait Faik'ten Seçmeler derken yazarın hangi hikâyeleri kastedilmektedir?(Baş, 2011: 176) Bu konuda bir sınırlama getirilmemiş ve seçme işi yayın evlerinin izanına ve insafına bırakılmıştır. Hâl böyle olunca da onlarca farklı Mehmet Akif'ten Seçmeler, Nasreddin Hoca

Masalların'ndan Seçmeler vb. eser piyasaya sürülmüştür. Yukarıdaki örnekte de görülebileceği gibi ilköğretim düzeyinde bir öğrenci, ikinci kademedede bile olsa, anlayabilmesi mümkün olmayan metinlerle karşı karşıya kalmıştır. Söz konusu bu eleştiri türkülerden, manilerden, ninni ve tekerlemelerden seçmeler şeklinde ilan edilen eserler için de geçerlidir. Burada da seçme işi yayınevinde görev yapan derlemecinin kabiliyetine bırakılmıştır. Netice olarak Türk ninnisi olduğu iddia edilen aşağıdaki metin ve o metne benzer manzum parçalar öğrencilerin karşısına çıkmıştır:

“Yerden bitme

Mum bacaklı miki

Burnu uzun

Dik kulaklı miki

Şeytanlıkta bütün aklı fikri

Mikimikimikimikifareeee”(Türk Ninnilerinden Seçmeler, 2007: 16)

Metinde geçen Miki Fare(Mickey Mouse) yabancı yapımı bir çizgi filmin kahramanıdır. Eserin aynı yayınevinde 2007 yılı itibariyle üçüncü baskısını yapmış olması düşündürücüdür. Bu örneğin, seçmelerle ilgili eleştirilerin haklılığını anlatmaya kâfi geleceği kanaatiyle içerikle ilgili tenkit edilen bir başka noktadan söz edilip uygulama ile alakalı eleştirilere geçilecektir.

Dünya edebiyatından seçilen örneklere yayınevi ve çevirmen konusunda bir sınırlama getirilmemiş ve bu da düzensizliğe, niteliksizliğe sebep olmuştur(Çocuk Vakfı, 2009: 10). Araştırma evrenimizde yalnızca bir tane çeviri eser yer almaktadır. LaFontaine'in Masalları adındaki bu eserin de muhtelif çevirileri piyasada bulunmaktadır. Yöntemimiz gereği manzum metin olması dolayısıyla örnekleme dâhil ettiğimiz Orhan Veli'ye ait çeviri için daha çok olumlu değerlendirmeler yapılmıştır.

“Özellikle alt yaş gruplarındaki çocukların ahenkli şiirlerden hoşlandıkları düşünülürse, Orhan Veli'nin bu şiirlerle çocukların düzeyini yakaladığı söylenebilir” (Erdal, 2009: 1147).

Bununla birlikte konu hakkında yapılacak ayrıntılı araştırmalar, bu sorunlara ışık tutacak ve eleştirilerin haklılığını yahut haksızlığını ortaya koyacaktır.

3.1.2.3 Listenin Uygulanması ile İlgili Eleştiriler

Bu başlık altındaki eleştirileri de şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Türkçe öğretim programı ile 100 Temel Eser arasında bağlantı kurulmamıştır.
- Uygulama için bir yöntem önerilmemiş ve uygulama bir okuma programıyla ilişkilendirilmemiştir.
- Ders kitabı inceleme sürecinde sorulan “100 Temel Eser okutmayı özendiriyor mu?” sorusunun sorulması ders kitaplarını sınırlandırmaktadır.
- Okunan kitapların e-okul sistemine girilmesi de listenin zorunlu olarak okunması gerektiği algısına yol açmaktadır.
- Herhangi bir standart ve denetlemenin olmayışı; cilt, kapak, resim gibi fiziki özellikler ve içerik açısından niteliksiz, ucuz kitaplarla çocukların karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.
- Öğrencilerin 100 Temel Eseri okuyup okumadıklarına dair hiçbir çalışma yapılmamaktadır(Çocuk Vakfı, 2009: 10-11).
- Okullara satın alınan 100 Temel Eser listesindeki kitapların çoğunluğu İlÖzel İdare, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, il ve ilçe MillîEğitim Müdürlükleri bütçelerinden satın alınmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

4.1 Araştırmanın Modeli

Belirli bir konu, olay ya da nesneyi kendi koşulları içinde tespit etmeye, anlayıp tanımlamaya çalışan bu araştırma, betimleyici tarama ile hazırlanmıştır.

Bu yöntemde önemli olan, var olanı değiştirmeden tasvir etmektir(Karasar, 2009: 77).

4.2 Araştırmanın Evreni

Araştırmada, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2005 yılında yayınlanan 100 Temel Eser listesinde yer alan ve manzum metin içeren 15 eser incelenmektedir. Bu eserlerin ve yazarların adları aşağıda verilmiştir:

1. Orhan Veli Kanık, La Faontaine'in Masalları
2. Orhan Veli Kanık, Nasreddin Hoca Masalları
3. Tevfik Fikret, Şermin
4. İbrahim Alaaddin Gövsa Çocuk Şiirleri
5. Osman Attila, Memleket Şiirleri Antolojisi
6. Vehbi Cem Aşkun, Çocuklara Şiirler
7. Mehmet Önder, Aldı Sözü Anadolu
8. Ziya Gökalp, Altın Işık
9. Arif Nihat Asya'dan Seçmeler
10. Faruk Nafiz Çamlıbel, Akın
11. Orhan Seyfi Orhon'un Peri Kızı ile Çoban Hikâyesi

12. Mehmet Âkif'in Safahat

13. Türkülerden Seçmeler

14. Manilerden Seçmeler

15. Ninnilerden Seçmeler

4.3 Verilerin Toplanması, Sınıflandırılması ve Değerlendirilmesi

Araştırma evreninde adı geçen eserlerden 8'i tek bir yazara yahut derlemeciye ait olup farklı yayın evlerinden çıkan bütün baskılarında aynı içeriğe sahiptir. Bu eserler oldukları gibi evrene dahil edilmiştir. Fakat geri kalan 7 eser "seçmeler" şeklinde hazırlanmıştır ve 100 Temel Eser genelgesinde bu konuda bir sınır çizilmemiştir. Bunun sonucunda farklı yayınevleri tarafından basılan ve birbirinden farklı içeriğe sahip 100 Temel Eser logolu kitaplar piyasada yer bulmuştur. Bu eserler şunlardır: Türk Ninnilerinden Seçmeler, Türk Manilerinden Seçmeler, Türkülerden Seçmeler, Mehmet Akif Ersoy'dan Seçmeler, Arif Nihat Asya'dan Seçmeler, Nasreddin Hoca Masalları, La Fontaine'in Masalları.

Bu eserlerin seçiminde özel bir yayınevi tercihinde bulunulmayıp öğrencilere en kolay ulaşabileceği düşünülen kitaplar, rastgele örnekleme yöntemiyle kitapçılardan temin edilmiştir. Amacımızın öğrencilerle kuvvetli ilişki içerisindeki metinleri incelemek olduğu göz önünde bulundurulduğu vakit bu seçimin doğru olduğu kanaati hasıl olmuştur.

Eserlerin temin edilmesinden sonra Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, Türkçe öğretim programı ve ilgili alanda daha önce yapılmış çalışmalardan yola çıkılarak hazırlanan değer listesinin kılavuzluğunda, adı geçen kitaplar tek tek incelenmiş, tespit edilen her veri ilgili değer başlığı altında sınıflandırılmıştır.

Sınıflandırma işleminin ardından bulgular, buldukları bağlamdan hareketle yorumlanmış ve her birinin üstünde bulunan başlıkla ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın amacında ifade edildiği gibi incelediğimiz eserlerin ve elde ettiğimiz verilerin değerler eğitiminde kullanılabilirliği hakkında genel bir değerlendirme yapabilmek maksadıyla “100 Temel Eser Etrafındaki Tartışmalar” başlığı oluşturulmuştur. Bu başlık altında 100 Temel Eser üzerine yapılmış çalışmalar, tartışmalar ve eleştiriler kısaca özetlenerek incelediğimiz eserlerden örneklerle bu eleştiriler hakkında kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırmanın tali amacına yönelik oluşturulan bu kısım, ayrı bir bölüm olarak(üçüncü bölüm) ele alınmıştır. Bu durumun sebebi, söz konusu ettiğimiz bölümün, araştırmanın esasını teşkil etmemesi ve gayesinin yalnızca belli bir alana ışık tutmak olmasıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGU VE YORUMLAR

5.1 Eserlerde Tespit Edilen Değerler ve Yorumları

5.1.1 Adil Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Adalet kelimesi doğruluk, dürüstlük, eşitlik, hak, hak yemezlik, hakkaniyet ölçülerine uyma, meşruluk, tarafsızlık, insaniyet, iyilik gibi anlamlara gelir(Tan, 2006: 14).

Hayat Bilgisi ders programından yola çıkan Aydın ve Gürler, Adalet başlığı altında şunlardan bahsetmiştir: kurallara katılma, kurallara uyma, etik değer ve davranışları fark etme, görev paylaşımına katılıp üzerine düşeni yapma, görev dağılımının adil olup olmadığını sorgulama(2012: 58).

Bu bilgiler doğrultusunda incelediğimiz eserlerdeki adil olma değerine dair bulguları aktaracağız.

Çamlıbel'in Akın adlı tiyatrosunun kahramanlarından Demir, Bumin ve Bayan, İstemi Han'ın sorumlu olmadığı ve gücünün yetmeyeceği işlerden dolayı haksız yere öldürülecek olmasına itiraz edip bunun adalete aykırı olduğunu dile getirmektedirler. Hükümdar, yağmur yağmadığı için, kıtlık sebebiyle öldürülecektir fakat bu durumun ortaya çıkmasında kendisinin hiçbir kusuru yoktur.

-Demir:

Unuttun mu ataların huyunu?

Derele kestiydi on iki yıl suyunu,

Ortalığa uğursuz bir kıtlık çöktü müydü,

Halkın bir han başında kalırdı son ümidi.

Gök Tanrı'ya nezreder hakanın kellesini...

-Bayan: Zavallı İstemi Han!

-Demir:

Hakan daha ne yapsın? Tohum mu çıkarmadı?

Dağlardan ovalara kanallar mı yarmadı?

Bıraktı mı su diye başvurmadık taş kaya?

Ne yapsın sular yemin etmişse akmamaya...

-Bumin:

Gök yağmur esirger, Hakan'ındır günahı,

Irmakları kurur, halkın Hakan'ı tutar ahı,

Onun suçu sayılır denizin alçalması,

Tarlaların ekimsiz, davarın aç kalması...

Tanrının vermediği lütfu halk ondan diler...(Çamlıbel, 2010: 14)

Orhan Veli tarafından nazmedilen Nasrettin Hoca'nın nükteli hikayelerinden birinde Hoca, sudan bir bahane ile kendisine hakkını vermeyen arkadaşlarına benzer şekilde mukabele ederek onlara yaptıklarının haksızlık olduğunu gösteren bir ders vermiştir. Adalet hissini tesisi için haksızlık yapanların, bu haksızlıklarını anlayabilecekleri bir muameleye tâbi tutulması gerekir. Hoca'nın yaptığı da tam olarak budur.

Hoca'dan bir ziyafet koparabilmek için

Eşi dostu zorlayıp bir bahse tutuşurlar.

Derler ki: - "Bu geceyi kırdan geçireceksin.

Yapabilirsen sana büyük ziyafet var

Üşür eve dönersen ziyafet sana düşer;

Yarın akşam damlarımız kapına üçer beşer."

Hoca çıkar kıra, gün batır batmaz.

Hava da aksine, ayaz mı ayaz.

İşin ucundaysa türlü yemekler.

Dişini tırnağına takar, bekler.

Şafak söker, kalkar evine,

"Kazandık!" diye sevine sevine.

Dostlarıysa mızıkçılık ederler;

- "Hoca be! Davayı kaybettin, derler;

Hani kalacaktın sabaha kadar."

- "Kaldık!" - "Kaldın ya, bir nokta daha var.

Yerine getirmedin bize verdiğin sözü.

Isındın, yıldız doluydu gökyüzü."

- "Yıldızla mı ısındık?" - "Yıldızla ısındın ya!

Akşama geliyoruz, fazla bekletme bizi;

Başla güneş batmadan kuzuyu kızartmaya!" der;

Kalkar, evine gider.

Akşam olur, komşular sökün eder.

Azıcık oturulur misafir odasında;

Ama hepsinin aklı kuzu kızartmasında.

Nihayet hafif tertip çıtlatılır;

Münasipçe bir dille yemek hatırlatılır.

Hoca: - "İşiniz der pek mi acele?

Az bekleyin, kuzu kızarsın hele!"

Tâkâtler gittikçe azalmadadır;

Açlıktan karınlar zil çalmadadır.

Nihayet hep birden isyan ederler:

- "Ne zaman yemek yiyeceğiz?, derler,

Galiba balık kavağa çıkınca!"

- "Patlamayın , kızarıyor" der Hoca.

- "Kızarıyor ya nerde? Görsek şunu,

Anlasak sözün doğruluğunu."

- "Hay hay!Zahmet edin mutfağa kadar."

Kalkıp mutfağa giderler, bakarlar.

Bakarlar kuzunun altında bir mum;

Ölü gözü gibi kurban olduğum.

- "Hoca derler bu ne?" - "Kuzu ya işte!"

- "Yani bu mum mu pişirecek bunu?"

Hoca kızar, der ki: - "Behey avanak!

Sen keyfine bak;

Yıldızla ısınılan memlekette

Bu mum yakar kavurur bile onu" (Veli, 2003: 57-58)f

Bazı durumlarda adilane bir tavır sergilemek oldukça zordur. Keskin bir zekaya ihtiyaç duyulur bu gibi zamanlarda. Yine bir Nasreddin Hoca hikayesi olan *Hiç*'te, kadılık vazifesi yapan Hoca, kendini hak arayışında gibi gösteren fakat bir hakkı bulunmayan adamın davasında adaletle hükmetmiş ve onun istediği *Hiç*'i kendisine vermiştir.

Hiç

Hoca kadıyken iki adam gelir;

Biri ötekinden şikayetçidir.

Der ki: -"Hocam! Ben yolda gidiyordum; , -

Bu da evine odun taşıyordu.

Sırtından çuval düşmüş, boyna uğraşıyordu.

Arkadaş, dedim; sordum:

Tutsam şu çuvalı vursam sırtına,

Karşılığında ne verirsin bana?

Hiç! dedi. Ala! Mesele kalmadı;

Demek anlaştık, dedim;

Tuttum yükü, yükledim.

Ya borcun? dedim; oralı olmadı.

Şimdi ben hakkımı istemez miyim?

Ver bakayım borcunu demez miyim?..”

Hoca keser, der ki: - “Doğru! Haklısın!

Madem ki vadetmiş, alacaksın.

Yalnız bir zahmet et şuraya kadar;

Kaldır şu kilimi altında ne var?”

- “Ne mi var? Hiç!” - “Hah! Al onu oradan

Çek git! Kaldı mı alacağın falan?”(Veli, 2003: 110)

Bazen adaletin terazisini ellerinde tutanlar, bu işin hakkını veremeyebilir. Bu durumda zulme uğrayan, adalet talebini dile getirmenin bir yolunu bulmalıdır. Aşağıdaki metinde Hoca'nın yaşadığı da benzer bir vakadır. Abartılı bir şaka neticesine zulme uğrayan Hoca, kadıya gidip adalet talebini dile getirir fakat kadı adaletle hükmetmekten uzak davranışlar sergilemektedir. Bu durumda hoca kadıya hükmünün adil olmadığını kendi üslubunca anlatmaya çalışır.

Değiş Tokuş

Hoca yolda yürürken, ensesine,
 Hatırı sayılır bir tokat iner.
 Beyninde şaklayan tokat sesine
 Hoca hışımla döner.
 Bakar, hiç tanımadığı bir adam.
 Hoca' ya der ki: – “Hocam!
 Seni birine benzetmişim, affet.”
 – “Sen onu benim kavuğuma dinlet.”
 Böyle dolmaları yutar mı Hoca?
 Herifin yakasına yapışınca
 Paldır küldür mahkemeye götürür.
 –Hâlâ yanmaktadır zavallı ense–
 Kadı davayı görür.
 Adamı da pek kayırır nedense.
 Duruşma şöyle bağlanır karara:
 Tokat vuran iki akça bir para
 Verecek Hoca' ya, ceza olarak.
 Hoca pek kızar; der ki:– “Canım, bırak!
 İki akça da para mı?” Üstelik
 Adam, bir cebi delik.
 – “Üstümde yok, gidip getireyim,” der.
 Kadı bu teklifi de kabul eder.

Oturur Hoca, başlar beklemeye

Adam gelecek diye.

Böyle boş boşuna geçer saatler

Hoca da sinirden deliye döner.

En sonunda sığınp yaradana

Bir indirir Kadı'nın suratına.

- "Haydi ben gidiyorum, hoşça kal, der.

Sen paranı o adamdan aliver."(Veli, 2003: 32-33)

Gökalp'ın *Altın Işık*'ında yer alan metinlerden birinde Oğuz iline saldıran Tepegöz'ün, düzene riayet etmeyip haydutluk etmesinin kabul edilmediği ve düzen bozanların muhakkak cezalandırılması gerektiği dile getirilmiştir. Yol kesmek, haramilik edip başkalarının haklarını gasp etmek adalete hesap vermeyi gerektiren durumlardır. Bayındır Han, mülkün idarecisi ve adaletin sesi olarak zalimden hesap sorulacağını söylemiştir.

Tepegöz Oğuzdan gitti uzağa

Çıktı Kanlıkaya adlı bir dağa...

Yol kesti, ad aldı, oldu haramî

Başladı kırmağa Türk'ü Acem'i

Bayındır Han dedi: "Kutludur bu yurt,

Barınamaz burada ne haydut ne kurt!"

Emretti başbuğu Salur Kazan'a:

"Bir ceza verin bu düzen bozana"(Gökalp, 2010: 151)

Yine aynı eserde yer alan *Küçük Hemşire* adlı manzum masalın bir bölümünde padişah, gençleri imtihan etmektedir. Sınadığı ettiği gençlerden biri, halkın doğru yolda nasıl gideceğini ve refaha nasıl erebileceğini anlatırken ilim ve hikmetin yanına adaleti de koyulmuştur. Bu gencin sözlerinden de açıkça anlaşılacağı üzere bir memlekette refahın olabilmesi için adaletin var olması bir zorunluluktur.

İlimle hikmetle bulsun yolunu
 Adalete alet etsin kolunu
 Yaratsın ruhlarda millî bir irfan
 Yapsın memlekete refahla ümran
 Müsavi, hür fertler mesut yaşasın
 İnsanlık ne demek herkes anlasın.(Gökalp, 2010: 102)

Dünyanın bir kısmının dertleriyle ilgilenilip başka bölge ve ülkelerin ihmal edilmesini doğru bulmayan Arif Nihat Asya, bu durumu aşağıdaki sözleriyle dile getirip kongreler düzenleyen kişilerden adilane bir tavır beklemiştir. Çünkü adalet, hüküm sahiplerinin herkesin dertleriyle eşit bir şekilde ilgilenmesini gerektirir.

Kıbrıs ve Zürih derken unuttuk Musul'u
 Kıbrıs diye toplandı Güvenlik Kurulu
 Çektiğini soran kalmadı Kerküklüler'in
 Ey kongreler Tanrı'nın onlar da kulu! (Asya, 2009: 119)

Mehmet Akif Ersoy, zulmün ve zalimin karşısında olduğunu haksızlığa tahammülünün bulunmadığını dile getirmiştir. Onun zalime karşı tavrı, adalete olan düşkünlüğünü apaçık göstermektedir. Haksızlığa tapacağına canından vazgeçmeyi göze almış olması bahsettiğimiz düşkünlüğü berraklaştırmaktadır.

Zulmü alkışlıyamam, zâlimi aslâ sevemem;
 Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem...
 Biri ecdâdıma saldırdı mı, hattâ, boğarım...
 - Boğamazsın ki!
 - Hiç olmazsa yanımdan koğarım.
 Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam;
 Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam.(Ersoy, 2009: 109)

Gökalp'ın kaleme aldığı şiirlerden birinde de Mehveş adlı çocuğun, kuşları hapsedmeyi zalimlik olarak görmesi ve bu düşüncesine göre adil bir tavırla onları

özgür bırakması durumunu görüyoruz. İnsanın niçin kuşları bağladığını sorguluyor oluşu, içindeki adalet duygusunu harekete geçirmiştir. O da bu duygunun gerektirdiği davranışı sergilemiştir.

Mehveş'in Adaleti

Ahmet gördü bir kuru
Düştü gönlü hevese
Tuttu bir dişi kumru
Koydu, onu kafese.

Küçücük kız kardeşi
Dedi: "Ver onu bana!"
Severdi o Mehveş'i
Dedi: "Al olsun sana!"

Kumrunun eşi akşam
Boş bulunca yuvayı
Ah çekti buram buram
Aradı hep ovayı...

Sonunda buldu dostunu
Mehveş'in duvarında.
Geldi serdi postunu
Kafesin kenarında

İki eş gündüz gece
Konuşur sevişirdi
Mehveş dedi "İyice
Zalimim ben şimdi..."

Eşini ettim esir,

Yoldaşı gelmiş ağlar...
 Ya Rab bu insan nedir?
 Niçin kuşları bağlar?"

Bu sözleri söylerken
 Açtı küçük zindanı...
 İki kuş uçup birden
 Boyladılar ormanı...(Gökalp, 2010: 64)

Ersoy, mahkemenin bir davada karar verirken sergilemesi gereken tavırdan bahisle hem davalı hem davacının sözlerini dinlemenin adalet için zorunlu oluşundan söz ediyor. Hep bir tarafı dinlemek, diğer tarafa söz hakkı vermeden hüküm vermek adilce bir davranış değildir. Düşmanların yahut kavgalı olanların birbirleri hakkında kötü söz söylemesi kadar doğal bir durum yoktur. Bu durumda hâkim, adil olabilmek için herkesi dinleyip kararı en son vermelidir.

Fetvâyı veren mahkeme, yanlış, gerçek
 İki da'vâcı ne söylerse bütün dinliyecek.
 O zaman kestiği parmak acımaz, âmennâ...
 Ama hep bir tarafın ağzına bakmak o fenâ.
 Benim arkamdaki düşman bana mevlid mi okur
 Dur ki ben söyliyeyim bir de, kuzum, sen hele dur!(Ersoy: 2009: 104)

Zalimin hasmı olmak ve mazlumu sevmek, adaletli tavır örneğidir. Bilindiği gibi Mehmet Akif'in şiirleri, dini metinlerle sıkı ilişki içerisindedir. Zulüm karşısında gücü yetenin fiziki, buna gücü yetmeyenin sözlü olarak müdahale etmesi, her ikisine de gücü yetmeyenin hisleri ve düşünceleri ile bu duruma karşı çıkması gerektiği fikri de söz konusu metinlerde işlenmektedir. Aşağıdaki dizeler de bu fikrin bir yansıması olarak görülebilir:

Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
 Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.

Adam aldımia da geç git, diyemem, aldırırım.
 Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım.
 Zâlimin hasmıyım amma severim mazlûmu...
 İrticâın şu sizin lehçede ma'nâsı bu mu(Ersoy, 2009: 109)

5.1.2 Aile Birliğine Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Ailenin birliğine verilen önem anayasanın 41. maddesinde, sosyal ve ekonomik haklar bölümünde “Aile toplumun temelidir” sözüyle vurgulanmış ve ardından aynı maddenin ek fıkrasında bu temelin ne şekilde korunacağına dair bilgi verilmiştir: Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar. Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/4 md.) Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır ifadelerine de aynı madde içerisinde yer verilmiştir.

Türk Manilerinden Seçmeler kitabında yer alan bu mani, ailenin birey için ne kadar önemli olduğunu son iki dizesinde etkili bir şekilde vurgulamıştır. Çocuğun gözünden bakıldığında ailenin en önemli iki bireyi elbette anne ve babadır. Onların varlığı çocuğa özgüven kazandırmaktadır.

Giderim dur diyen yok
 Kebap oldum yiyen yok
 Annem babam olmazsa
 Bana sahip olan yok.(Türk Manilerinden Seçmeler, 2005: 40)

Altın Işık'ta yer alan Deli Dumrul masalında, serüvenin başkahramanı kendi canı karşılığında Azrail'e bir can vermek mecburiyetindedir. Karısı canını seve seve vermeye hazırdır. Onun kurduğu cümleler de aile birliğinin kültürümüzde candan

daha kıymetli olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Çocuklarının ‘babamız vardır’ diyebilmesi ve obanın yıkılmaması için canını feda etmeye razı olmuştur.

Kadın, yaşlı gözlerini göklere
 Çevirerek dedi: Ulu Allah'ım,
 Ben isterim bedel olmak bu ere;
 Onun suçu olsun benim günahım!
 Ben öleyim yıkılmasın obamız,
 Çocuklarım desin vardır babamız...(Gökalp, 2010: 110)

Kolsuz Hanım masalında, eşini kaybeden ve ölen eşinden Ay ile Yıldız adında iki çocuğu bulunan bir Hünkar'ın evlenmesi ve üvey annenin bir takım kötü davranışları karşısında bu çocukların verdikleri mücadele anlatılır. Üvey anne bir gün gizli bir mahzene Yıldız'ı götürür ve ona, davranışları ile ırza ihanet teklif eder. Hünkarın oğlu olan Yıldız, üvey annesinin kendisine yaptığı teklifi, “sen benim babamın karısı oldun, ırza ihanet etme” şeklinde cevaplayarak eşlerin sadakatli olması gerektiği dersini vermiştir. Eşlerin sadakati ailenin birliği açısından çok önemlidir. Yıldız Bey'in bu tavrı, sadakatin ve aile birliğinin önemini resmetmektedir. Fakat anlatılan olayın çocuklara uygunluğu tartışmalıdır.

Hünkar dedi: Artık evlenmem ben:
 Çocuklar üzülür üvey anneden...
 Ölüye birkaç yıl kadar yas tuttu,
 Bir müddet geçince ahdi unuttu...
 Bu defa istedi bir frenk kızı
 Kıskanmasın diye Ay'la Yıldız'ı...
 Bu kadın olunca sarayda sultan
 Dedi bana çiftlik şimdi bu vatan...
 Kocasına mülkte olup müşavir;
 Dedi bir gün hacca git ol mücavir,
 Orada girince sen itikafa,
 Devletin hükmeder ta kaftan kafa!

Padişah duyunca onun sözünü,
 Çevirdi Yıldız'la Ay'a gözünü...
 Yüzünde belirdi bir derin firak,
 O dedi bunları hiç etme merak:
 Şunlara bakarım ben senden iyi...
 Bir gece annesi Yıldız'ı aldı,
 Bir gizli mahzenin içine daldı,
 Hazırdı bir sofraya dolu meze, mey...
 Dedi: Bana şarap doldur Yıldız Bey!
 Yıldız çabuk sezdi: Niyeti fena!
 Dedi: Anne böyle söyleme bana!
 Sevgili babamın sen yansısın
 Onun hem mürşidi hem karısısın;
 Söz verdin edesin mülkü sıyanet,
 İlk işin ırza mı olsun hıyanet?" (Gökalp, 2010: 80)

Mehmet Akif Ersoy, boşanmanın çaresizliklere yol açarak aile bireylerini darmadağın ettiğini ve evsizliğe sürüklenenlerin sefillik içerisinde olduğunu dile getirmiştir. Bu haller de bize aile birliğinin ne kadar önemli olduğunu bildirmektedir. Bilhassa çocuklara dikkat çeken Akif, ailedeki birliğin bozulması neticesinde en kötü akıbeti kadınlarla birlikte çocukların paylaştığını dile getirmiştir.

Hânüman yoksulu binlerce sefilân-ı beşer;
 Sesi dinmiş yuvalar, hâke serilmiş evler;
 Kocasından boşanan bir sürü bîçâre karı;
 O kopan râbitanın, darmadağın yavruları(Ersoy, 2009: 23)

Ninniler, çoğunlukla annelerin çocuklara duasıdır ve onlar hakkında, olumlu talepleri içerir. Aşağıdaki örnek de bunlardan biridir. Yuva kurmanın, eşin yanında durmanın ninniye konu olması, aile kurmanın ve onu bir arada tutmanın ehemmiyetine işaret etmektedir. Eşler birbirinin yanında, vazifelerinin başında

oldukları müddetçe ailenin bağları kuvvetli olacak ve birlik bozulmayacaktır. Bu bir temenni olarak anneden çocuğa söylenmiştir.

Kızım uyusun eve uyusun

Büyüsün yuvasın kursun

Aşının başında dursun,

Eşinin yanında dursun.

Uyu kızım ninni,

Büyü kızım ninni!(Türk Ninnilerinden Seçmeler, 2007:38)

Safahat'taki karakterlerden biri olan Köse İmam'ın ağzından anlatılan devrin paşalarından birinin hikayesi ve bu hikayede paşa ile muhatap olan Köse İmam'ın tavrı, aile birliğinin korunması yolunda sarf ettiği çaba, bu birliği korumanın ne kadar gayrete değer olduğunu bize göstermektedir.

Mütেকâid paşalardan biri, üç beş sene var,

Düştü bilmem ne taraftansa bizim semte kadar.

Kimde az çok getirir bir satılık, mal varsa,

Kapatıp yaptı beleşten sekiz ev, dört arsa.

Herifin hâli bidâyette zararsızcaydı;

Son zamanlarda, ne olduysa, namazdan caydı.

Ne cemâ'atte, ne mescidde, bugün komşu paşa.

-Olağan şey, sofuluk çıkmadı, besbelli başa.

-Derken incelmeye, gencelmeye kalkıştı...

-Aman

-Ne aman dinledi, gittikçe, hovardam, ne zaman.

Saç sakal tuttu ne hikmetse acâib bir renk;

Kalafatlandı bıyıklar, iki batman, bir denk!

Çehre allıklı sabunlarla mücellâ hergün:

Fes yıkık, kelle açık, kaş yılışık, göz süzgün;

İğne, boncuk yakalık, tasma, yular... Hepsi tamam;

Koçyiğit sanki bunak!

-Sen de mi şâirdin İmam

-Kuşkulandım paşadan, gizlice gittim hanıma;
Dedim: Örtün de kızım, gel bakalım, gel yanıma.
Zevcinin tavrı acâibleşiyor zannederim,
Sen ne dersin buna bilmem, bana sor, bak ne derim:
İşçiniz, sofracınız var mı

-Evet

-Kim

-Eleni.

-Şimdi sav.

-Hiç mi sebepsiz

-A kızım, dinle beni:

Böyle şeylerde sebep, hikmet aranmaz... Çabucak
Savabilmektedir iş... Yoksa rezâlet çıkacak:
Paşa azmış!

-Acabâ üstüme gül koklar mı

-Onu bilmem, gülü koklar mı kocan, yoklar mı
Beni söyletme kızım, giti de hemen sav karıyı...

Çok zaman geçmedi, gördüm ki bizim soytarıyı,
Geliyor "ilmühaber yaz" diye, neymiş bakalım
-Bir izinnâme.

-İzinnâme mi Hay hay, lâzım...

Evlenen hangisi Beyler mi, kerîmen mi, paşa
-Onların vakti değil.

-Kim ya

-Benim.

-Sen mi Yaşa!

...

Öyle sünnet denemez her zaman, evlenmek için:
Vakt olur, sünneti geç, vâcîb olur erkek için;
Vakt olur, sünnet olur.

-Söylediğim çıktı, tamam!

-Vakt olur, bir de bakarsın ki, olur böyle: Haram.

-Kimseden dinlememiştim bu senin fetvâyı...

Ne tuhaf.

-Sende tuhaflık, kısa kes da'vâyı.

Çoluğun var, çocuğun var, haremin nâmuslu;

Yaşın altmış beşi bulmuş, otur artık uslu.

Neren eksik be adam, böyle ne var çıldırarak

Kan derdiyle yıkılmaz bu kadar yıllık ocak...(Ersoy, 2009: 79-80-81-82)

5.1.3 Bağımsızlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Bağımsız kelimesi Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde(2011) şu şekilde tanımlanmıştır: davranışlarını, tutumunu, girişimlerini herhangi bir gücün etkisinde kalmadan düzenleyebilen.

Çalışmamızda bağımsızlık ve özgürlük değerleri birbirinden farklı kabul edilmiştir. Burada Ülker Şen tarafından yapılan ayırım benimsenmiştir.(2006: 82) Bu ayırma göre bağımsızlık bir millete yahut ülkeye ait olabilecek bir özellik, özgürlük ise bireylerin malik olabileceği bir sıfattır. Bu ayırım sözlüklerde yer almış olmayıp yalnızca sınıflandırmayı kolaylaştırmak maksadıyla yapılmıştır.

Onan'ın dizelerinde hürriyet, zevki tadılacak ve bu zevk için canlar feda edilecek kadar önemlidir. Öyle ki bu yolda verilmiş kan, kemik, et haşrolunca bir tümsek meydana gelmektedir.

Düşün ki, haşrolan kan, kemik, etin

Yaptığı bu tümsek, amansız, çetin

Bir harbin sonunda bütün milletin

Hürriyet zevkini tattığı yerdir.

Necmettin Halil Onan(Attila, 2010: 49)

Gökalp'ın dizeleri de yukarıda zikredilen Onan'a ait dizelere benzer şekilde esir yaşamaktansa kefene bürünüp gömülmeyi yeğleyen bir anlayış hakimdir. Bu anlayıştır ki vatan sahibi olmayı, esir yaşamayı reddebilenlerin bir vasfı saymıştır.

-Hep büründük kefene

Vatan ait severne

Esir yaşamaktansa

Gömülelim çimene!(Gökalp, 2010: 170)

Aşağıdaki mısranın sahibi Aşkun, hür doğup hür yaşamış olmakla iftihar etmektedir. Hürriyetin zıddı olarak kabul edebileceğimiz zillete tahammülsüzlük bağımsızlığa verilen önemin göstergesidir. Aşkun'un dörtlüğünden de anlaşılacağı üzere hür olmayanın ne yüzü ak ne de kalbi duru olabilir.

Boyun eğmiş değiliz daha hiçbir millete

Tahammülümüz yoktur bizim asla zillete.

Alnı açık, yüzü ak, kalbi duru, tertemiz

Hür doğduk, hür yaşarız, en erkek bir milletiz.(Aşkun, 2010: 65)

Kendisine ait bir başka bir şiirde, hürriyete olan aşkını beyan eden Vehbi Cem Aşkun'un "biz" diye bahsettiği milletimizin bağımsızlığa verdiği kıymet, bunun için savaşımaya hazır olmasında açık bir şekilde görülmektedir. Aşk derecesinde hürriyete bağlı olmak, doğal olarak onu korumak için pür dikkat olmak gerekliliğini de doğuruyor.

Yine sardı kalpleri istiklal heyecanı,

Gözlerimiz ufukta bekliyoruz düşmanı.

Kimse bize çatacak gelsin işte hazırız

Biz hürriyet aşığı adsız kahramanlarız.(Aşkun, 2010: 63)

Şair, hürriyetin bir ölüye can verebilecek kuvvete sahip olduğunu, onun yolunda canının gitmesine razı olduğunu belirtmektedir. Çünkü hürriyetini kazandığı günü doğduğu güne eş sayar. Hür olmak var olmaya eş değerdir. Buradan yola çıkarak şunu söylemek de mümkündür: Şair için esir olmak, yok olmaya eş değerdir.

Bir lahzacık düşünün geçmişi ah bir anın
Nabzınızı durdurur kalbinizin ateşi.
Bugün doğdu vatana aziz bir itilanın,
Gönüllerden fıskıran ilk hürriyet güneşi...

Bir cesede can veren bu hürriyet gününün,
Edebî bekçisiyim, inkılap ismim benim.
Kainatta izi var, tarihimin ününün,
Ben vatan ve istiklal uğrunda can verdim.

Hür doğdum, hürriyetim yolunda gitsin canım,
Bilirim ki ölmeyen ölümü yaratandır.
Ben bugün doğdum işte, bugündür heyecanım,
Ülküm, biricik yargım, Cumhuriyet, vatandır.(Aşkun, 2010: 25)

Bayrak, ülkelerin bağımsızlık sembolüdür. Asya'nın bayrak için yaptığı benzetmeler, bayrağa gösterdiği hürmet ve dahası saygı göstermeyenlere karşı tavrı onun bağımsızlık konusundaki hassasiyetini açık bir şekilde göstermektedir. Bayrak için yaptığı en kuvvetli benzetmelerden birinde şair, onu güneşe eş değer tutmuş ve güneş olmadığı vakit de onun vasıtasıyla aydınlanıp ısınmanın mümkün olduğunu dile getirmiştir ki buradan, bağımsız olduğumuz zaman durum ne olursa olsun bir kurtuluşun bulunabileceğini fakat esaret altında hiçbir ümidin bulunmadığını anlıyoruz.

Bayrak

Ey, mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü,

Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü!
Işık ışık, dalga dalga bayrağım,
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.

Sana benim gözümle bakmayanın
Mezarını kazacağım.
Seni selamlamadan uçan kuşun
Yuvasını bozacağım.

Dalgalandığın yerde ne korku, ne keder...
Gölgende bana da, bana da yer ver !
Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar.
Yurda ay yıldızın ışığı yeter.

Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün.
Kızılığında ısındık,
Dağlardan çöllere düşürdüğü gün.
Gölgene sığındık.

Ey, şimdi süzgül, rüzgarlarda dalgalan;
Barışın güvercini, savaşın kartalı...
Yüksek yerlerde açan çiçeğim;
Senin altında doğdum,
Senin dibinde öleceğim.

Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim:
Yer yüzünde yer beğen !
Nereye dikilmek istersen,
Söyle, seni oraya dikeyim !(Asya, 2009: 55-56)

İstiklale âşık olan şair, boynunun kesilebileceğini ancak bağlanıp çekilemeyeceğini söylemek suretiyle bağımsızlığın candan aziz olduğunu dile

getirmiş ve muhataplarını, ağır başlı ve iyi huylu hallerini yanlış yorumlamaları konusunda uyarmıştır.

Doğduğumdan beridir âşıkım istiklâle,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum
Kesilir, belki, fakat çekmeye gelmez boyunum.(Ersoy, 2009: 109)

Hürriyeti kaybetmeyi insanlıktan çıkmaya eşdeğer sayan düşüncelerin işlendiği satırlarda Mehmet Akif Ersoy, hür olmayanlar için ölümün saadet olduğunu dile getirmiştir. Çünkü, ilk dizelerden anlaşıldığı üzere, mahkum olanın ölmeye dahi hakkı yoktur. Son dizelerde ise şair, hürriyeti korumanın neleri gerektirdiğinden bahis açmıştır.

Ya sen mahkûm iken, sağlık ölüm hakkın mıdır sandın
Zimâmın hangi, ellerdeyse, artık onlarınsın sen;
Behîmî bir tahammül, varlığından hisse istersen!
Ezilmek, inlemek, yatmak sürünmek var ki, âdettir;
Ölüm dünyâda mahkûmîne en son bir sa'âdettir:
Desen bir kere "İnsânım!" kanan kim hem niçin kansın
Hayır, hürriyetin, hakkın masûn oldukça insansın.
Bu hürriyet, bu hak bizden bugün âheng-i sa'y ister:
Nedir üç dört alın Bir yurdun alnından boşansın ter.(Ersoy, 2009: 153)

5.1.4 Bilimsellik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Bilimin kısa bir tanımı şu şekilde yapılmıştır: Belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan, belli bir amaca yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci.(TDK Türkçe Sözlük, 2011) Bilimsellik de bilgi edinme süreçlerini buna göre düzenlemektir.

Millî eğitimin genel amaçlarının ikinci maddesi, dengeli ve sağlıklı bir kişiliğin ardından hür ve bilimsel düşünmeye vurgu yapmıştır.(MEB, 2006: 1)

Eserlerden elde ettiğimiz bulgular genel manada cehaletin, bilgisizliğin zararlarından; cahil insanlarla mesafenin korunması gerektiğinden, bilmenin ve okumanın öneminden bahsetmektedir. Aşağıda bu veriler üzerinde durulmuş ve yer yer eserlerin bağlamından hareketle yorumlanmıştır.

Bilgisizce fakat gösterişli tavırların yerildiği ve görüntüye aldanılmadan yapılan derinlemesine bakışın övüldüğü fablda, bilginin taşıyıcısı ve üreticisi olan beyne sahip olmak, ihtişamdan önde gelmektedir. Cehalet, kuru gürültüyü büyüklük zannetmeye sebep olabilmektedir. Fakat ince fikirli, bilgili kimseler bu gürültünün içinin boş olduğunu bilirler.

Şu büyükler çoğu zaman pek gürültülüdür.

Cahil halka hepsi Tanrılar, gibi görünür.

Görünüşe göre hüküm verir bir eşek

Tilkiyse ince eler sık dokurdu, aksine.

Kılı kırka yarardın evirip çevirerek.

Gösterişten ibaret birisine

Her rastlayışında söylediği bir söz vardı

Hepsi için o sözü tekrarlardı.

Azametli bir heykel görüp bir gün bu tilki,

-“Pek kelli felli bir baş. Beyni nerede fakat?”

Heykeldir bu bakımdan dünyada birçok zevat.(Veli, 2003: 53)

Hükümdar İstemi Han'ın gençlere öğüdü olan aşağıdaki dizeler, ilerleme yolunda sahip olunması gereken teçhizatı bildirmektedir. Bilgi, bunların ilkidir. Bilginin ardından sanat ve kişinin kendini savunması için gerekli teçhizat sıralanmıştır. Şairin dilinden ilkin bilginin dökülmesi önemli sayılmalıdır.

Bilgi bir elinizde sanat bir elinizde

Altınızda yağız at, dalkılıç belinizde...(Çamlıbel, 2010: 29)

Kavuk adlı hikayede, bilgi sahibi olmanın kıyafetle, görünüşle ilgisinin olmadığını nükteli bir şekilde anlatmıştır Nasrettin Hoca. Bilmediği bir lisanda yazılmış mektubu okuması istenip de bilmiyorum cevabını verdiği vakit Hoca kınanmıştır. Kınamayı yapan zatın dilinden ‘kavuğundan utan’ sözü dökülünce Hoca bunun kavukla ilgisi olmadığını kavuğu bizzat karşısındakine takdim ederek göstermiştir.

Kavuk

Bir gün bir adam, elinde mektup

Der ki, Hoca'yı tutup :

"Hocam, zahmet ya sana,

Şu mektubu bana bir okusana."

Mektup baştan sona kadar Arapça

Şöyle bir iki evirir çevirir:

Sökemez; çaresiz, geri verir.

Der ki: "Başkasına okut bunu sen."

Adam şaşırır : "Niçin ?"

"Türkçe değil bu mektup okuyamam."

Yine anlayamaz adam.

Hocanın okuması yok zanneder:

"Ayıp Hoca, ayıp!"der.

"Benden utanmıyorsan şundan utan!

Şu başındaki koca kavuğundan."

Hoca kavuğu çıkartıp uzatır.

Sonra: "-Mademki"der, "iş kavuktur;

Haydi giy de şunu,

Kendin oku bakalım mektubunu."(Veli, 2003: 15)

Küçük Hemşire masalının kahramanlarından birinin ağzından dökülen sözler halkın huzur ve refaha nasıl erebileceğini anlatmaktadır. Bu yolda ilk kılavuz olarak da ilimden bahsedilmiştir. Bu duruma yukarıda *Akın* adlı manzum tiyatrodan alınan metinde de rastlıyoruz. O dizelerin sahibi de bu dizelerin sahibi gibi doğru yolda gitmekten refaha ermekten söz edilecekse şayet ilk söylenecek sözün ilim olduğunu bize bildirmiştir.

İlimle hikmetle bulsun yolunu
 Adalete alet etsin kolunu
 Yaratsın ruhlarda millî bir irfan
 Yapsın memlekete refahla ümran
 Müsavi, hür fertler mesut yaşasın
 İnsanlık ne demek herkes anlasın.(Gökalp, 2010: 102)

Fen yani bilim yolcusu olmak, bu uğurda ölmez bir azme sahip olmak bunu da ilerlemek için ön şart olarak kabul etmek, bütün bunlar bilimsellik değerinde işaret etmektedir. Topyekun bir ilerleme için bütün fertlerin sanat ve fen uğrunda olanca gayreti sarf edeceğine, etmesi gerektiğine ikinci dörtlükte özellikle dikkat çekilmiştir.

Biz son neslin çocukları
 Sanat ve fen yolcusuyuz.
 Ölmez azmin ufukları,
 Hep bir nura koşan suyuz...

Sanat ve fen uğrunda biz
 Gizlemeyiz tek bir emek.
 Büyük küçük biz hepimiz,
 İstiyoruz ilerlemek.(Aşkun, 2010: 27)

Bir öğrencinin ağzından okuluna övgüler düzen şair, onun öğreticilik vasfına vurgu yapmaktadır. Bu özelliğinden ötürü de konuştuğu öğrencinin ağzından

“yaşa” nidaları dökülmektedir. Okulun övgüye değer oluşu, onun yalnızca öğreticiliğinde saklı değildir. Öğrettiklerinin vasıfları da okulu kıymetli hale getirmektedir.

Güzeli ve iyiyi

Öğrettin her bilgiyi

Gösterdin ileriye

Yaşa okulum yaşı. (Aşkun, 2010: 15)

Okumayı metheden ve öğrenme şartlarındaki gelişmeleri mutluluk sebebi olarak gören şair, bugünkü durumu evvelki cahilliği ile kıyaslayıp daha çok bilen daha çok şey yapabileceğini dile getiriyor. Son olarak da muhataplarını okumaya arkasından da bildikleri vasıtası ile harekete geçmeye teşvik ediyor.

Size ne mutlu çocuklar!

Güzel kitaplarınız var;

Öğretmenleriniz iyi.

Öğretiyorlar her şeyi;

Tahta, sıra, hep mükemmel;

Hiçbirisi yoktu evvel.

Hasırlarda sürünürdük,

Evlere hep cahil döndük.

Bize göre bugün birer

Küçük bilginsiniz sizler.

Okuyunuz; okuyanlar

Çok şey bilir, çok şey yapar...(Fikret, 2007: 48)

Bu dizelerde öğreticilik vasfından dolayı okul övülmektedir. Buna ek olarak öğrenilenlerden de örnekler verilmiştir. Şiir boyunca Fikret, öğrenmenin verdiği hazzı, bir çocuğun ağzından dile getirmiştir.

Okulumu pek severim

Sevgili bina!

Neler öğretir o bana.

Tam bir hafta oluyor ki

Biliyorum: dünya iki

Ayrı ve büyük parçadır,

Avrupa, Asya, Afrika;

Bunlar eski.

Evet bunlar eski dünya;

Öteki de Amerika

Ve adalar... Neydi ismi?

-Okyanusya, değil mi?

-Evet, o: Okyanusya;

Bunlar yeni dünya... Demek

Toprağımız beş kıtadan

Birçok karayla adadan,

Ve denizlerden oluşmuş.

Karaların isimleri

İşte aklımda, kendim

Kitabımı karıştırdım ve öğrendim...(Fikret, 2007: 25)

Safahat'taki karakterlerden Hocasade, Asım'a öğütlerinde onu ilme yönlendirmektedir. Ayrıyeten elde ettiği ilmi memleketimize taşımalarını da istemektedir. Şiirde üç yüz senelik ilim ile kastedilen Garp memleketlerinde gerçekleşen teknik ve bilim sahasındaki dönüşümdür. İşte Hocasade, Asım'dan bu ilme vakıf olmasını istiyor.

Bu cihetten, hani, hiç yılmasın, oğlum, gözünüz;

Sâde Garb'ın, yalnız ilmine dönsün yüzünüz.

O çocuklarla beraber, gece gündüz, didinin;

Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin.

Fen diyârında sızan nâ-mütenâhî pınarı,

Hem için, hem getirin yurda o nâfi'suları.

Aynı menba'ları ihyâ için artık burada,
Kafanız işlesin, oğlum, kanal olsun arada.(Ersoy, 2009:149)

Halkın saadeti için bilginin lüzumuna işaret eden Mehmet Akif Ersoy, bilgisizlerin fazilet sahibi olsalar bile zaafa düşeceklerini bildirmiştir. Bu zafiyete düşmemek için bir an evvel eğitime sarılmanın lüzumuna, alıntıladığımız manzum parçanın ilk dizesinde değinmiştir.

Hadi tahsîlini ikmâle tez elden, hadi sen!
Çünkü milletlerin ikbâli için, evlâdım,
Ma'rifet, bir de fazîlet... İki kudret lâzım.
Ma'rifet, ilkin, ahâlîye sa'âdet verecek
Bütün esbâbı taçır; sonra fazîlet gelerek
O birikmiş duran esbâbı alır, memleketin
Hayr-ı i'lâsına tahsîs ile sarf etmek için.
Ma'rifet kudreti olmazsa bir ümmette eğer,
Tek fazîletle teâli edemez, za fa düşer.(Ersoy, 2009: 147)

Ersoy tarafından, dini bu asırda da yaşayabilmek için ilmin gerekliliği dile getirilmiştir. Asrın idraki, içinde bulunduğumuz devrin algılama ve yorumlama kabiliyeti ile Kuran'dan alınan ilhamın mezcedilebilmesi için sloganlara değil bilgiye ihtiyaç vardır.

Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhâmı,
Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı.
Kuru da'vâ ile olmaz bu, fakat ilm ister...(Ersoy, 2009:130)

Köylere gelen öğretmeni ilimden nasipsiz olduğu için kovan köylülerden biri, cehaletten uzak kalmak istediklerini ve bunun için mektebe olan ihtiyaçlarını dile getirmektedir. Muhtaç oldukları iki temel şeyden biri okuldur. Okul yol kadar belki ondan daha önemli görülmüştür. Öteki türlü davranmanın bedeli cehalettir ki şairin konuştuğu köylü, bunu arzu etmediklerini dile getirmiştir.

Kimse evlâdını câhil komak ister mi ayol

Bize lâzım iki şey var: Biri mektep, biri yol.(Ersoy, 2009:105)

Evladı için temennilerini dile getiren anne, onun muhakkak kitap ve kalemle bağ kurmasını istemektedir. Bu da bilgiye verilen kıymeti ninnilerde de görmemizi sağlamaktadır. Hayırlı bir adam olabilmenin ön şartının bilgi ile temas halinde olmaktan geçtiğini de buradan anlamak mümkündür.

Parmakları kalem tutsun,

Ünü dünyayı bulsun,

Hayırlı bir adam olsun!

Yavrum ninni kuzum ninni! (Türk Ninnilerinden Seçmeler, 2007:7)

Koltukların kitapla dolsun

Ninni yavruma ninni,

Hafızlar bülbülü olsun!

Ninni yavruma ninni! (Türk Ninnilerinden Seçmeler, 2007:8)

Makam, mevki sahiplerinin, idarecilerin bilimsel usullere ve liyakat esasına göre seçilmeyişini eleştiren Ersoy, böyle bir ilmiye sınıfını bayağıdan da aşağı görmektedir. Bilimsellikte uyuşmayacak bu durumu tenkit etmesi, bilgi konusundaki hassasiyeti sebebiyle bu dizeler bilimsellik değeri kazanmıştır.

Kalmamış terbiye askerde. Nasıl kalsın ki

Birinin ömrü mülâzımlıkta geçerken öteki,

Daha mektepte iken tayy-ı merâtible ferîk!

Bir müşirlik mi var Allâhû veliyyü'tt-tevfik!

Hele ilmiyye bayağıdan da aşağı bir turşu!

Bâb-ı Fetvâ denilen dâire ümmî koğuşu.

Anne karnından icâzetlidir, ecdâda çeker;

Yürüsün, bir de sarık al sana kâdıasker! (Ersoy, 2009: 43)

Aşağıdaki dizeler de ilimsiz ve sanatsız yaşamının imkansızlığını dile getiriliyor. Şaire göre yalnız sanatın ve ilmin milliyeti yoktur. Bu sebeple Batı'ya ait ilmi, kendi ruhumuzun kılavuzluğunda öğrenmeliyiz. Bu ilmi öğrenmek içinse son sürat çalışmalıyız. Çünkü acil bir durum söz konusudur. O kadar geride kalınmıştır ki ilerlemenin bütün aşamalarını yarıp geçmek mecburiyeti vardır.

Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atini;
 Veriniz hem de mesâînze son sür'atini.
 Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız;
 Çünkü millîyeti yok san'atın, ilmin; yalnız,
 İyi hâtırda tutun ettiğim ihtârı demin:
 Bütün edvâr-ı terakkîyi yarıp geçmek için,
 Kendi "mâhiyyet-i rûhiyye" niz olsun kılavuz.
 Çünkü beyhûdedir ümmîd-i selâmet onsuz. (Ersoy, 2009: 48)

Bilenle bilmeyeni, insan ve hayvan şeklinde birbirinden keskin bir çizgi ile ayıran bu dizelerde Ersoy, cehaleti bir an evvel kurtulunması gereken bir yüz karası gibi görmüştür. Bir sonraki bölümde de yine milletin başına gelenleri cehalete bağlamakta onu gerçek düşman olarak gösterip onunla savaşılması gerektiğini dile getirmektedir.

“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”
 Olmaz ya Tabii biri insan, biri hayvan!
 Öyleyse "cehâlet" denilen yüz karasından
 Kurtulmaya azmetmeli baştan başa millet
 Kafi mi değil, yoksa bu son ders-i felâket? (Ersoy, 2009: 56)

Eyvâh! Bu zilletlere sensin yine illet
 Ey derd-i cehâlet, sana düşmekte bu millet,
 Bir hâle getirdin ki, ne din kaldı, ne nâmûs!

Ey sîne-i İslâm'a çöken kapkara kâbûs,
 Ey hasm-i hakîkî, seni öldürmeli evvel:
 Sensin bize düşmanları üstün çıkartan el!
 Ey millet uyan! Cehline kurban gidiyorsun!
 İslam'ı da "batsın!" diye tutmuş yediyorsun!
 Allah'tan utan! Bâri bırak dîni elinden
 Gir leş gibi topraklara kendin, gireceksen!
 Lâkin, ne demek bizleri Allah ile iskât?
 Allah'tan utanmak da olur, ilim ile... Heyhât! (Ersoy 2009: 57)

Köse İmam'ın Hocazade'ye söyledikleri, öğrenmeye harcanan mesaiyi takdir edişi onun ilme verdiği önemden kaynaklanmaktadır. Şayet birine benzemeye gayret edilecekse o kimse, ilme zaman ve enerji harcayan biri olmalıdır. Hocazade'ye bu konuda babası örnek gösterilmektedir Köse İmam tarafından.

-Hem benzemedin merhûma;
 Hem neden benzemedin, dersin, efendim, sorma,
 O ne hiddet, o ne, şiddet! Çalışıp benzesene!
 İlme vakfettiği dirsek babanın: Elli sene.(Ersoy, 2009: 77)

Medreselerin asrın gereklerine uymaması, onu bilimsellikten uzaklaştırdığı için eleştirilmiş ve ıslahı istenmiştir.

- Halka yol gösterecek bir kılavuz var: Ulemâ.
 Kalanın hepsi de boş.
 - Boştur, efendim, amma...
 - Neymiş ammâsı, beyim
 - Yok, şu sizin medreseler,
 Asrın îcâbına uymakta inâd etmeseler...
 - Gidin ıslâh edin öyleyse!
 - Hakîkat, lâzım.(Ersoy, 2009: 98)

Okullar açmak, onlara yatırım yapmak bilimsellik adına doğru davranışlar fakat açılan okulların verdiklerini sorgulayan tavır da okul açmak kadar bilime uygun bir tavidir. Mehmet Akif Ersoy, bu sorgulamanın neticesinde üretim olmayışını eleştirmekte ve en temel ihtiyaçlarımızı bile hep dışarıdan karşıladığımızı belirtmektedir.

Bir alay mekteb-i âlî denilen yerler var;
 Sorunuz bunlara millet ne verir? Milyonlar:
 Şu ne? Mülkiyye. Bu? Tıbbiyye. Bu? Bahriyye. O ne?
 O mu? Baytar. Bu? Zirâ'at. Şu? Mühendishâne.
 Çok güzel, hiçbiri hakkında sözüm yok; yalnız,
 Ne yetiştirdi ki şunlar acaba Anlatınız!
 İşimiz düştü mü tersâneye, yâhut denize,
 Mutlaka, âdetimizdir, koşarız İngiliz'e,
 Bir yıkık köprü için Belçika'dan kalfa gelir;
 Hekimin hâzıkı bilmem nereden celbedilir.
 Meselâ bütce hesâbâtını yoktur çıkarın...
 Hadi mâliyyeye gelsin bakalım Mösyö Loran.
 Hani tezgâhlannız nerde Sanâyi' nerde
 Ya Brüksel'de, ya Berlin'de, ya Mançester'de!(Ersoy, 2009: 101)

Kendilerine göre gerekçelerle öğretmeni kovan köylülere seslenen hoca, ilme kıymet verilmesi gerektiğinden, ilim öğretene hürmetin şart olduğundan ve onun hakkının ödenemeyeceğinden bahisle gerekirse öğrenme maksadıyla uzak ülkelere, türlü eziyetlere de katlanmak suretiyle gidilmesinin zorunlu olduğunu dile getirmiştir.

Evvêlâ hamdeleden, salveleden başlayarak
 Girmeden maksada dîbâceyi serdim çabucak.
 İlme kıymet veren âyâtı, ehâdîsi bütün,
 Okudum, hâsılı bülbül gibi öttüm ben o gün.
 Sonra, te'yîd-i İlâhî olacak besbelli,

Öyle bir maskara ettim ki o hâin cehli,
Hani kendim de beğendim.

- Adam, anlat, ne dedin

- Biri aklımda değil.

- Öyle mi

- Baktım, sadedin,

Tam zamanıydı, ahâlîye çevirdim yüzümü;

Açtım artık bu sefer ağzımı, yumdum gözümü:

Hiç muallim kovulur muymuş, ayol, söyleyiniz

O sizin devletiniz, ni'metiniz, herşeyiniz.

Hoca hakkıyla beraber gelecek hak var mı

Sizi mîzâna çekerken bunu sormazlar mı

Müslüman, elde asâ, belde divit, başta sarık;

Sonra, sırtında, yedek şaplı beş on deste çarık;

Altı aylık yolu, dağ taş demeyip, çiğneyerek

Çin-i Mâçin'deki bir ilmi gidip öğrenecek...

Köylerin yüzde bugün sekseni, hattâ, hocasız;

Siz de onlar gibi câhil kalarak anlayınız!

Bir hatâ oldu, deyip şimdi peşmansınız a...

Ne çıkar gitti giden, kıydınız evlâdınıza...(Ersoy, 2009: 103)

5.1.5 Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Gelişme ve ilerleme yönündeki gayret, sorunları çözmekteki sebat, zamanı verimli kullanarak üretken olma, başarıya azmiyle hareket etme ve tembellikten uzak durma, bütün bunlar çalışkanlık değerinden birer parçadır.

Bulgularımızda bu değeri hem birey hem millet olarak yaşatmamızın öneminden bahsedilirken aksi durumda ödeyeceğimiz bedelin ağır olacağına altı çizilmiştir.

Bir çiftçinin ölmek üzereyken çocuklarına verdiği öğüdü konu alan hikaye hem Orhan Veli hem de İbrahim Alâeddin Gövsa tarafından nazmedilmiştir. Bu hikaye, asıl hazinenin çalışkanlık olduğunu öğretmeye çalışmıştır. Hikayede bir çiftçi ölüm döşeğinde çocuklarına tarladaki bir hazineyi haber vermiştir. Bu hazine, toprak için harcanacak emeğin bizzat kendisidir.

Çiftçi İle Çocukları

Koşun, durmadan çalışın, didinin,
Topraklar altındır çalışanlara.
Bir ayağı çukurdaydı zengin bir çiftçinin,
Çocuklarını çağırttı, dedi ki onlara:
«Tarlaları satmaya kalkmayınız sakın.
Ecdadımızdan kaldı bize onlar.
İçinde büyük bir hazine yatar.
Yerini bilemem, kendiniz bulun çıkarın.
Bir parçacık gayretle hakkından gelirsiniz;
O hazine sayesinde de yükselirsiniz.
Kazın, çapalayın, sürün, belleyin, tarayın;
El değmedik yerini bırakmayın.»
Baba öldü; sarıldılar kazmaya çocuklar.
Sürüldü, çapalandı tarlanın dört bir yanı;
Mahsul pek bol oldu harman zamanı.
Ne hazine, ne de bir şey; tecrübeli ihtiyar
Sade şunu anlatmak istemişti;
Dünyada en büyük hazine işti.(Veli, 2003: 80)

Bir akıllı çiftçi varmış
Hem de pek de ihtiyarmış.

Bir gün çiftçi hastalanır,
Çocuklarını çağırır;

Der ki: Artık yavrularım
Öleceğim, ihtiyarım.

Bunu iyi dinlerseniz
Kalmazsınız öyle işsiz.

Bahçede bir hazine var;
Kazarsanız altın çıkar.

Üç gün sonra çiftçi ölür,
Bir ağaçlığa gömülür;

Çocukları koşuşarak
Bahçedeki taşı toprak

Yapar gibi çalışırlar
Ne altın var ne mangır var...

Fakat maksat ne bilinir
Ki çalışmak hazinedir.

Çiftçi bunu demek ister
Haydan gelen huya gider.(Gövs: 2008: 38)

Akın adlı tiyatronun kahramanlarından Suna tarafından söylenen sözler, güzelliğe ancak alın teriyle, çalışkanlıkla ulaşılabileceğine dair bir örneği bize göstermektedir. Suna, Ulcay ve Yıldız tarafından Bumin, Bayan ve Demir'e verilen üç gül emeğin ve çalışkanlığın eseridir.

Bahçeden seçtik size yeni açılmış üç gül...
Bu güller ne toprağın ne suyun eseridir,
Bunları yetiştiren ancak alın teridir.(Çamlıbel, 2010: 17)

Konya şehrini ve insanlarını tarif eden şiirde zikredilmeye değer özelliklerin başında şehrin insanının erkenden uyanıp işlerine sarılması, didinip terleyip çabalaması gelmektedir. Yapılan tasvirde yediden yetmiş herkesin ayakta ve çaba halinde oluşu vurgulanmıştır.

Sabahtan vardım Konya'ya
Baktım cihana uyanık.
Kimi binek, kimi yaya,
Baktım meydana uyanık.

Şehirde herkes ayakta,
Kepenler kaldırılmakta.
Asker, mektepli sokakta,
Baktım her yana uyanık.

Sabahtan akşama kadar,
Didinir, terler, çabalar.
Uyanık bütün babalar,
Oğul, kız, ana uyanık. (Önder, 2008: 85)

Dinlenmenin ve eğlenmenin ancak çalışan ve yorulan kimselerin hakkı olduğu fikrini işleyen şiir, çocuklara ‘önce ders sonra oyun’ öğüdü vermektedir. Yaygın bir özlü söz ile sona erdirilen dizeler, tembelliğin karşılığını açıkça bildirmiştir.

Derslerinden yorulunca çocuklar
Artık oyuna başlar.

Vazifeler hep bitince oynamak;
Çocuklara bu bir hak.

Oynamakla vücuda kuvvet gelir;
Ruhumuz da şenlenir.

Fakat tembel, miskin olan çocuğun
Hakkı yoktur oyuna;
Yorulmadan olmak dünyada memnun
Kısmet olmaz insana.

Çalışmadan bir su bile içilmez,
Ekilmeden biçilmez(Gövsa, 2008:53).

Canlılığın ve hareketin övüldüğü, örnek gösterildiği bu dizeler, toprağın gülümsemesini işlenmesi şartına bağlamaktadır.

İşlesin elin kolun
Bahçeni çapala ek
Birer kelebek olun,
Dolaşın çiçek çiçek!

İşlenirse bu toprak,
O zaman güler bize!
Usanmadan çalışmak,
Bir kıvanç olsun size!

Nebat, hayvan, ziya, renk,
Ne canlı kaynayış var!
İşte size bir örnek,
Baharda çalışanlar!(Aşkun, 2010: 109)

Aşağıda yer alan, Aşkun'a ait dört farklı şiirden alınmış nazım parçalarında çalışmak, başarı için, yükselme için gerekli ve yeterli şarttır. Yurdun bütün fertlerinin ülke için çalışması gerektiği de dile getirilmiştir. Yürünecek yolun uzun olması

sebebiyle boşa zaman harcamayıp gayret etmenin lüzumuna ve hayat hakkının çalışanlarda olduğuna dikkat çekilmiştir.

Uğraş, didin durma bir kez,
Yurt işiyle dolsun her yan!
Kötülüğü yumrukla ez,
Başarırsın korkma dayan!

Yürüyene yol dayanmaz
İşledikçe artar gücün!
Sevin bugün ne yapsan az,
Harca buna tüm var gücün!(Aşkun, 2010: 100-101)

Yadlara kaptırma, verme paranı,
Ellerin yaptığı yün, ipek kumaş;
Bunlar iyiletmez, sarmaz yaranı
Çalış en işine bağlan arkadaş...

Azıcık emek ver, bir parça yorul,
Çoğalt tezgahları üresin işler.
Çalışsın yaşlı, genç, kız, erkek ve dul,
İşlendikçe her iş artar, genişler...

Kurtuluş günüdür bugün arkadaş.
Söktü çoktan yurdun ağardı tanı.
Gerçek bir ülküdür bu kutsal savaş
Çalış yükselmenin geldi zamanı.(Aşkun, 2010: 77-78)

Harcanmaz boşa zaman
Önde büyük bir yol var
Yürüyelim çocuklar

Çalışalım durmadan...(Aşkun, 2010: 19)

Hayat çalışanların
Amaca çabuk varın
Sizden doğacak yarın
Bahtiyar çocuklarım

Cumhuriyet armağan
En büyük sevgi vatan
Yok olur seni kalan
Çalışın çocuklarım

Gayrette olun arı
Yurdun sizensiz varı
Size yazdım bunları
Küçük okurlarım(Aşkun, 2010: 11)

Arif Nihat Asya, insanlık vasfımızı korumamızın ancak gayretle kendimizi aşmamıza bağlı olduğunu dile getirmiştir. Kişi özgüven sahibi olmalı ve zorluğunu göze alarak kendini aşma gücüne erişmeye çalışmalıdır.

Dersin: "Kişinin takati neymiş gücü ne?"
Bir dev gibi davranan işlerin en gücüne!
"insan" dediğin, insan olur gerçekten,
Sahipse eğer kendini aşmak gücüne!(Asya, 2009: 121)

İşini ve çalışmayı seven bir marangozun ağzından söylenmiş bu şiir de çalışkanlık değerini benimsetmeye çalışmaktadır. Marangoz, sahip olduğu çalışkanlık sayesinde özgüveni yerinde, işinde özenli ve üretmeye isteklidir. Bu sebeple de işini sahiplenmiştir.

Marangozum ben beş gündür...
 Çalışan her işi görür;
 İnsan için sanat çoktur.
 Yapılmayacak iş yoktur.
 Elim işler, işim ürer;
 Aletlerim birer birer
 Geçerler her gün elimden;
 Onları pek severim ben.
 Ooh, sevgili aletlerim!
 Ben sizi her gün bilirim.
 Tezgahımın bir yanında
 Hepsi durur sıra sıra.
 Bir bıçkım, bir testerem var;
 Birkaç rendem, güsterem var;
 Ölçülerim, pergellerim,
 Gönyelerim, cetvellerim,
 Kısaçlarım kerpetenim
 Hespi çok güzeldir benim.(Fikret, 2007: 50)

Teknik bilgi gelişse de insanın çalışmasına olan ihtiyaç hiç bitmeyecektir.
 Kaldı ki tembellik insanı zayıflatmaktadır. Tembel oturmanın bedeli açlıkla karşı
 karşıya gelmektir.

Okumalı, oynamalı,
 Hiç işsiz oturmamalı.
 İşledikçe bu makine
 Çarklarına, dişlerine
 Kuvvet gelir. Boş duranın
 Tembel tembel oturanın,
 Bugün artık ekmeği yok.
 Evet, işsiz oturan çok;
 Ama hepsi de tok değil,

İşsiz duran pek çok değil.
 İşlemeli el, kol; bunlar
 İşledikçe boğaz doyar.
 İnsan gözleriyle görür...
 "Alet işler el övünür"
 Derler, her söze kanmayın!
 İşitin de inanmayın!
 El tutarsa yürür saban
 Eldir sabanı yapan.(Fikret, 2007: 49)

Bağımsızlığın çalışmaya bağlı olduğunu bildiren bu dizeler, çalışmanın nasıl olması gerektiğine dair de bilgi vermektedir. Ferdi çalışmaların kâfi gelmeyeceği, bütün milletin ahenkle çalışması gerektiği dile getirilmiştir.

Bu hürriyet, bu hak bizden bugün âheng-i sa'y ister:
 Nedir üç dört alın Bir yurdun alnından boşansın ter.(Ersoy, 2009: 153)

Küfe adlı şiirinde Mehmet Akif, Hasan ismindeki çocuğa zorlu şartlarda da olsa çalışmanın ve gayretin, dilenmekten çok daha üstün olduğunu söylemiştir. Çünkü Hasan, babasının hayatını verdiği yük taşıma işinden hoşlanmamaktadır.

Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak?
 Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak

- Ne doğru söyledi! Öp oğlum amcanın elini...(Ersoy, 2009: 16)

Sıkıntılar karşısında ağlamanın fayda vermeyeceğini, gözyaşı yerine ter dökülmesi gerektiğini dile getirerek anlatan şair, dertlerden kurtulmanın reçetesi olarak çalışmayı yazmıştır. Bugün geçmiş için üzülme kâr etmeyecektir. Yapılacak iş geleceği kurtarmaya çalışmaktır. Geleceği kurtarmanın çaresi de açıktır: ter dökmek.

Bırakın mâtemi, yâhu! Bırakın fedyâdı,
 Ağlamak fâide verseydi, babam kalkardı
 Gözyaşından ne çıkarmış niye ter dökmediniz
 Bâri müstakbeli kurtarmıya bir azm ediniz.
 Ye' se hiç düşmiyecek zerrece îmânı olan;
 Sâde siz derdi bulun, sonra kolaydır derman.(Ersoy, 2009: 48)

Hocazade'nin ağzından Asım'ın şahsında gençliğe seslenen şair, olup biten kötü hadiseler sebebiyle ümitsizliğe kapılmayıp çalışıp didinmek gerektiğini, işleyen çalışan zihinlerin yurda ilmi getireceğini söylemektedir.

Bu cihetten, hani, hiç yılmasın, oğlum, gözünüz;
 Sâde Garb'ın, yalnız ilmine dönsün yüzünüz.
 O çocuklarla beraber, gece gündüz, didinin;
 Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin.
 Fen diyârında sızan nâ-mütenâhî pınarı,
 Hem için, hem getirin yurda o nâfi'suları.
 Aynı menba'ları ihyâ için artık burada,
 Kafanız işlesin, oğlum, kanal olsun arada.(Ersoy, 2009:149)

5.1.6 Dayanışma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe öğretim programında yer alan Toplum Hayatı temasının alt temalarından biri de dayanışmadır(MEB, 2006: 58). Programın örnek etkinliklerinden birinde dayanışmayı anlatan atasözleri olarak şunlar yer almaktadır: Birlikten kuvvet doğar, yalnız taş duvar olmaz.(MEB, 2006: 283)

Bu başlık altındaki bulgular toplumda karşılaşılan engellerin aşılmasında, yurdun savunulmasında, bilimsel ilerlemede dayanışmanın gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Akın adlı manzum tiyatronun başkarakterlerinden olan İstemi Han'ın aşağıdaki sözleri, zorluklar karşısında mücadele ederken dayanışma halinde olmayı nabzın birlikte atmasına benzeterek bir ve beraber olmanın gereğinden söz ediyor.

İşte hâlâ bu cevher nabzınızda duruyor,
 Milyonca Türk'ün kanı bir nabızda vuruyor,
 Akıyor bin damardan bir damara telaşla...
 Bunu yaşatmak için çalışın canla başla.(Çamlıbel, 2010: 64-65)

Ulaşılmak istenen gaye için birliği ve beraberliği yaşayan insanları anlatan aşağıdaki dizeler Aldı Sözü Anadolu'da yer alıyor. Nesiller arası ittifak, birliktelik, kenetleme sayesinde ileriye bakmak ve gitmek mümkün olabilmektedir.

Tek dilek ana, baba, oğulda,
 Ya şehidiz, ya gaziyiz bu yolda
 Birlik olduk, kenetlendik tek kolda
 İleriye baka baka gideriz.(Önder, 2008: 73)

Şermin'de geçen aşağıdaki şiirde dayanışma örneği sergileyen iki kişiden bahsedilmektedir. Fiziki engellerin dayanışma sayesinde aşılabileceği fikri şiire hâkimdir.

-Bak arkadaş, ne ben sağlam
 Bir adamım... - Ne ben tamam
 Bir insanım - Ben kötürüm.

- Ben de körüm;
 Hem anadan doğma körüm.
 -Ben de kırk yıldır kötürüm;
 Değil iki adım atmak,
 Ayağa kalkmam hattâ:
 -Ya ben? Değil görmek, bana,
 Kirpiğimi kıpırdatmak
 Bile nasip olmamıştır
 Böyle yaşamak pek ağır
 Bir yük; şundan kurtulaydım!

-Ben de günlerimi saydım,
 Bitip tükenmedi gitti.
 Dünyaya geldiğin gibi
 Gitmek de elinde değil.

Çekmek kolay, ölmek müşkül!
 Neyse kısmet, çekeceğiz.
 -Ben düşündüm ki ikimiz.
 Tam bir insan olmak için
 Her şeye mâlikiz: Senin
 Kuvvetli bacakların var.
 Benim gözlerim de bakar.
 Ben senin gözün olurum.
 Gecen, gündüzün olurum.

-Ben de sana bacak, ayak.
 -Öyleyse hiç düşünme, kalk;
 Senin için
 Ben bakarım ve görürüm.
 -Ben de seni istediğin
 Yere alır, götürürüm.
 Böyle işte:
 İki mihnet birleşince
 Bir teselli hâsıl olur,
 Mihnetliler de kurtulur.(Fikret, 2007:62-63)

Safahat'ta yer alan aşağıdaki dizeler, doğa karşısında insanın dayanışma ve ahenkli çalışma sonucu elde ettiği kazanımlardan, bireyin mesaisi yerine toplu gayretin öneminden ve zorunluluğundan bahsetmektedir. Devrin ferdiyet değil cemiyet devri olduğu vurgusu da bu durumu anlatmaya yöneliktir.

Tabîat bin çelik bâzûya sahipken, cılız bir kol,

Ne kâhir saltanat sürmekte, gel bir bak da, hayrân ol!
 Hayır, bir kol değil, binlerce, milyonlarca kollardır,
 Yek-âheng olmuş, işler, çünkü birleşmekte muztardır:
 Bugün ferdî mesâînin nedir mahsûlü Hep hüsrân;
 Birer beyhûde yaştır damlayan tek tek alınlardan!
 Cihan artık değişmiş, infirâdın var mı imkânı,
 Göçüp ma'mûrelerden boylasan hattâ beyâbânı
 Yaşanmaz böyle tek tek, devr-i hâzır. Devr-i cem'iyet.
 Gebermek istemezsen, yoksa izmihlâl için niyyet,
 "Şu vahdet târumâr olsun!" deyip saldırma İslâm'a;
 Uzaklaşsan da îmandan, cemâ'atten uzaklaşma.(Ersoy, 2009: 152)

Ahenkli bir çalışma ve bütün yurdun birden ter dökmesinin gerekliliği
 aşağıdaki dizelerin temel fikridir. Hemen her değer gibi hürriyeti de elde tutmak için
 çalışmak fakat bunu dayanışma halinde yapmak şarttır.

Bu hürriyet, bu hak bizden bugün âheng-i sa'y ister:
 Nedir üç dört alın bir yurdun alnından boşansın ter.(Ersoy, 2009: 153)

Zorlukluklar karşısında bunalmış bir yüreğin feryadını yansıtan sözler,
 dayanışma ve paylaşma ile bir yüreğin kârı olmayan elemi ancak birlikte
 kaldırılabilceğini dile getiriyor.

İlahi, kimsesizlikten bunaldım, aşına yok mu?
 Vatanız haümânsız bir garibim Mülteca yok mu?
 Bütün yokluk mu her yer? Bari bir yok! der sada yok mu?
 Gitme ey yolcu, beraber oturup ağlaşalım,
 Elemim bir yürekten kârı değil, paylaşalım!(Ersoy, 2009: 52)

Yine Mehmet Akif Ersoy'un dizelerinde birlikte sevinen, birlikte üzülen,
 kalbi birlikte çarpan insanların şiddetli zorluklar karşısında yılmayacağı ve
 yıkılmayacağı anlatılmıştır.

Şu karşımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;
 Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa;
 Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar,
 Taşıp da kaplasa âfâkı bir kızıl sarsar;
 Değil mi cebhemizin sînesinde îman bir;
 Sevinme bir, acı bir, gâye aynı, vicdan bir;
 Değil mi sînede birdir vuran yürek... Yılmaz!
 Cihan yıkılsa, emin ol, bu cebhe sarsılmaz!
 Nasıl ki yarmadan âfâkı pare pare düşer,
 Hudâ'yı boğmak için saldıran cünûn-i beşer;
 Nasıl ki nûr-i hakikatle çarpışan evham;
 Olur şerâre-i gayretle akıbet güm-nâm,
 Şu karşımızdaki mahşer de öyle haşrolacak.
 Yakında kurtulacaktır bu cebhe...
 - Kurtulacak?..
 Demek yıkılmayacak kible-gâh-ı amalim...
 Demek ki ölmüyoruz...
 Haydi arkadaş gidelim! (Ersoy, 2009: 73)

Milletin özünde ve sözünde bir, birlikte ve ahenk içinde hareket etmesinin önemini ve bu birliğin harap olmasından kaynaklanan elemi dile getirmiştir şair. Bu durum birliğin, beraberliğin alınıdaki çirkin bir yara gibidir.

Sana biz medresenin hizmeti hiç yok demedik;
 Bir bedâhet bu ki inkâra çalışmak delilik.
 Halkı irşâd edecek var mı ya sizden başka
 Onu insan bile saymaz mütefekkir tabaka!
 Köylüden milletin evlâdı kaçarken yan yan,
 Sizin köydeki unsurla beraber yaşıyan.
 Rûhunuz halkımızın, köylümüzün rûhuna denk;
 Sözünüz bir, özünüz bir, o ne mes'ûd âhenk!

Biz bu âhengi harâb etmiyecektik ettik;
 Kapanır türlü değil açtığımız kanlı gedik.
 Ne kadar benziyoruz şimdi sakat bir duvara...
 Vahdetin tertemiz alnında ne çirkin bu yara!(Ersoy, 2009: 101)

5.1.7 Duyarlılık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe öğretim programının genel amaçları içerisinde öğrencilerin yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmelerinin gerekliliğine işaret edilmiştir(MEB, 2006: 4).

Duyarlılık başlığı altında ele aldığımız veriler, toplumun sorunları olan fakirlik, cehalet, tabiatın tahrip edilmesi, afetler neticesi ortaya çıkan sıkıntılar gibi konuları içermektedir.

Akın adlı manzum tiyatroda İstemi Han, kuraklık sebebiyle zor durumda olan idaresi altındaki halkın sıkıntılarından mustarip, ilgisini onlara yöneltmiş ve onların derdi ile dertleniyor. Yetki ve sorumluluk sahibi insanların, fevkalade duyarlı olması doğal ve gereklidir.

Sözlerim acı diye, kızım, gücenme bana.
 Bak cılız sürüsünü dolaştıran çobana.
 Bir bakıma yaylada davarı otlatıyor,
 Bir tutam ot buldu mu kendisi can atıyor,
 Elindeki kavala benzetmiş onu açlık,
 Su diye gölgesini içer bulsa ağaçlık.
 Sayamıyor sürünün nasıl eksildiğini,
 Kaç koyunla çıkararak kaç dönebildiğini...
 Bak çorak tarlasında sabanına dayanmış,
 Geniş alnı güneşle, bağı ateşle yanmış,
 Gözü gökten daha çok yaşlı olan çiftçiye,
 Düşünüyor bir dolu başağım var mı diye,

Döveni boş dönüyor bu yıl harman yerinde...(Çamlıbel, 2010: 27)

Yine konusu kuraklık olan bu şiirde şair, yağmur bekleyen çiftçilerin ve susuz çatlayan toprakların haline şahit olmakta ve onun bulutlara seslenişi onun duyarlı kişiliğini yansıtmaktadır. Bulutlardan isteği kavruk bağlara bahçelere kuvvet verecek suyu bahşetmesidir. Kuraklık sebebi ile ekinler kısadır ve tohumlar kötü durumdadır.

Bulutlarım, canım bulutlarım, bırakın gezmeyi.
Ne olur, beraber güneğe gidelim.
Güneyde köylerim var yağmur bekleyen,
Ellerini göğşe açmış köylülerim.

Rüzgarlarım, kuzey rüzgarlarım, başlayın esmeye.
Güneyde toprak çatlamış kahrından,
Güneyde, bütün bağlar, bahçeler kavruk.

Duymuyor musunuz ezan seslerini?
Köylüm duaya çıkmış tepelerde.
Bulutlar koşun, rüzgarlar esin,
Ah geç kalacağız bu sefer de.

İşte yanık ovalar, işte susamış köyler.
Ekinler bir karış hâlâ, tohumlar baygın.
Yağın bulutlarım, yağın dinmeden;
Dinmeden, dinmeden, dinmeden yağın! Macit Benice (Attila, 2010: 68)

Çocuklara seslenen aşağıdaki iki şiir, maddi durumu iyi olmayanları anlama gayretinde olmamız gerektiği öğüdünü taşıyor. Her iki şiir de muhataplarını duyarlı olmaya ve davranışlarını da bu duygu ile yönlendirmeye davet ediyor. Özellikle çetin tabiat şartlarından mustarip olanlar ve doğal ihtiyaçlarını karşılayamayanlar duyarlı davranışlarımızı yöneltmemiz gereken kimselerdir.

Ey çocuklar!
 Size bir bayram olan karlı günün
 Başka yerde nice zalimliği var
 Örtüyorken o güzel köyleri kar
 Fukarayı düşünün!(Gövsa, 2008: 45)

Her gün okula gelirken
 Kulübesinin önünden
 Geçtiğiniz yoksul kadın
 Pek hastadır belki yarın
 Çocuğu öksüz kalacak
 Bilmem, onu kim, alacak.
 Onlar için
 Yardım edin!(Fikret, 2007: 16)

Aşağıdaki dörtlük de çocukları, kırılan durumdaki başka bir çocuk için hassasiyet göstermeye çağırıyor. Başkalarının fiziki ihtiyaçlarına, hastalıklarına, maddi sıkıntılarına gösterilen özen onların duygularına da gösterilmeli ve kalplerini incitmemelidir.

Bu ince hisli yavrucak
 Dokunmayın ki nazlıdır;
 Sizin gibi bu da çocuk,
 Yazık değil mi sarsılır(Gövsa, 2008: 43).

Kerkük ve Musul konusundaki hassasiyeti ile şair, insanların başka yerlere gösterdiği duyarlılığı bu şehirler için de göstermesini talep ediyor. Çünkü duyarlılık insanın bütün sıkıntılılara gücü yettiğinde destek çıkmasını gerektirir.

Kıbrıs ve Zürih derken unuttuk Musul'u
 Kıbrıs diye toplandı Güvenlik Kurulu

Çektiğini soran kalmadı Kerküklüler'in

Ey kongreler Tanrı'nın onlar da kulu! (Asya, 2009: 119)

Şiirin sonuna düşülen tarihten anlıyoruz ki bu dizeler, 1940 yılında Erzincan'da gerçekleşen depremin oluşturduğu duyarlılıkla yazılmıştır. Erzincan'ın deprem sonrası halini tasvir eden Aşkun, ölen vatandaşların ve sönen ocakların acısını hissetmek ve hissettirmek istemiştir.

Bu hicran yüreğim yaktı dağladı

Sel oldu gözümün yaşı çağladı

Ben değil bir cihan sana ağladı

Erzincan Erzincan, güzel Erzincan.

Sönmüş ocakların, bacalar tütmez

Viran bağlarında bülbüler ötmez

Çıkmıyor gönülden kederin bir kez

Erzincan Erzincan bedbaht Erzincan.

Karardı dağların bulutla doldu

Ovalar, yaylalar mezar mı oldu?

Söyle göğsüneki canlar ni'coldu?

Güzelim Erzincan canım Erzincan?

Ağlarım bu acı yürekten gitmez

Ne kadar söylesem dertlerim bitmez

Duyduğum yazmaya kudretim yetmez

Acısı dillere destan Erzincan.(Aşkun, 2010: 90)

“Telgrafın tellerine kuşlar mı konar” sözlerini içeren bir türküden hareketle doğanın tahrip edilmesine karşı hislerini dile getiren şair, hesap soran bir tavır içinde ve bu hesap soran tavrı şiiri okuyandan da beklemektedir. Duyarlılık odur ki kişiyi yalnızca insanlara ve topluma değil tabiata karşı da müşfik olmaya götürür.

Mevsimlere sor, yollara sor, yellere sor!
 Bir türkü yapıp da söyleyen dillere sor!
 "Kuşlar mı konar telgrafın tellerine?"
 Git, kuşları dalsız bırakan ellere sor!(Asya, 2009: 119)

Duyarsızları ve duyarsızlığı eleştiren Mehmet Akif Ersoy, insanların sefaleti ve ölümleri karşısında ağlanamıyorsa bile gülmek icap ettiğini dile getiriyor. Yaşanan felaket ile dertlenemeyen insan en azından başkalarının acısı karşısında saygılı bir tavır almayı bilmelidir.

Aç, sefil inliyerek can veredursun dünyâ,
 Yine siz dinlemeyin, anlamayın mâtemini,
 Sürün artık serilen yurdunuzun son demini!
 Sağda yüzlerce ölen, solda hesapsız sürünen,
 Karşıdan bunlara gülmek ne demektir alenen
 Durmayın, derdime ortak görünün kalkın da,
 Demiş olsam, bilirim, vüs'unüzün fevkında.
 Ağlamak çok kişinin zevki değilmiş, lâkin,
 Gülmek herkes için, zannederim, pek mümkün.(Ersoy, 2009: 143)

Derdi olan birini görünce onunla birlikte sancı yaşayan, sancıyı dindirmek için çaba harcayan birinin feryadıdır aşağıdaki dizeler. Öyle ki bu insan kanayan bir yara karşısında vurdumduymaz olamıyor, yarayı onarmak için türlü eziyetlere katlanıyor. Bu durum duyarlı düşünüş ve davranış örneğidir.

Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
 Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
 Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım.
 Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırım.
 Zâlimin hasmıyım amma severim mazlûmu...
 İrticâin şu sizin lehçede ma'nâsı bu mu(Ersoy, 2009: 109)

Hastalanan bir insan karşısından şairin sergilediği tavır, duyarlılık örneğidir. Uzun ve zorlu bir yolu hastayı ziyaret için göze almak bunun göstergesidir. Çünkü duyarlılık hissi en çok çaresiz ve zorda olanlar karşısında işlevini yerine getirmektedir. Akif de Seyfi Baba'nın imdadına çaresizlik anında koşmuştur.

Geçen akşam eve geldim. Dediler:

-Seyfi Baba

Hastalanmış, yatıyormuş.

-Nesi varmış acaba?

-Bilmeyiz, oğlu haber verdi geçerken bu sabah.

-Keşki ben evde olaydım... Esef ettim, vah vah!

Bir fener yok mu, verin... Nerde sopam? Kız çabuk ol...

Gecikirsem kalırım beklemeyin... Zîrâ yol

Hem uzun, hem de bataktır...(Ersoy, 2009: 21)

Dağılan aileler, toplumda yaşanan cinayetler, hırsızlık ve gasplar şairi dehşette bırakmıştır. Duyarlı bir insanın bu haller karşısında sessiz kalması ve duygularının harekete geçmemesi söz konusu olmayacaktır. Şiirin alıntı yaptığımız bu bölümünde duyarlılığın düşünce ve his boyutu görülmektedir. Duyarlılık davranışa dökülmüş değildir.

Hânüman yoksulu binlerce sefilân-ı beşer;

Sesi dinmiş yuvalar, hâke serilmiş evler;

Kocasından boşanan bir sürü bîçâre karı;

O kopan râbitanın, darmadağın yavruları;

Zulmetin, yer yer, içinden kabaran mezbeleler:

Evi sırtında, sokaklarda gezen âileler!

Gece rehzen, sabah olmaz mı bakarsın, sâil!

Serserî, derbeder, âvâre, harâmî, kâtil...

Böyle kaç manzara gördüyse bizim kör kandil

Bana göstermeli bir kerre... Niçin? Belli değil!

Ya o bîçâre de râhmet suyu nûş eyliyerek,
 Hatm-i enfâs edivermez mi hemen "cız!" diyerek?
 O zaman sâmi'anın, lâmisenin sevkıyla
 Yürüyen körlere döndüm, o ne dehşetti hele!
 Sopam artık bana hem göz, hem ayak, hem eldi...
 Ne yalan söyliyeyim kalbime haşyet geldi. (Ersoy, 2009: 22)

Kocası haksız yere tutuklanan bir kadının feryadı, insanları haksızlık karşısında duyarlı olmaya çağırılmaktadır. Bir yuvanın yıkılması, bir insanın adaletsizliğe uğraması karşısında yüreğin hislenmesi, müdahale ihtiyacının hissedilmesi tabii olarak duyarlılık değerine işaret etmektedir.

Kuzum nasıl paşasın görmüyor musun? Kocamı sürükleyip duruyorlar?
 - Defol kadın! Adamı, vurunca öldürürüm hâ! Benim şakam yokdur.
 - Çekil hanım, Paşa lâf dinlemez; vurur mu vurur. Bilir misin O'ne Şevket-me'âb Efendimizin birinci bendesidir.
 - Hay yetişmesin yapsın!
 - "Sürün!" demiş, O'na Şevketli'nin irâdesi var.
 - Sürün sürün sürünün, tez zamânda alçaklar.
 Ya sen zebâni gulyabânî Paşa
 İlâhî, yumru başın bir geleydi sivri raşa!
 Yılan bakışlı şebek, bir bakın şunun gözine!
 Kazık boyundan utan... tu! Herif senin yüzine!
 Sakın mahallede erkek bırakmayın, götürün
 Sayıyla vermediler, öyle posta posta sürün!
 Bakın şu haydûda, durmuş, yıkın diyor evimi!
 Torunlarım yâ herif, aç kalup dilensin mi?
 Mahallemizde de çıt yok, ne oldu komşulara
 Susup da kurtulacak sanki hepsi aklı-sıra
 Ayol, yarın da sizin hân-ü mânınız sönecek
 Ne var sıçan gibi evlerde şimdiden sinecek?
 Yazık sizin gibi erkeklerin kıyafetine...(Ersoy, 2009:31)

Yukarıdaki dizelerde adaletsizlik neticesinde tutuklanan adamın karısının düştüğü hale şahit olan şair, bu durumun kendisine etkisinden bahsetmiş ve bu haksızlığa başkaldıramadığı için utanç duymuştur. Haksızlık karşısında duyarsız kalmanın utanç verici olduğu bu yolla dile getirilmiştir.

-Yetiştii yaygaran artık... Çekil kadın evine!

Atın Şu kaltağı gitsin, tığın hemen içeri.

- Paşam, bayıldı kadın.

Anlamam o hîleleri.

Demek ki bekleyelim gelsin âlemin keyfi...

Saat üç oldu, geciktik, omuzlayın herifi.

Refik-i ömrü giderken cenâze hâlinde,

Serildi, kaldı kadın âşiyân-ı lâlinde,

Benim de bitti nihâyet tahammülüm, tâbım;

Boşandı seyl-i dümû'um, boşandı a' sâbım.

Utandım ağlıyarak ağladım utanmıyarak!

Diyordu sanki o bîçâre karşıdan:

-Alçak

Demin gerekti hamiyet! Hem ağlamak ne demek

Figân ederse kadın, susturur koşup erkek

Eve döndüm, bütün o fâcialar

Geldi karşımda durdu subha kadar.

Döndü dîdemde bin hayâl-i elîm!

Öttü beynimde bin figân-ı yetîm.

Ağlasın inlesin de bir mazlûm,

Olayım seyre sâde ben mahkûm! (Ersoy, 2009: 32)

Ümmetin hâline baktım ki: Yürekler yarası!

Ne bir ekmek yedirir iş; ne de ekmek parası.

Kışla yok dâire yok, medrese yok mektep yok;

Ne kılıç var, ne kalem... Her ne sorarsan, hep yok! (Ersoy, 2009: 43)

Memleketin kötü gidişatı karşısında akıllı insanların tavrından şikayet eden şair, onları duyarlı olmaya çağırarak uyanın diye sesleniyor. Akıllı ve bilgili olanlar, memleketin akıbeti konusunda daha büyük sorumluluğa sahiptirler ve onlardan diğer insanlara göre daha duyarlı olmaları beklenmektedir.

Ekseriyyet kafasız; varsa biraz beyni olan:
 "Bu hükûmet şu ahâlîye biçilmiş kaftan!
 Kime dert anlatacaksın Hadi anlat Şimdi...
 Ben mi kaldım, neme lâzım!" diyerek yan çizdi.
 Hüsn-i zanneylediğim bir iki fâzıl hocanın,
 İstedim fikrini açmak; dedim: "Artık uyanın!
 Memleket mahvoluyor, din de beraber gidiyor;
 Size Kur'an, bakınız sâde uzaktan mı diyor " (Ersoy, 2009: 43)

Üstteki dizelerde dile getirilen dertlerin halkın üzerinde tesirsiz oluşundan da şikayetçi olan şair, duyarsızları birer ölüye benzetmiştir. Ona göre duyarsızlık ölümün ta kendisidir. Duyarsızlar, kaygısız birer serseme benzemektedir.

Yoklıyayım şimdi avâmın da biraz,
 Nedir efkârı, dedim. Hey gidi vurdum duymaz!
 Öyle dalgın ki, meğer sûrunu İsrâfil'in.
 İşitip, yattığı yerden azıcık silkinsin!
 Yürüyor, altı çürük toprağa gelmiş, seyyar
 Bir mezarlık gibi: Her nâsiye bir seng-i mezar!
 Duymamış kaygı denen duyguyu vicdânında.
 Okunur her birinin cebhe-i hüsrânında,
 "Ne gelenden haberim var, ne gidenden haberim;
 Serserî kevne gelelden beri sersem gezerim!"
 Eskiden kalma bu söz, sanki o cansız beyinin,
 Doğmadan rahmet-i Mevlâ ya göçüp gittiğinin
 Dest-i kudretle yazılmış ezeli hâtırası!

"Geliyor rûhun için Fâtiha çekmek sırası;
Yazık ey millet-i merhûme!" dedikten sonra...(Ersoy, 2009: 44)

Ormanların tahribi konusunda duyarlı bir insanın söylediği sözler, doğa hakkında ne kadar hassas davranmak gerektiğini dile getirmektedir. Şairin konuştuğu bu kimsenin söylediğine göre insanlara kesmek kolay gelmektedir fakat kimse dikmeyi öğrenmeye yanaşmıyor. Karadeniz'e sahili bulunan Amasra'nın durumu iç sızlatıcıdır. Orman varlığından ötürü güneşi görmeyen topraklar, bugün bir tavşanın dahi yaşamasını sağlayabilecek durumda değildir.

Amasra sâhili çok eski bir müessesedir;
Uşakların topu cerrâh olur. Hemen kestir!
Bugünden ormanı göster kılağlı baltasına:
Temizleyip çıkıversin, bırakmasın yarına!
- Biraz da dikmeyi öğrenseler...
- Adam sen de!
Düşündüğün şeye bak... Sen şu ilmi öğren de...
- O ilme hiç diyecek yok: Müfâdı kat'îdir!
Ulûm-i sâire sun'î, o, pek tabî'îdir.
- Ne var ki: Kalmadı tatbîk için müsâid yer!
- Neden
- Neden mi, görürdün çıkıp gezeydin eğer.
Eteklerinde zığın saklı bildiğin orman,
Bugün barındıramaz hâle geldi bir tavşan!
O, sırtı hiç de güneş bilmeyen yeşil dağlar,
Yığın yığın kayalardır: Serâblar çağlar! (Ersoy, 2009: 60-61)

Tarihi değerlerin tahribi konusunda da Ersoy, şiirini okuyanları duyarlılığa davet etmektedir. Bu değerleri medeniyetle olan bağlarımızın tek delili saymakta ve geniş sokaklar elde etmek için onları yıkmaya kalkanların sıkılmadan o sokaklarda gezmelerini de yadırgamaktadır.

Delirmedikçe bir insan nasıl varır eli de,
 Kıyar şu mahfile, yâhud şu muhteşem geçide
 "Bizim de var medeniyetle âşinâlığımız...
 Hem eskidir... " diyebilmek için dayandığımız,
 Yegâne hüccet-i sengîni yırtacaklar da,
 Sıklımadan gezecekler "geniş" sokaklarda! (Ersoy, 2009: 64)

5.1.8 Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

İncelediğimiz verilerde dürüstlük değerini; şu kalıplarda görmek mümkündür: Yalan söylemek kötüdür, zararlı çıkacağını bilsen de hakikatten yana olman gerekir, doğruyu söyleyenlere sevgi beslenir ve yalancılar muhakkak cezasını çeker.

Bu mani inançları gereği sözünden dönmeyeceğini söyleyen birinin ağzından dökülmüştür. Bilindiği gibi söze sadakat, doğruluğun göstergesidir ve dürüst insanlara dürüstlük vasfını kazandıran özelliklerden biri belki de en başta gelenidir.

Ben bahçeyi kazamam
 Kalemim yok yazamam
 Vallahi tövbeliyim
 Ben tövbemi bozamam.(Türk Manilerinden Seçmeler, 2005: 40)

Sahtekarca bir hareketle kendini tavus gibi göstermeye çalışan bir alakarganın başına gelenleri anlatan bu La Fontaine masalında, dürüstlükten uzak olan alakarga kendi türü içinden de kovularak cezasını çekmiştir.

Bir tavustan dökülen tüyleri
 Alıp kendi vücuduna uydurdu
 Hemen tavuslara koştı, kabara kabara;
 Pek güzel olduğunu sanıyordu.
 Ama biri tanıdı bu, başladı alay:
 Kahkaha, ıslık, yuha, küfür, kalay.

Bir olup zavallıyı yoldular didik didik.
Tekrar hemcinslerine sığındı bu alık bay;
Oradan da sepetlendi üstelik.

İnsanlar içinde çoktur alakargalar.
Ötekinin berikinin eserini çalar,
Yutturmaya çalışırlar herkese.
Hiçbir şey söyleyecek değilim, korkmasınlar;
Varsın görsünler halleri ne ise. (Veli, 2003: 68)

Anadolu uşaklarını şaire sevdiren özelliklerin arasında mertliğin ve cesurluğun yanında doğruluk da yer almaktadır.

Severim Anadolu uşağını,
Özü doğru, sözü doğru
Mert olur, cesur olur.
Severim Anadolu toprağını,
Baştan başa koca bir tarih olur. Ayten Hatice Eti(Attila, 2010: 79)

Nasreddin Hoca, bir dava görüleceği vakit davacının bin akçe teklifiyle yalancı şahitliği kabul etse de içindeki dürüstlük hissi baskın gelmiş ve duruşmanın en can alıcı yerinde hakikati söylemekten geri durmamıştır. Belki hataya düşmüş fakat doğru yerde bu hatadan dönmesi hem adaletin tesisine hizmet etmiş hem de onun dürüstlüğünü göstermiştir.

Dobra dobra konuşur, Hoca'nın huyu da bu.
Böylesi yalancı şahit olur mu?
Ama olmuş. Gelmişler, kandırmışlar;
Haklı dava deyip inandırmışlar.
Davacı, Hoca'ya işi anlatmış;
Onun da aklı yatmış.
Bir buğday meselesiymiş mesele.

- "Hocam demiş bir kazanalım hele;
 Sana tamam bin akça."
 Malum, paraya dayanamaz Hoca;
 Gözlerini bir dumandır bürümüş;
 "peki!" demiş yürümüş.
 Hep birlikte çıkılmış Kadı'nın huzuruna;
 Birçok sual sorulmuş şuna buna.
 Dava kazanıldı, kazanılacak,
 Ancak
 Bir de hocanın ifadesi gerek.
 Kadı o ifadeyi istemiş.
 Hoca başlamış "Efendim!" diyerek.
 Buğday diyeceğine arpa demiş.
 Kadı atlar mı hiç? Elbet atlamaz;
 - "Hocam demiş bak bir hata işledin;
 Herkes buğday dedi sen arpa dedin."
 Hoca hemen dönmüş yüce huzura:
 - "Canım, demiş, bu mühim bir şey midir?
 Yalan olduktan sonra
 Buğday olmuş, arpa olmuş, hepsi bir!" (Veli, 2003:47)

Doğuran kazan hikayesinde, dürüst davranmayan komşusuna Nasreddin Hoca, küçük bir ders vermiştir. Kendi lehine olan bir mucizeyi rahatlıkla kabul eden komşu, mucize aleyhinde olunca itiraz kalkışmış ve hocadan gerekli cevabı almıştır. Aslında ortada bir mucize yoktur. Fakat çıkarları uğruna yalanlara inanabilen fakat çıkarına ters düşünce inanmayan insanlar vardır.

Ödünç bir kazan alır Hoca bir komşusundan,
 Verirken, bir tencere yerleştirir içine
 Komşusu sorar: - " Bu ne?"
 ~Doğurdu senin kazan."
 Komşusunun ölçü olmaz sevincine.

Üç beş gün bir zaman geçer aradan
 Hoca yine kalkar, komşusuna gider;
 Bir iki gün için kazanı ister.
 Komşusuda " hay hay" der. "Baş üstüne!" der.
 Geçer yine zaman.
 Komşu bakar kazan gelmiyor geri
 Çekince ayağına çedikleri,
 Hocanın evinde alır soluğu
 Sorar:-Yahu bizim kazana ne oldu?
 ~Ha! Sizin kazan mı? Sizlere ömür!"
 ~" Aman, Hocam! Kazan bu nasıl ölür!"
 ~Komşum vallahi saçmaladın yine
 Kazan neden ölmesin, doğursunda?
 Doğurduğuna inanıyorsan da
 Neden inanmıyorsun öldüğüne?(Veli, 2003: 46)

Yalancılığın ve yalancıların kıymetsizliğini ve onlardan uzak durulması gerektiğini aşağıdaki dizeler açıkça dile getirmiştir. Dizelerin şairine göre yalancı dostun kıymeti yoktur. Hepsini toplasalar yine bir değeri olmaz.

Yalancı dostları getirme dile
 Cümlesin verseler almam bir pula
 Malına sahip ol kaptırma ele
 Her iş akçe ile biter demişler.(Önder, 2008: 130)

Sınanmaları ve kendilerini ispat edebilmeleri, için babaları tarafından para kazanmak üzere yabancı memleketlere gönderilen üç kardeşten en küçüğü, başından geçen bir takım olaylar sebebiyle para getirememiştir. Diğer kardeşlerinin yardım teklifini, babasına yalan söyleyemeyeceği gerekçesiyle reddetmesi küçük kardeşin dürüstlüğüne delalettir.

Kardeşleri yetiştiler, her biri, biner

Altın kârla, "Senin kârın nedir?" dediler.
 -Kazanmıştım fakat sonra elden çıkardım.
 -Etmeliyiz öyle ise biz sana yardım.
 Paramızdan senin olsun birer torbamız
 İyi olmaz, kızar ise, taçlı babamız...
 - Hayır, hayır! ben suçumu kuldan saklamam,
 Hiç kimsenin emeğinden zekat alamam!(Gökalp, 2010: 128)

Riyakarlık, iki yüzlülük yalancılığın bir başka adıdır. Aşağıdaki dizeler de bir takım davranışların yanında riyakarlığı da eleştirmiştir. Dürüstlükten uzak olmak kibirlilik ve ahmaklığa birlikte anılmıştır bu dizelerde.

Hindi gibi kibirlilik ahmaklığa delildir
 Kedi gibi riyakarlık evde iyi değildir.

Tilki kadar kurnazdan herkes ürker çekinir
 Fakat merkep gibi miskin olan da ezilir.(Gövsa, 2008: 60)

Verdiği sözü tutmayan bir tilkinin başına gelenler, dürüst olmayanların cezalarını bulacaklarına işaret etmektedir. Bu tilki bir vaade bulunmuş, kendi kendine bir söz vermiştir. Fakat kendine verdiği sözü dahi tutmaktan imtina etmek ona pahalıya mâl olmuştur.

Tavukların arkasından
 Tutmak için her gün koşan

Şeytan tilki bir gün yine
 Tavuk için bir bahçeye

Girer fakat çukurdaki
 Bir kapana düşer. Der ki:

Çıkabilsem ben dışarı
Serperim bir kile darı

Özü elli tavuklara
Bir şey yapmam ben onlara.

Böyle ağlar, yalvarırken
Çıkar çukurun içinden.

Kurtulmaktan memnun olur;
Fakat vaadini unuttur.

Kileyi nerde bulayım,
Darıyı kimden alayım

Diye gürler sıçrarken
Ayağın sürçmesinden

Yine düşer o çukura;
Artık yalan etmez para...

İbret olsun tilki size
Sadık olun vaadinize.(Gövsa,2008: 52)

Yalancılar ve yalancılığın bizzat kendisi, hilekarlar ve hilecilik hemen hiçbir yerde istenmeyen, seilmeyen bir davranıştır. Aşağıdaki iki dize de onlardan uzak olma arzusunu dile getirmiştir.

Yalan, hile asla girmez bu köylerin içine;
Aldatanın yalancının bu yerlerde işi ne? (Gövsa, 2008: 48)

Zor durumda olduğu için yardım bekleyen bir çocuğun, kendisine bozuk para yerine yanlışlıkla altın lira verilmesi sonrası sergilediği tavır dürüstçedir. Fakirlik ve sıkıntı içerisinde dahi olsa bu çocuk, dürüstlükten taviz vermemiş bunu da doğal bir davranış olarak ortaya koymuştur. Hikayenin devamında bu dürüstlüğünün mükafatını da almıştır.

Küçük Hikaye

Kar yağıyor, fırtına, rüzgarlı, soğuk;
Duruyor köprüde bir yavru çocuk.

Akşam olmuş bu çocuk nerde yatar?
Kim bilir belki de bir annesi var.

Kim bilir belki annesi ölecek
Bu çocuktur ona kuvvet verecek.

Bekletin yastığı üstünde... Fakat
Akşam oldu, ezanı geçti saat.

Yine yok ona bir el uzatan;
Olmuyor belki geçenlerde bakan.

Titriyor, göğsüne karlar doluyor,
Uzanan elleri artık donuyor.

Verin ey zengin olanlar! Ki yazık
Ona ömre değer bir paracık.

Çocuğun buz gibi olmuş eline
Bir bakır parçası düşmüştü hele

Baktı bir kere şaşırđı bakıra

Çünkü onluk değil altındı para.

Çok görürken fukaraya parayı
Kim verir talihi yüksek lirayı.

Dedi:"Elbet bunu dalgalık ile
Verdi; lakin ona versem mi yine?

Kaçmış olsan arayıp nerde bulur?
Vermesem lakin o hayırsızlık olur."

Daha çok kıymeti var altından;
Değişilmez paraya bir vicdan;

Gitti seslendi: - Beyim baksanıza!
Liradır verdiğiniz şimdi bana...(Gövsa, 2008: 31-32-33-34)

Sözlerinin tek hünerinin samimiyeti olduğunu dile getiren şair, dürüstlüğe verdiği önemi böylece göstermiştir. Bir şair için güzel söylemek, sanatlı dizeler yazmak tahmin edileceği gibi çok önemli özelliklerdir. Şairler bu özelliklere sahip olmak isterler. Fakat Ersoy bir başka özelliği bunların önünde ve ötesinde görmüş, benimsemiştir: samimiyet.

Bana sor sevgili kâri', sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyette şu karşında duran eş'ârım:
Bir yığın söz ki samîmiyyeti ancak hüneri...(Ersoy, 2009:9)

Altın Işık'ta yer alan Ay Hanım ve Yıldız Bey'in hikayesinde, ahlaka ve dürüstlüğe aykırı bir durumda Yıldız'ın sergilediği tutum dürüstlük örneğidir. Babasının emanetine ve namusuna ihanet etmemiş, üvey annesinin ahlaksızca tavrı karşısında dürüstlüğünü muhafaza edebilmiştir.

Bir gece (*üvey*) annesi Yıldız'ı aldı,
 Bir gizli mahzenin içine daldı,
 Hazırdı bir sofraya dolu meze, mey...
 Dedi: Bana şarap doldur Yıldız Bey!
 Yıldız çabuk sezdi: Niyeti fena!
 Dedi: Anne böyle söyleme bana!
 Sevgili babamın sen yansısın
 Onun hem mürşidi hem karısısın;
 Söz verdin edesin mülkü sıyanet,
 İlk işin ırza mı olsun hıyanet? (Gökalp, 2010: 80)

Aşağıdaki dizelerde Mehmet Akif Ersoy, sözün sanatlı olmasından ziyade hakikati göstermesinin, dürüstçe olmasının daha önemli olduğu görüşünü şiire yansıtmıştır. Öyle ki bu onun aynı zamanda şiire bakış açısını da bize göstermiştir. Ona göre sözün hayal ile süs ile üzeri örtülmeyip dosdoğru ortaya koyulmalıdır.

- Sabahleyin yine bir hayli nükte fırlattın!
 Hayâli bol bol akıttın, serâbı çağlattın!
 - Hayır, hayâl ile yoktur benim alış verişim...
 İnan ki: Her ne demişsem görüp de söylemişim.
 Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:
 Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek! (Ersoy, 2009: 60-61)

Aşağıdaki dizeler de riyakarlığı kötölemekte ve iki yüzlü tavır sergileyenleri usanç verici olduğunu dillendirmektedir. Düşman, düşmanca; dost, dostça hisler beslemeli özünde ve sözünde hislerini bir eylemelidir düşüncesini bu dizelerde rahatlıkla görmek mümkündür.

Meyletmezem gayrısına
 Töbeler olsun canan canan
 Hem yüzleri dost özlere düşmandan usandım(Türkülerden Seçmeler,2007: 32).

5.1.9 Estetik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

İnsan yalnız bilen bir varlık değil aynı zamanda hoşlanan, haz duyan nesnelere güzel, hoş, yüce gibi değerler yükleyen bir varlıktır. Bunlar estetik değerlerdir(Tunalı, 2011: 132).

Güngör, değerlerle ilgili hazırlamış olduğu ölçekte estetik değeri temsil eden maddelere şunları yazmıştır: her şeyin ölçülü ve ahenkli olması, güzelliklerle dolu bir dünya(2010: 86). Bu seçenekleri işaretleyenlerin estetik değeri öncelediği hükmüne varmıştır. Buradan anlıyoruz ki estetik değer için ölçü, ahenk ve güzellik anahtar kavramlardandır.

Estetik, Türkçe öğretim programında da farklı başlıklar altında şu şekillerde vurgulanmıştır: “Programda, konuşma becerisinin geliştirilmesiyle; öğrencilerin Türkçenin estetik zevkine vararak ve zengin söz varlığından faydalanarak kendilerini doğru ve rahat ifade edebilmeleri...”(MEB, 2006: 6)

“Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.”(MEB, 2006: 56)

Bu bilgiler ışığında yüz temel eserdeki manzum metinlerde yer alan estetik değerler incelenecektir.

Çiniler, süsleme sanatının önemli öğelerindendir ve geçmişten bugüne estetik birer obje olagelmıştır. Ayrıca aşağıdaki dizelerde renk ve koku güzelliğinden ve bunlardan alınan hazdan bahsedilmektedir.

Alından bir nefes çekerim.
Morundan bir yudum içerim,
Çiniler gelir elma yeşili,
Çiniler kase kase fincan fincan gelir,
Köy köy, bahçe bahçe çiçekler,
Koklayana can gelir.

Memleketim derim,

Kuş sütü, nar çiçeği renginde
Göklerin var. *Arif Hikmet Par*
(Attila, 2010: 81)

Sanat, bir şeyi güzel yapmak, bir şeyin beğenilir olması için uygulanan kurallar şeklinde tarif edilmiştir.(Devellioğlu, 2003: 919) Aşağıdaki dizelerde Faruk Nafiz, sanatın kıymetini bilgi ve kuvvete eşdeğer tutmuştur. İstemi Han'ın gençlere hitabı olan bu konuşma onlara bir hedef göstermektedir ve bu hedefe yürürken sanatın da ihmal edilmemesi gerektiği dile getirilmiştir.

Bilgi bir elinizde sanat bir elinizde
Altınızda yağız at, dalkılıç belinizde...(Çamlıbel, 2010: 29)

Yukarıda da değinildiği üzere çiniler, heykeller sanat ürünleri olmak itibariyle estetik değeri haizdirler. Bunlara ek olarak mermer saraylar ve kumral güzeller bir ülkeyi bayındır gösteren varlıklar arasında sayılarak onların değerine işaret edilmektedir.

-Demir:
Dünya değer ülkeler... hangisini saymalı?
Duvarları çinili, kemerleri oymalı,
Mermer saraylarile, mermer heykelleriyle,
Bir halkı ozan eden kumral güzelleriyle...(Çamlıbel, 2010: 23)

Aşağıda yer alan dizelerde üç aşığın sevgiliye verdiği hediyeler sırası ile heykel, minyatür ve çinidir. Her biri sevgiliden izler taşır ve onun bir özelliğini sembolize eder. Faruk Nafiz, sanat vurgusunu Akın adlı manzum tiyatrosunda sıklıkla tekrar etmiştir. Bu da onlara bir örnektir:

-Bumin(Küçük bir heykel uzatarak):
İşte mermerde bile izin bulunsun diye
Bütün yıl çalışarak bitirdiğim hediye...

-Bayan(Bir minyatür uzatır):
 İşte bakıp bütün yıl gönlümdeki resmine
 Senden uzun saçını çizdiği altın mine...

-Demir (Bir çini uzatır):
 İşte sana bütün yıl işlediğim bir çini,
 İşledim buna deniz gözlerinin içini.(Çamlıbel, 2010: 19)

Aşağıdaki manzum parçanın da üçüncü dizesinde müzik, resim ve heykelden yani sanattan bahsedilmesi önceki örneklerde olduğu gibi dizeleri, estetik değerın habercisi konumuna getirmiştir. Bu estetik değer taşıyan ögeler, ikinci dizede kuruluşundan bahsedilen medeniyetin de birer delili sayılabilir.

İşte şu Ortaasya, Türklerin anayurdu
 Türk ilk medeniyeti Altay-Ural da kurdu
 Sonra, alıp sazını, resmini, heykelini
 Dolaştı baştanbaşa doğu batı elini...(Çamlıbel, 2010:8)

Aşağıdaki dizeler, estetik değerın en temel konusu olan güzelden ve güzellikten açıkça söz etmiştir. Dünyadan kadına, aydan balıklara kadar baktığı varlıkların hemen tamamında, onların özünden kaynaklanan güzelliği görebilen şair, bütün bunları görürken ayaklarını bastığı memleketini hepsinden daha güzel bulmuştur.

Gün öylesine güzel ki!
 Öylesine güzel ki dünya
 Yaşadıkça...

Akşam öylesine güzel ki!
 Öylesine güzel ki akşamda ay,
 Ayda kadın...

Deniz öylesine güzel ki!
 Öylesine güzel ki denizde balıklar.
 Balıklarda ümit
 Tohumda...

Gün, akşam güzel!
 Akşamda ay...
 Ayda kadın güzel...
 Deniz, denizde balıklar
 Tohumda ümit güzel...
 Yaşamak...
 Yaşamak her şeyden güzel,
 Türkiye'm yaşamaktan da güzel! İbrahim Tekelioğlu (Attila, 2010: 57)

Birsel'in dizeleri, üzerinde yaşadığımız toprakların şiirde, mimaride ve musîkîde yetiştirdiği üstatlardan ve onların omuzlarında yükselen sanat dallarından haber vermektedir. Mimaride Sinan ismi, musikide İsmail Dede Efendi ve Hacı Arif Bey, şiirde Fuzuli üzerinde yaşadığımız toprakların önder isimleridir.

Fuzuli, Haşim ve Tokadizade
 Senin tazeliğinde yarattı şi'ri
 Boşuna görünmedi meydanlarda Dede
 Söylediler ne söyledilerse dilinde her biri
 Fuzuli, Haşimive Tokadizade

Sen kalbe yayılan sesi Hacı Arif Bey'in
 Fikrolur yeşerirsin zamanla
 Sen nefessin her üflenen neyin
 Camisin, türbesin, mescitsin Sinan'la
 Sen kalbe yayılan sesi Hacı Arif Bey'in... Salah Birsel. (Attila, 2010: 33)

Şairlerin, mimarların güzellikleriyle meşhur yapıların ve mekânların bulunduğu bir memleket portresi çizen Çağlar'a ait şiir, ülkemizin sahip olduğu estetik değerlere bakışlarımızı yönlendirmek istemiştir. Estetik nitelikleriyle öne çıkan halk oyunları, ev eşyaları, çeşitli amaçlarla kullanılan yapıların isimleri şiirin hemen her satırına yayılmıştır.

Ey ilk büyük insanı doğuran ilk ananın
Ey çilenin, cefanın, güvenişin, inanın,
İnce minarelerle Sinan'ın diyarı hey!

En uysal barışların, en çetin hamlelerin,
Oyalı sütunların, abide cümlelerin,
Nefi'nin, Mevlana'nın, Homer'in diyarı hey!

...

Ey şehriyin geceler, İrem bağı sabahlar.
Yunuslar, Köroğlular, Seyraniler, Emrahlar,
Eşsiz sevaplar, eşsiz günahlar diyarı hey!

Ey sebiller, kubbeler, hanlar, kervansaraylar,
Yola düşen gölgesi zafer olan alaylar,
Ey sinsinler, horonlar, halaylar diyarı hey!

Halılar, telkâri, çiniler, kadifeler;
Keloğlanlar, adsızlar, Alperenler, efeler,
Gönlünün koltuğunda kafalar diyarı hey! Behçet Kemal Çağlar. (Attila, 2010: 27)

Tıpkı yukarıdaki dizelerde olduğu gibi çiniler ve nakışlar vasıtasıyla estetik değere gönderme yapılmaktadır. Nakış ve çinilere ek olarak minare, kemer gibi mimari yapıların estetiğe hizmet eden parçalarından da bahsedilerek şiirin sonunda bütün bunların şehirlerimizi uygarlığa taşıdığı dile getiriliyor.

Anadolu adım başı tarih

Adım başı köprüler kemerler
Ve yükselen minareler.

Yükselen başlar,
Nakış nakış Anadolu'da
İşlenen taşlar.

Göz kamaştırır çiniler.
Uygarlıktan yana, uygarlığa gebe
Karlar, Konyalar, Edirneler.(Önder, 2008: 137)

Dört farklı şiiirden alınmış ve sevgiliyi metheden aşağıdaki dizeler, insanın güzelliğine vurgu yapması sebebiyle estetik değer başlığı altında değerlendirmiştir. Bazı dizeler yüzdeki bir hatta, bazıları ten rengi ve yürüyüş şeklinde beliren güzelliği ifade etmiştir.

Çemenin taşı güzel,
Kekliğin başı güzel.
Yeni bir yâr sevmişim
Gözüyle kaşı güzel.(Önder, 2008: 86)

Kırmızı gülden rengini almışsın,
Güzellikte kemalini bulmuşsun.
Salına salına suya gelmişsin,
Güzel senin ziyaretin pınar mı?(Önder, 2008: 61-62)

Dinleyin bir güzeli methedeyim,
Yiğide nispetle yürüyüşlünün.
Can feda ederim böyle sunaya,
Bin türlü naz ile salınışlının.

Kadife şalvarlı, tül libaslının,

Güvercin topuklu, sarı meslinin,
 Elleri kınalı, kumru seslinin,
 Zülüfü gerdana tarayışlının.(Önder, 2008: 32)

Yaz gelip de, beş ayları doğunca,
 Açılmış bahçenin gülleri güzel.
 Yaktı beni Fadime'nin nazarı,
 Zülüften ayrılmış telleri güzel.

Elif'i dersen de, nazlıdır nazlı,
 Esmeyi dersen de, sırf ala gözlü.
 Söyletme Şerfe'yi, bülbül avazlı,
 Söylüyor Zilha'nın dilleri güzel.

Emine'yi dersen, incedir ince,
 Bağdat'ın, Mısır'ın gülleri gonca.
 Ayşe'nin kaşları da kalemden ince,
 Sevmeye Hörü'nün belleri güzel.

Döne, güzelliğin halka bildirir,
 Kamer, pınardan da kabın doldurur.
 Ayşe yürüyüşün beni öldürür,
 Sevmeli Cennet'in boyları güzel.

Karadan da Karac'oğlan, karadan,
 Sürün çirkinleri, çıksın aradan.
 Herkese sevdiğin verse Yaradan,
 Sevdiğim Meryem'in benleri güzel.(Önder, 2008: 30)

Benzetmeler yoluyla yer ve gökyüzündeki değişimleri anlatan şair, resim sanatı ve fotoğrafçılığa ait bir terimle ve süsleme maksatlı kullanılan incilerin

gökyüzünün boynuna dizilmesi teşbihiyle estetik değere sahip dizeler meydana getirmiştir.

Her gün başka bir poz çizer,
Değişir gök, deniz, kara!
Gök boynuna inci dizer,
Bakar bakar ufuklara!(Aşkun, 2010: 114)

İlerlemek için sanat uğrunda “tek bir emek gizlememek”, bu yolda her çabayı göstermek; sanata, dolayısı ile estetiğe verilen önemi gözler önüne seriyor. Fen ile birlikte sanatın ilerlemenin ön şartı olarak görülmesi de söz konusu değerini göstermektedir.

Biz son neslin çocukları
Sanat ve fen yolcusuyuz.
Ölmez azmin ufukları,
Hep bir nura koşan suyuz...

Sanat ve fen uğrunda biz
Gizlemeyiz tek bir emek.
Büyük küçük biz hepimiz,
İstiyoruz ilerlemek.(Aşkun, 2010: 27)

Meslektaşlarına seslenen şair, ahenk, renk ve musiki konusunda onları teşvik etmek istemiştir. Yukarıda Güngör’ün çalışmasına yaptığımız atıfta da görülebileceği üzere ahenk estetik değere dair bir kavramdır.

Şâir kişiler, kuş kuşunuz, dal dalmız
Dallarından renk, kuştan âhenk alınız
Ses, sadece mûsikinin emrinde değil,
Rengin balı, ressamın değildir yalnız(Asya, 2009: 120)

Yukarıda benzer ögeleri içeren verilerin yorumunda da belirttiğimiz gibi süsleme sanatlarına ait ögeler estetik kaygıların neticesinde ortaya çıkmıştır. Bunlardan bahseden ve bunları öven Asya'ya ait aşağıdaki üç şiir de estetik değeri öven ve teşvik eden konumundadır.

Ses verdiği gün Bursa Emir Sultan'dan
Sesler gelecek Sivas'ta Pir Sultan'dan!
Söz, hat, çini, mihrap, kemer, han arada...
Altın turadır her biri bir sultandan!(Asya, 2009: 118)

Bir ihtişam ile açılan kubben,
Durur asırların omuzlarında,
Kaçınıcı nesildir abdest alanlar,
Şadırvanlarında, havuzlarında...

"Bu ne hikmet!" derken kendime
"Bu ne hikmet!" dedi ses oyunları
Ululuk, incelik, mânâ, renk, oyun...
Nasıl birleştirmiş Sinan bunları...

Seni oya oya işlemek için,
-Çizgileri noktaları tartarak-
Yıllarca çalışmış yüzlerce kişi,
Göz nuruna iman gücü katarak.(Asya, 2009: 95-97)

Selim'lerden kalma muhteşem miras,
Sinan'lardan kalma şanlı hediye;
Kuvvetin tuğrası, san'atın mührü,
Kubbeler kubbesi bir Selimiye.
İşte tarih, işte batıyla doğu...
Görenler, gösterebilir böyle bir kuğu!(Asya, 2009: 92)

Hoşlanma, haz duygusu estetik bakışın kaynağıdır. Tevfik Fikret'e ait olan aşağıdaki dizeler papatyanın çeşitli özelliklerini estetik kaygı taşıyarak tasvir etmiştir. Onların neşe vermesi, hoş gitmesi, renkleri ve şekil güzelliği buna işaret etmektedir.

Bahar olsun da seyredin
Nasıl süsler bayırları,
Zümrüt gibi çayırları,
Yüze güler o incecik
Gelin yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

Tarlalarda hoş giden,
Sarı, turuncu, pembe, mor,
Birçok güzel çiçek olur.
Bence güzeldir hepsinden
Gelin yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

Yaprakları kıvrır kıvrır,
O da ayrı bir güzellik.
Boy pos, boyun ipincecik.
Hem güzel, hem de nazlıdır
Gelin yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

Rüzgar eser kâh o yana,
Kâh bu yana, hep beraber,
Dalga dalga eğilirler,
Neşe verirler insana
Gelin yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.(Fikret, 2007: 46-47)

Müziğin de estetik hazlara hitap eden bir faaliyet olması ve şiirin içerisinde müziğe yönelik teşviklerin bulunması sebebiyle aşağıdaki dizeler de estetik değer başlığı altına alınmıştır. Kemanın ezgileri, onun yürekleri titretebiliyor olması hazlara hitap ettiğini gösterir ki estetik değer başlığının hemen altında aktardığımız insanın haz alabilen bir varlık olduğu ve bu özelliğinin onu estetik değere yönlendirdiği düşüncesine bu dizelerden de ulaşmak mümkündür.

Bana ağabeyim gibi
Etki eden keman sesi...
Do, re, mi, fa-fa, sol, la, si.
Onun o güzel ezgisi...
Do, re, mi, fa-fa, sol, la, si.

Kimi ağlar için için
Kimi gülmekten kırılır
Geliyor ağabeyimin
Odasından derin, ağır
Yürek titreten ezgisi...
Do, re, mi, fa-fa, sol, la, si.

Ağabeyim iyi çalar
Bana da öğretecek
Onun iki kemani var
Birini bana verecek;
İkisinin de güzel sesi...
Do, re, mi, fa-fa, sol, la, si
Kulaklarımda ezgisi...
Do, re, mi, fa-fa, sol, la, si.(Fikret, 2007: 37)

Mehmet Akif Ersoy, bir udî olan Şerif Muhiddin Targan için yazdığı bu satırlarda, Targan'ın icra ettiği musikiyi tavsir ederken onun insanın hisleri

üzerindeki etkisini vurgulamıştır. Hislere tesir eden müzik estetik değer taşıyor demektir. Şair, bu musikiyi o kadar beğenmiştir ki Targan'ın udu çalmayıp adeta parmaklarıyla bir ateş tutuşturduğunu söylemiştir.

-Emîr! O sonraki üç parça yok mu, pek müdhiş;
 Bu şâheserleri ömründe sahne dinlememiş.
 Nasıl, bulutlara yangın verir de yaz güneşi,
 Yakarsa gökleri şimşeklerin seri' ateşi;
 Senin de çalmadı parmakların, tutuşturdu,
 Ziyâ adımları altında haykıran ûdu!
 Ne hisle inledi karşında sîneler, bilsen,
 Kümeyle tellere birden alev dökerken sen!
 Kanar, yanar gibi yüzlerce bülbülün kalbi,
 O perde perde tüten nevha neydi, yâ Rabbi!
 Evet, bizim medenî Garb'ın ilk işittiği ses,
 Çölün yanık yüreğinden kopup gelen bu nefes,
 Nidâ-yı Hak gibi edvârı haşreden bu hitab.(Ersoy, 2009: 164)

Daha bebekken insanın kulağına çalınan güzele teşvik sözleri de estetik değerini insanlar için önemini gösteriyor.

Oğlum oğlum has oğlum,
 Pabucun burnuna bas oğlum,
 Güzellere bak oğlum!
 Çirkinleri geç oğlum!
 Ninni yavrums ninni! (Türk Ninnilerinden Seçmeler, 2007: 39)

Aşığın, yârinin güzelliğiyle övünmesi ve onu methetmesi hatta onu güzel bulduğu çiçeklere benzetmesi bize onun estetiğe verdiği önemi göstermektedir.

Benim yârim güzellerden bir tane

İçlerinde sarı saçlı gül tane gül tane vay.(Türkülerden Seçmeler,2007: 16)

İhtişam kelimesinin anlamı Türk Dil Kurumu'nun güncel sözlüğünde(2011) 'görkemli' olarak verilmiştir. Görkemli yani yüce, hayranlık veren... Bir ibadethaneyi tarifte kullanılan bu kelime ve sözler, o mabedin güzelliğine hayran oluşu anlatılmaktadır Ersoy'a ait aşağıdaki manzum parçada.

- Aman, şu ma'bed-i feyyâzın ihtişamına bak:

Bakar bakar doyamam: Aşık olmuşum mutlak!

- Hakîkaten doyamaz dîdeler melâhatine...(Ersoy, 2009: 63)

Sevgilinin burnunun fındığa, ağzının kahve fincanına benzetilmiş olması onun yüz hatlarındaki orantıya, güzelliğe işaret etmektedir. Orantı ve ahenk, estetikte güzelin tarifi yapılırken kullanılan önemli kavramlar olmak itibarıyla estetik değerın habercisidir.

Seni seven oğlan neylesin canı

Yumdukça gözünden döker mercanı

Burnu fındık ağzı kahve fincanı

Şeker mi şerbet mi gül acem kızı.(Türkülerden Seçmeler,2007: 48)

5.1.10 Misafirperverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Eve gelen konuklara karşı sergilenen güler yüzlü, sıcakkanlı ve ikram sever bir tavrı anlatan misafirperverlik değeri ile ilgili bulgular aşağıdadır.

Şairin, gelmesi muhtemel konuğuna seslenişi onun misafirperver tavrını gösteriyor. Baş hem işlevi hem de vücuttaki konumu sebebiyle çok kıymetli, belki de en kıymetli, uzundur. Misafirin yeri ise baş üstüdür.

Beş vakit duada ellerim,

Saadetin için...

Ne zaman gelirsen,

Nasıl gelirsen gel,

Baş üzre yerin var. Arif Hikmet Par(Attila, 2010: 81)

İtibar edilecek kişiler arasında eş, dost ve akrabanın yanında misafir de sayılmış ve ona verilen kıymet gösterilmiştir. İnsanlar eğer birilerine itibar ediyorlarsa bu, o kimseye sevgi, saygı, hürmet gösterdiklerini ifade eder. Misafirperverlik de misafire karşı bu davranışları sergilemeyi gerektirir.

Kahvenin faydası çoktur bedene

Minneğim var onu icat edene.

İtibar etmeli gelene gidene

Misafire dostu, eşe, akrana.(Önder, 2008: 44)

Safahat'ta yer alan şiirlerden birinde Seyfi Baba isimli ahababını ziyarete giden şairin ondan gördüğü hürmet ve hasta olmasına rağmen ev sahibinin misafirine ihlamur ikram etmeye çalışması misafirperverce bir tavidir.

- Nerde kaldın? Beni hiç yoklamadın evlâdım!

Haklısın, bende kabâhat ki haber yollamadım.

Bilirim çoktur işin, sonra bizim yol pek uzun...

Hele dinlen azıcık anlaşılın yorgunsun.

Bereket versin ateş koydu demin komşu kadın...

Üşüyorsan eşiver mangalı, eş eş de ısın...

Çekerek dizlerinin üstüne bir eski aba,

Sürünüp mangala yaklaştı bizim Seyfi Baba.

-Ihlamur verdi demin komşu... Bulaydık, şunu, bir...

-Sen otur, ben ararım...

-Olsa içerdik, iyidir...(Ersoy, 2009: 23)

El öpmek ve güzel sözlerle misafiri karşılamak da söz konusu değere uygun bir tavrı yansıtmaktadır. Hocazade'nin Köse İmam karşısındaki davranışları da buna örnektir. Çünkü Köse İmam onun bulunduğu ortama gelmiştir. Hocazade de onu buyur etmiş ve misafirin konumunu da göz önünde elini öpmeye çalışarak ona ihtimam göstermiştir.

-Vay hocam! Vay gözümün nûru efendim, buyurun!

Hangi rüzgârdır atan sizleri... Lûtfen oturun.

Mütehassirdik efendim, ne inâyet! Ne kerem!

Öpmedik affediniz...

-Çok yaşa... Lâkin... Veremem.

-Bütün İstanbul'un ağızında gezen elleriniz,

Bize nâz etmese olmaz mı efendim Veriniz.(Ersoy, 2009: 74)

5.1.11 Özgürlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe dersi öğretim programında yer alan ve ders kitaplarındaki metinlerde bulunması gereken özellikleri bildiren bölümde özgürlükle ilgili şu ifadeler yer almaktadır: Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, insanî değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.(MEB, 2006: 56), İnsan hak ve özgürlüklerine, insanî değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır(2006: 57). Ayrıca ara disiplinler içerisinde yer alan insan hakları ve vatandaşlıkla ilgili kazanımlardan birinde şu cümle yer almaktadır: Düşünce ve ifade özgürlüğünün önemini fark eder.(MEB, 2006: 54)

Türk Dil Kurumu da özgürlüğü şu şekilde tanımlamıştır: Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî. (Türkçe Sözlük, 2011)

Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgu ve yorumların yer aldığı bölümde de belirttiğimiz gibi bağımsızlığı bir millete yahut ülkeye ait olabilecek bir özellik, özgürlüğü ise bireylerin sahip olabileceği bir sıfat olarak kabul ediyoruz. Yine tekrar etmek gerekirse bu ayrıma sözlüklerde rastlamak mümkün değildir.

La Fontaine'in Masalları'nda yer alan Kurtla Köpek masalında kurdun aç kalmak pahasına boynuna tasma taktırmayışı, onun özgürlüğüne olan düşkünlüğünü göstermektedir. Karnı tok, sırtı pek fakat esaret altında yaşamak özgürlük hissini içinde taşıyanlar için zulümdür. Masaldaki kurt da bu zulme katlanamamış ve açlığı göze alarak orayı terk etmiştir.

Zafiyetten çiroza dönmüştü kurdun biri
 Köpekler, aksine, semiz mi semiz.
 Bu kurt bir gün bir köpeğe rastladı; iri
 Güzel, besili bir köpek; tüyleri tertemiz.
 «Atılıp şunu bir parçalamalı.»
 Diyordu içinden kurt cenapları.
 Boğuşmayı da göze almak lâzımdı fakat
 Köpek deseniz kendini, hakikat,
 Koruyabilecek kadar anaçtı.
 Bunu gören kurt pek sessiz yanaştı.
 Biraz aşağıdan alıp dil dökeyim diye,
 Hayran olduğunu söyledi bu semizliğe.
 «Güç bir şey değil, sayın efendimiz,
 Dedi köpek, böyle benim gibi semirmeniz.
 Vazgeçin, bırakın bu ormanları.
 Nedir bu ormanlarda çektiğiniz;
 Seril sefil, perişan, aç bîilaç?
 Açlıktan nerdeyse öleceksiniz,
 Hepiniz fülûsuahmere muhtaç.
 Âdeta arslan ağzında, yiyecekleriniz.
 Gelin benimle, hemen değişsin kaderiniz.»
 Kurt sordu; Peki, işim ne olacak?
 — Hiç, dedi köpek, sadece adam kovalamak.

Vazifeniz yabancılara şiddet,
 Evdekilere hürmet göstermekten ibaret.

Ama karşılığında neler neler!
 Sizindir artık evin sayısız yemekleri.
 O ne piliç, o ne kuş kemikleri !
 O ne sonsuz okşanıp sevimleri !”

Kurt ne diyeceğini şaşırmişti.
 Sevincinden adeta gözleri yaşarmıştı.
 Derken baktı ki köpeğin boynunda bir yara.
 - “Bu ne?” dedi.
 - “Hiç!”
 - “Nasıl hiç?”
 - “Mühim değil yani.”
 - “Ama ne?”
 - “Bağlamak için tasma takarlar ya,
 Gözüne ilişen herhalde onun yeri.”

- “Bağlamak mı, serbestçe dolaşamaz mısınız ?”
 - “Pek dolaşamayız ama ne çıkar ?”
 - “Ne mi Çıkar? Yerinde dursun saltanatınız.

Hani hazineler bağışlasalar
 Zerre bile feda edemem hürriyetimden,”
 Diyip bizim kurt oradan uzaklaştı hemen.(Veli, 2003: 18)

Şinasi Özdenoğlu’na ait bu dizelerde hürriyete verilen kıymetten söz edilmektedir. Şair, doğduğundan beri her zerresiyle özgürlüğe ait olduğunu beyan ederek bu konudaki hislerini ifade etmiştir.

İnsanların hürriyeti adına
 Hürriyetin şiiri, hey,
 Her zerremle seninim
 Doğduğumdan beri... (Attila, 2010: 38)

Mesut olmanın yolunun hür olmaktan geçtiğini anlıyoruz Gökâl'ın yazdıklarından. Öyle ki fertlerin özgür oluşu onların insanlığına tesir etmektedir. Özgür olmayan bireylerin ve adil olmayan bir düzenin neticesi insanlıktan çıkmaktır. Gökâl, dizelerin ilkinde bunun hangi yolla sağlanacağını da açıkça ifade etmiştir.

İlimle hikmetle bulsun yolunu
 Adalete alet etsin kolunu
 Yaratsın ruhlarda millî bir irfan
 Yapsın memlekete refahla ümran
 Müsavi, hür fertler mesut yaşasın
 İnsanlık ne demek herkes anlasın.(Gökâl, 2010: 102)

Safahat Birinci Kitap'tan yapılan bu alıntı da özgürlüğe vurgu yapmaktadır. *İstibdat* şiirinin ardından gelen *Hürriyet* şiirinin son dizeleridir. Bilindiği gibi tarihin bir döneminde Mehmet Akif memleketi idare eden iradeye muhalif bir tavır takınmıştır. Söz konusu irade muhaliflerince istibdat olarak adlandırılmıştır. Aşağıdaki dizelerde o dönemin ardından gelen meşrutiyete gönderme yapmaktadır.

Söktü baktım ki hemen bir alay eftâl öteden,
 O nasıl mevkib-i iradî, o ne âlem, görsen!
 Her çocuk bir kocaman bayrak edinmiş, geliyor;
 " Yaşasın!" sesleri ef lâke kadar yükseliyor:
 Görerek yapma değil hem, ne tabî ı etvâr!
 Şu yumurcuklara bak: Sanki ezelden ahrâr!
 -Bağırın haydi çocuklar...
 -Yaşasın hürriyet! (Ersoy, 2009: 34)

Altın Işık'ta yer alan bu şiirde Mehveş adlı çocuk, kendisine hediye edilen kafesteki kuşun, özgür olmayınca mutlu da olmayacağını düşünmüş ve onu salıvermiştir. Çünkü özgürce hareket edemeyen kuş istediği gibi eşinin yanında olamıyor bu durumdan eşi de eza çekiyordu. Dilediğince gökte süzölemeyen,

sevdiğinin yanında olamayan bir kuşun özgürlüğünden yoksun ve böylece kötü bir duruma mahkum olacağı açıktır.

Mehveş'in Adaleti

Ahmet gördü bir kuru
Düştü gönlü hevese
Tuttu bir dişi kumru
Koydu, onu kafese.

Küçücük kız kardeşi
Dedi: "Ver onu bana!"
Severdi o Mehveş'i
Dedi: "Al olsun sana!"

Kumrunun eşi akşam
Boş bulunca yuvayı
Ah çekti buram buram
Aradı hep ovayı...

Sonunda buldu dostunu
Mehveş'in duvarında.
Geldi serdi postunu
Kafesin kenarında

İki eş gündüz gece
Konuşur sevişirdi
Mehveş dedi "İyice
Zalimim ben şimdi..."

Eşini ettim esir,
Yoldaşı gelmiş ağlar...

Ya Rab bu insan nedir?
Niçin kuşları bağlar?"

Bu sözleri söylerken
Açtı küçük zindanı...
İki kuş uçup birden
Boyladılar ormanı...(Gökalp, 2010: 64)

Hapiste olmanın gurbette olmaktan daha ağır daha zorlu bir durum olduğunu anlatan aşağıdaki dörtlükler, bu sebepten canı yanan bir mahpusa aittir. Mahpus, dışarıda bıraktıklarını özlemekte ve yüreği eziyet çekmektedir. Özgür olamamanın bedeli ağırdır.

Kapattılar kapıları yüzüme
Mapushane gurbet ele benzemez
Benden selam edin dertli sazıma
Mapushane gurbet ele benzemez.

Ne karaymış alınımdaki yazılar
Ah dedikçe ciğerlerim sızılar
Arkamdan ağlıyor körpe kuzular
Mapushane gurbet ele benzemez...(Türkülerden Seçmeler, 2007:59)

5.1.12 Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular

Millî eğitimin genel amaçları içerisinde kişileri, beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip bireyler olarak yetiştirmek vardır (MEB, 2006: 1)

Sağlıklı olmaya önem verme değeri, yukarıda bahsedilen dengeyi ve gelişmiş kişiliği muhafaza etmeyi gerektirmektedir. Bu konuda veriler, tüketim ve giyim alışkanlıkları ve ruh sağlığı için gerekli olan hallerden bahseden dizelerden meydana gelmektedir.

Dürüst ve yumuşak huylu olmanın, kişinin bizzat kendisine fayda sağlayacağını dilen getiren bu dörtlük, keskin sirke küpüne zarar atasözüyle sona ermektedir ki bu da öfkenin, öfke sahibine getireceği zarara işaret etmektedir. Ruh sağlığı ve beden sağlığı bir bütün teşkil ederse ancak o zaman tam bir sağ olma durumundan bahsedilebilir.

Tut atalar sözünü kalb-i selim ol,
Gönülden gönüle yol var demişler.
Gider yavuzluğun tâb-ı halim ol,
Keskin sirke küpe zarar demişler.(Önder, 2008: 129)

Kişinin sağlığını muhafaza etme isteği ve bunun için çözüm arayışı sağlıklı olmaya verilen önemi gösterir niteliktedir. Aynı durumu, bu dizelerde hastanın hekim talebinde ve bunun için hastaneye gidip derdine çare aramasında görebiliyoruz.

Hastanenin önü mermer döşeli
Doktorlar geliyor eli şişeli
Üç gün oldu ben bu derde düşeli
Aman doktor aman gönder sılama.(Türk Manilerinden Seçmeler, 2005: 20)

La Fontaine masallarında yerini bulan bakır tencere ve toprak tencere arasında geçen konuşma insanlara örnektir. Kişi, kendini ruh ve beden olarak tanımalı ve tabiatına uygun işler yapmalıdır. Toprak tencere yapısı itibariyle yapması gereken işin peşini kovalamakta ve yamaması gerekenden kaçınmaktadır.

Bakır tencere toprağa

- "Şöyle bir gezelim" dedi.

Öteki özür diledi.

Ocakta kalmak pek daha

Akıllıca olacaktı.

Eni konu haklıydı da;

En küçük bir sallantıda

Belasını bulacaktı.

Kalmazdı parçası bile.

Dedi - "Sizin cildiniz sert;

Olmayayım ben size dert;

Kalkın, gidin güle güle!"(Veli, 2003: 48)

Gıda tüketimine özen göstermek beden sağlığımızı koruyabilmenin başta gelen şartlarındandır. Aşağıdaki dizeler de faydalı bir gıdanın övgüsünü, söz konusu gıdanın sağlığa olumlu etkilerinden bahisle yapmaktadır.

Kana kuvvet, göze fer, batna ciladır çorba

İllet-i cû'ya deva, mağz-ı gıdadır çorba.

Alemin sevgilisi dense sezadır çorba,

Ağnıya dostu, muhibbi fukaradır çorba.(Önder, 2008: 47)

Yukarıdaki dörtlüğe benzer şekilde yaygın olarak tüketilen içeceklerin faydalarına işaret edilmekle birlikte fazlasının bedene zarar verebileceği dile getirilmiştir. Dengeli bir hâlde olmak, şairin deyişi ile kanaati seçmek sağlığın bozulmasına yine şairin deyişi ile sınırların isyana geçmesine sebep olmaktadır.

Kahvenin faydası çoktur bedene

Minnetim var onu icat edene.

İtibar etmeli gelene gidene

Misafire dostu, eşe, akrana.

Çayı günde birkaç bardak içmeli

Fazlası hatadır tez vazgeçmeli
 Her hususta kanaati seçmeli
 İsrrafta sınırlar geçer isyana.(Önder, 2008: 44)

Bir memleketi methederken söylenen sözlerin başında o yerin havası ve sağlığa olumlu etkileri gelmektedir. Bu halk kültüründe sağlıklı olmaya verilen önemin göstergelerindedir. Aşağıdaki dizeler de bu duruma verilebilecek örneklerdendir.

Keder olmaz, hastalık yok; çünkü sağlam havası;
 Gönüllere şifa verir o yıldızlı seması.(Gövsa, 2008: 48)

Sağlıklı olabilmek için günlük hayat içerisinde yapılması gerekenlere dikkat çekilen bu şiirde, sağlığın vatanın yükselmesine olan etkisinden dahi bahsedilmiş ve ehemmiyetine dikkat çekilmiştir.

Seviyorsan canını,
 Vücuduna iyi bak,
 Kuvvetlendir kanını,
 İstersen çok yaşamak .

Vakitli yat, erken kalk
 Çok dikkat et zamana,
 Ne güzeldir çalışmak,
 Dinçlik verir insana.

Sen yaşarsan bu vatan,
 Ancak yaşar, yükselir.
 Bunu bil, böyle inan,
 Varlık sağlıktan gelir.(Aşkun, 2010: 20)

Daha evvel annelerin çocukları hakkındaki dilekleri şeklinde nitelendirdiğimiz ninnilerden birinde anne, çocuğu için diğer isteklerin yanında sağlıkla büyüme temennisini de unutmamıştır.

Canım bebeğim uyusun
Uyusun da büyüsün
Kötülüklerden korunsun
Sağlıklarla büyüsün...(Türk Ninnilerinden Seçmeler, 2007: 12)

Aşağıdaki ninnilerde de hastalıktan sakınma ve şifa arama isteği vardır.

Allah sana bir can versin ninni
Ninni de ninni demekten
Ben kesildim yemekten
Hastayım annem yürekten
Doktor gelsin frenkten
Ninni benim yavruma ninni
Ninni benim kuzuma ninni (Türk Ninnilerinden Seçmeler, 2007:7)

Gidin bakın boyacıya ninni
Boyamasın sarı boya ninni
Sarı giyen hasta olur ninni...(Türk Ninnilerinden Seçmeler, 2007:25)

Aşağıda hasta bir öğrencisinin sağlığı hakkındaki endişelerini, doktor karşısında dile getiren öğretmenin sıkıntılı hâli sağlığın önemini anlatması bakımından kayda değerdir.

Bence Doktor, onu siz soyarak dinleyiniz;
Hastalık çünkü değil öyle ehemmiyetsiz.
Sade bir nezle-i sadriyyemi illet? Nerede?
Çocuğun hali fenalaştı son günlerde,
Ameliyata çıkarken sınıf on gün evvel,

Bu da gelmez mi? Dedim 'Kim dedi, oğlum sana gel?
 Nöbet üstünde adam kaçmalı yorgunluktan;
 Hadi yavrum, hadi söz dinle de bir parça uzan.'
 O zamandan beridir za'fi terakki ediyor;
 Görünen: bir daha kalkınması artık pek zor;
 Uyku yokmuş; gece hep öksürüyormuş; ateşin
 Oluyormuş biraz dindiği...(Ersoy, 2009:10)

Hastalık emareleri, insanlarda çaresizliğe sürükler ve hastalar acınacak durumdadırlar. Zindelik ise istenen, sevilen bir durumdur. Aşağıdaki dizelerde bunu görmek mümkündür.

Topu kırk elli kadar köylü serilmiş bayıra,
 Bakıyor harmanın altındaki otsuz çayıra.
 Bet beniz sapsarı biçârelerin hepsinde;
 Ne olur bir kişi olsun görebilsem zinde!(Ersoy, 2009: 85)

Sağlık yalnızca insanlarda değil hayvan ve bitkilerde de muteberdir. Doğrusu sağlıklı bitki ve hayvanlar istenir, sevilir ve kabul görür. Akif'in de memleketimizin geçmişine dair çizdiği tabloda bereketli buğdaylar, semiz davarlar, kuvvetli hayvanlar yer almaktadır. Bugünkü sefalete kıyasla geçmişteki o sıhhatli hâl çok daha iyidir ve özlenmektedir şair tarafından.

Neydi, yâ Rabbi, otuz kırk sene evvel burası
 Dağlar orman, tepeler bağ, ovalar hep tarla;
 Koca mer'â dolu baştan başa sağmallarla.
 İğne atsan yere düşmez: O ekin bir tûfan:
 Atlı girsen gömülür buğdayın altında kafan.
 Köylünün kırları tutmuş, yayılırken davarı,
 Sökemezsin, sarar âfâkını yün dalgaları!
 Dolaşır sal gibi göllerde hesabsız manda,
 Fil sanırsın, hani, bir çıksa da görsen karada.

Geniş alnıyla yarar otları binlerce öküz,
 Besiden her birinin sırtı, bakarsın, dümdüz.
 Ne de ıslak patı burnundaki mosmor meneviş!
 Hadi gelsin bakalım damların altında geviş.
 Diz çöker buldu mu yaslanmaya kâfi meydan;
 Sürünür toprağın üstünde o kat kat gerdan.
 Çifte gözler süzülür, tek çene durmaz çiğner;
 İki yandan yere şeffâf iki ipliktir iner.(Ersoy, 2009: 88)

Giyim alışkanlıklarımız sağlığımızla yakından ilişkilidir. Doğru mevsimlerde doğru kıyafetleri giymek önemlidir. Aşağıdaki dizeler de mevsimlere göre nasıl giyinmemiz gerektiğini anlatmıştır. Kıyafetlerin kumaş türü, rengi ve kalınlık incelik bakımından yapısı önemlidir.

Gıda değil yalnız,
 Bir vücudu yaşatan.
 Giyer herkes, erkek, kız,
 Potin, manto ve mintan.

Kışın soğuk, kar, ayaz,
 İster yünlü kumaşlar.
 Yazın keten, hem beyaz,
 Çünkü fazla sıcak var.

Güzel giy, iyi kullan,
 Temiz tut elbiseni
 Sevilirsin her zaman,
 Görenler okşar seni.(Aşkun, 2010: 22)

5.1.13 Saygı Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Millî eğitimin genel amaçlarının onuncu maddesinde insan haklarına saygılı olmak (MEB,2006: 4), Türkçe öğretim programının dinleme-izleme etkinliklerinde

yer alan bir kazanımda konuştuğu kişinin sözünü dinlerken sabırlı ve saygılı olmak (MEB, 2006: 13) ve konuşma becerisi ile ilgili bir kazanımda söz söylerken nezaketli olmak (MEB,2006: 13) gibi farklı şekillerde ve farklı yerlerde saygı değerine temas edilmiştir.

Bu başlık altında incelediğimiz verilerde, başkalarının kişiliğine, tarihi değerlere saygı ve yaşça büyük olanlara hürmetten bahsolenmektedir.

Orhan Veli tarafından nazmedilmiş olan aşağıdaki fablda verilmek istenen ders, ilk dizelerde açıkça dile getirildiği gibi görünüşteki özellikleri sebebiyle kimseyi hor görmeyip saygı duymak gerektiğine dikkat çekilmiştir. Nitekim fare aslanın koca cüssesiyle yapamadığı işi, evvelce küçük görülmesi muhtemel özellikleri sayesinde yapabilmiştir.

Arslanla Fare

Herkese saygı göstermeli elden geldikçe.
 Umulmadık kimselerden fayda görür insan.
 İşte bu, gerçeği anlatan bir hikaye,
 Daha nice bin hikaye arasından.
 Pençesi dibinde bir arslanın,
 Dalgınlıkla bir fare çıkıverdi.
 Bu fırsatı kullanmadı sultanı ormanın,
 Fareye dokunmayıp bir büyüklük gösterdi.
 Bu iyiliği boşa gitti sanmayın;
 Kimin aklına gelir ki bir an,
 Fareye işi düşer arslanın?
 Ama o da bir gün dışarı çıktı ormandan;
 Gitti tutuldu bir ağa.
 Ne çırpınma, ne kükreme ... Kâr etmez tuzağa.
 Bay fare koştu; dişiyle arslanın ağını,
 Öyle bir kemirdi ki ağ söküldü nihayet.
 Sabırla zamanın yaptığı;
 Ne kuvvet yapabilir, ne şiddet.

“İyilik eden iyilik bulur.”

“Hizmet et benim için, hizmet edeyim senin için.”

“İyilik iki baştan olur.”(Veli, 2003: 35)

Büyüklerin elini öpmek örf ve adetlerimizde onlara saygı göstermek anlamını taşır. Çınarlar da uzun ömürleriyle ve sembolize ettikleri değerler dolayısı ile şair tarafından eli öpülesi varlıklar olarak görülmüştür. Yine tarihi yapılara gösterilmesi gereken saygı da dizeler arasında yerini bulmuştur.

Çınarların elinden öp,
Saygıyla geç avluları:
Bu kemerler, bu kubbeler
Tarihinin kapuları..
Gökten yere inmiş, uyur
Uluların uluları.(Asya, 2009: 72)

Meçhul Asker anıtına atfen yazılmış bu şiir, vatanı uğruna can verenlere gösterilmesi gereken saygıyı, onlara edeple ve temiz bir halde yaklaşmamız gerektiğini dile getirerek belirtmiştir. Söz konusu anıtın elinde bir bayrak vardır ki bu bayrağın kime ait olduğu bellidir, üzerinde yattığı toprağın da kime ait olduğu bellidir. Öyle ise bu askere meçhul demek saygısızlıktır.

Şehitler tepesi boş değil
Biri var, bekliyor...
Ve bir göğüs nefes almak için
Rüzgar bekliyor.

Türbesi yakışmış bu kutlu tepeye
Yattığı toprak belli
Tuttuğu bayrak belli
Kim demiş Meçhul Asker diye?

Destanını yapmış, kasideye kanmış...
 Bir el ki ahretten uzanmış,
 Edeple gelip birer birer öpsün diye fâniler.

Öpelim temizse dudaklarımız...
 Fakat basmasın toprağına
 Temiz değilse ayaklarımız. (Asya, 2009:53)

Bir insanı tanımadan, sözlerini işitmeden onun hakkında “herze-gû” yani boş sözler söyleyen sıfatını kullanan biri, o kimseye saygısızlık etmiş olur. Aşağıdaki dizelerde böyle bir durum aktarılmış ve söz konusu saygısızlığı yapan kimse eleştirilmiştir. Hiç görmeden dinlemeden bir kimse için olumsuz düşüncelere kapılıp fena sözler söylemek insafsızlıktır.

Fakat, şu va'z edecek herze-gû aceb kim ola
 Ne olsa hiç ya... Nihâyet, sarıklı bir molla!
 - Seninle biz de, birâder, sabahleyin çattık!
 İnâda karşı ne yapsın da susmasın mantık
 "Sarıklıdır" diye hiç görmeden, bilâ-insâf,
 Kibâr-ı ümmeti haksız değil mi istihfâf
 Gelip de bir bulunaydın geçenki va'zında:
 Kalırdı parmağın, Allah bilir ki, ağzında! (Ersoy, 2009: 62)

Kendinden yaşça büyük bir kimseye, Köse İmam'a, Hocazade tarafından gösterilen tavır saygılı davranış örneğidir. Kültürümüzde yaşça ve ilimce büyük olanların elini öpmek, ağırbaşlı davranışlarla ona hürmet etmek saygının gereğidir.

-Vay hocam! Vay gözümün nûru efendim, buyurun!
 Hangi rüzgârdır atan sizleri .. Lûtfen oturun.
 Mütéhassirdik efendim, ne inâyet! Ne kerem!
 Öpmedik affediniz...

-Çok yaşa... Lâkin... Veremem.

-Bütün İstanbul'un ağızda gezen elleriniz,
Bize nâz etmese olmaz mı efendim Veriniz.(Ersoy, 2009: 74)

Safahat'tan Seçmeler kitabından alınan aşağıdaki dizelerde, köylülerin inançlarına ve değerlerine saygı gösteren yabancıların, köylüler tarafından takdir edilişi anlatılmaktadır.

Su mühendisleri gelmişti... Herifler gâvur a,
Neme lâzım bizi incitmediler zerre kadar;
İnan oğlum, daha insafli imiş çorbacılar!
Tatlı yüz, bal gibi söz... Başka ne ister köylü
Adam aldatmayı a'lâ biliyor kahbe dölü!
Ne içen vardı, ne seccâdeye çizmeyle basan;
Ne deyim dinleri bătılsa, herifler insan.(Ersoy, 2009: 106)

5.1.14 Sevgi Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe öğretim programında ana temalardan biri sevgidir. Bu ana temanın alt temaları ise insan, aile, vatan, millet, bayrak, dil sevgisi şeklinde sıralanmıştır (MEB, 2006: 58) Vatan, millet ve bayrak sevgisi vatanseverlik değeri başlığı altında, aile sevgisi aile birliğine önem verme değeri başlığının altında değerlendirildiği için bu başlık altında daha çok insan sevgisine vurgu yapan bulgular yer almaktadır. Bu bulgular da en çok karşı cinsten bir sevgiliye duyulan sevgi üzerinedir.

Sevdiğinden ayrı geçen zamanı normal zamanlardan çok daha uzun bulan bir aşık tarafından söylenmiştir maninin sözleri. İstirap anında kişinin zaman algısı değişmekte ve adeta vakit geçmemektedir. Bu aşığın da durumu aynıdır.

Kaşların yaydır bana
Cemalin aydır bana
Bir gün seni görmesem

Sanırım aydır bana.(Türk Manilerinden Seçmeler, 2005: 19)

Seven bir insanın tavrının nasıl olması gerektiğini dile getiren aşağıdaki dizeler Akın adlı tiyatrodaki yer almaktadır. Aşağıda da görülebileceği üzere sevginin en önemli vasfı beklentiden âri olmasıdır. Sözlerin sahibi sevgilisini sever ve fakat aklına bile gelmez onun kendisini sevip sevmediği.

Nasıl sevebilirse üç gönül bir tek gülü
 Sen de güzelliğine kul edersin üç gönlü.
 Ben kendimden geçerken gülün güzelliği ile
 Gül beni seviyor mu diye düşünmem bile!..
 Karşılığı beklenen sevgiye sevgi denmez,
 Sevdalılar yalvarır, fakat bir şey dilenmez.(Çamlıbel, 2010: 18)

Sevgi, aşağıdaki dizelerin sahibine yapmam dediği şeyleri yaptırarak tezahür etmiştir. Sevgi onun için olmazları oldurmuştur. Konmaz bir kuş iken konmuş, sevda sözlerine inanmaz iken inanır olmuştur. Bu durumun sebebi ak söğüt dalında gördüğü bir güzeldir.

Ak söğüt altında bir güzel gördüm
 Aşkın ateşiyle yandırdı beni
 Şu dağlarda yere konmaz kuş idim
 Tuttu kanadımdan kondurdu beni

Böyle olacağın hiç sanmaz idim
 Türlü vaidlere aldanmaz idim
 Her söze billahi inanmaz idim
 Bir çift söz söyledi kandırdı beni.(Önder, 2008: 114)

Aldı Sözü Anadolu'da yer alan bu maninin ilk iki dizesi, diğer manilerdekine benzer şekilde doldurma sözdür son iki dizede maniyi düzen kişi, sevdiği kimsenin kendi üzerindeki etkisini ölüm sözüyle anlatmıştır. Kuşkusuz ki bu ölüm güzel bir

ölümdür. Sevdiğinin gelişi muhtemeldir ki sevinç ve heyecana sevk etmektedir. Bu heyecanın şiddetini de en iyi ölüm kelimesi aksettirebilmektedir.

Kaşığım deste deste
 Bülbül öter kafeste
 Yar geliyor deyince
 Ölürüm bir nefeste.(Önder, 2008: 108)

Altın Işık'ta da yer alan Deli Dumrul masalının bir başka şekilde nazmedilmiş hali Aldı Sözü Anadolu adlı eserde de yer almaktadır. Deli Dumrul'un karısı canını sevdiği için vermeye hazır olduğu gibi o olmadan yaşamayı ve hayattan keyif almayı da reddetmektedir. Sevdiği yanında olmadıktan sonra hayatı yaşamayı kendine haram etmek onun için bir vazife gibidir. Öyle ki eğer hayattan keyif almaya kalkarsa kendi kendisine ölüm bedduası bile etmiştir.

Ne dersin, ne söylersin,
 Göz açıp gördüğüm,
 Gönül verip sevdiğim
 Koç yiğidim, şah yiğidim.

Karşı yatan kara dağları
 Senden sonra ben neyerim?
 Yaylar olsam benim gurum olsun!
 Soğuk soğuk suların
 İçer olsam benim kanım olsun.
 Tavla tavla şahbaz atın
 Biner olsam benim tabutum olsun...

Senden sonra bir yiğidi
 Sevip varsam,
 Ala yılan olup beni soksun!

Senin o muhannet anan baban
 Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar?
 Arş tanık olsun, Kürsi tanık olsun,
 Yer tanık olsun, gök tanık olsun,
 Kaadir Tanrı tanık olsun,
 Benim sanım senin canına kurban olsun.(Önder, 2008: 68)

Sevdiğine sevgisini anlatırken Karacaoğlan, onun güzelliklerinden bahis açmıştır. Sevdiğine türlü türlü güzel söz söyleyen halk ozanı, onu bir pınarın başında görmüş, güneşe benzetmiş ve sevgisini beyan etmiştir.

Ala gözlerini sevdiğim dilber,
 Yurtlarınız çayır, çimen, pınar mı?
 Mevlâm güzeliği hep san vermiş,
 Seni gören başkasını dener mi?

Salına salına gelmiş pınara,
 Kadir Mevlâm işimizi onara.
 Gün doğmadan şavkın düşmüş pınara,
 Gün üstüne bir gün daha doğar mı?

Kırmızı gülden rengini almışsın,
 Güzellikte kemalini bulmuşsun.
 Salına salına suya gelmişsin,
 Güzel senin ziyaretin pınar mı?(Önder, 2008: 61-62)

Bu dizeler bize göstermektedir ki sevgi, sevilene yakın olma arzusunu doğurmaktadır. Dizelerde bahsi geçen sevgili, aşığa bir mendil içre mesajlar taşıyan el örgüleri göndermiştir. Bu örgüler, sabırsızlığı, kavuşma arzusu dile getirmektedir. Aşık nakışlarda sevdanın kokusunu duyuyor, sevgi ve hasret onun da bağrını yakıyor.

Bir haber aldım bugün sıladan
 Sevdığım bir mendil dürüp yollamış
 Al-yeşil ibrişim tel tel gilaptan
 Gümüş sırmaları örüp yollamış

İçini boşaltmış o nazlı yarım
 Gel demiş kalmadı sabrım kararım
 Gözlerim yollarda seni ararım
 Döktüğü yaşları sarıp yollamış

Mor sümbül nakışlar sevda tütüyor
 Bir köşede garip bülbül ötüyor
 Hasretlik bağrımı yakıyor diyor
 Aşkından bir demet derip yollamış.(Önder, 2008: 23)

Sevgiyi kilimler üzerinden dile getiren şair, kilimin bazı zaman rengi bazı zaman işlevine bakarak yârine yaklaşma gayretindedir. Dahası bizzat kilimin kendisi olup yarı tarafından dokunmak isteyen şair, sevgisini bu obje üzerinden dile getirmiştir.

Bülbülüm şakı beni
 Mektubum oku beni.
 Aşkta oldum yumak
 Kilimde doku beni.

Şu sevdadan bayıldım,
 Seni gördüm ayıldım.
 Geçtiğin yollara ben
 Kilim oldum yayıldım.

Dolaştım adım adım
 Dört bucağı taradım.

Gözlerinin rengini

Kilimlerde aradım.(Önder, 2008: 21)

Anneye karşı beslenen sevgi de söz konusu bu değer başka bir şekilde ortaya çıkışıdır. Aşağıda bir çocuğun ağzından söylenen sözler, her insanın bir tek annesinin olabileceğine ve ona olan sevginin eşsizliğine dikkat çekilmiştir.

Bir annenin iki yavrusu varmış

En küçüğü beş yaşında kadarmış,

Bir gün anne küçüğünü severken

Çocuk demiş;

- Güzel anne, seni ben

Ne kadar çok sevdiğimi bilmezsin,

Belki sen beni o kadar sevmezsin...

- Neden oğlum?

- Çünkü yavrun ikidir;

Senin gönlün iki aşk ile çarpar.

Benim yalnız bir sevgili annem var.(Gövs, 2008: 26)

Burada da bir çocuğun kendi dünyasındaki, yakınındaki varlıklara olan sevgisi dile gelmiştir. En yakınındaki iki varlık anne ve babasıdır. Okulunu da bunların ardından saymıştır.

Dünyada sevdiklerim.

Annemle babam derim.

Bir de seni severim,

Yaşa okulum yaşa.(Aşkun, 2010: 15)

Öğretmenin dilinden dökülen bu sözler de sevgi değerini temsil eden manzum metinler arasında yerini almıştır. Bu öğretmen yıllarını öğrencileri ile birlikte geçirmiş olmaktan mutludur.

Ömrümü verdim size
 Aşığım sesinize
 İmandım sevginize
 Sevimli çocuklarım

Bulunmaz benim kadar
 Daha mesut bahtiyar
 Sizinle geçti yıllar
 Sevgili çocuklarım

Gençliğim kalbim sizde
 Sevincim yüzünüzde
 Yurt aşkım gözünüzde
 Neşeli çocuklarım...(Aşkun, 2010: 11)

Annesine olan sevgisini lirik dizelerle dile getiren Asya, onun ellerini kutsal bir kitabı öpüyormuşçasına öpmek arzusundadır. Bu onun annesine olan sevgisini ifade etme şeklidir.

Arif'ine kimler yavrum der anne?
 Beni evlat bilmez elbet her anne
 Senin evin, senin dizin saadet
 Nerde şimdi öyle mes'ud bir anne!
 Bir mukaddes kitap gibi öpeyim
 İnce solgun ellerini ver anne
 Camlarımı kırdı kış ah üşüdüm
 Pencereme çarşafını ger anne...(Asya, 2009: 115)

İnsanın tabiata sevgisini anlatan aşağıdaki dizelerde şair, doğa ile insanın birbirlerinin eksiklerini tamamlama isteğini, insan ve ağaca has özellikler yoluyla dile getirmektedir.

Çocuk, çok sevdi ağacı...
 Verirdi ona, her kış
 Çiçekleri olaydı!

Ağaç, çok sevdi çocuğu...
 Öperdi altın saçlarından
 Dudakları olaydı!

Ve ona öptürmek için,
 Eğilirdi yerlere kadar;
 Yanakları olaydı!

Dökerdi önüne hepsini
 Gümüştten, altından, sedeften
 Oyuncakları olaydı!

Ve çocuk gittikten sonra,
 Böyle kalır mıydı ağaç?
 Ne olurdu onun da
 Bacakları olaydı,
 Ayakları olaydı!(Asya, 2009: 113)

Annenin çocuğuna olan sevgisini dile getiren bu şiir, çocuk olmadan evlerin neşesiz kalacağını söylemektedir. Çocuk sayesinde ki ocaklar tütüyor, ninniler söyleniyor ve kucaklar ısınıyor. Çocuğun olmaması birçok hissin eksik kalmasına sebep oluyor.

Böyle çıtır pıtır,
 Çıtırdamazdı ocaklar,
 Sen olmasan.

Mırıl mırıl
Ninni bilmezdi dudaklar,
Sen olmasan.

Neye yarardı oyuncaklar,
Sen olmasan.

Ve soğurdu, yavrum kucaklar,
Sen olmasan.(Asya, 2009: 112)

Anne adlı bu şiirde şair, annenin dilinden, onun çocuk için yaptıklarını ve çocuğuna olan sevgisini açık bir şekilde ifade etmiştir. Öyle ki anne artık kendi adının anılmamasından dahi rahatsız değildir. “Onun annesi” demeleri ona yetmektedir. Çocuğunun tat almaktan, söz söylemekten aciz olduğu ilk bebeklik çağlarında anne çocuk için tat almış, dokunmuş, duymuştur.

İlk kundağın
Ben oldum, yavrum;
İlk oyuncağın
Ben oldum.

Acı nedir
Tatlı nedir... Bilmezdin
Dilin damağın
Ben oldum.
Elinin ermediği
Dilinin dönmediği
Çağlarda, yavrum
Kolun kanadın
Ben oldum
Dilin dudağın
Ben oldum.

Belki kıskanırlar diye
Gördüklerini
Sakladım gözlerden
Gülücüklerini...
Tülün duvağın
Ben oldum!

Artık isterlerse adımı
Söylemesinler bana
'Onun Annesi' diyorlar...
Bu yeter sevgilim bu yeter bana!

Bir dediğini iki
Etmeyim diye öyle çırpındım ki
Ve seni öyle sevdim sana
O kadar ısındım ki
Usanmadım, yorulmadım, çekinmedim
Gün oldu kırdın...
İncinmedim;
İlk oyuncağın
Ben oldum.. Yavrum
Son oyuncağın
Ben oldum...

Layık değildim
Layık gördüler
Annen oldum yavrum
Annen oldum!(Asya, 2009: 70-71)

Sevdiğinin yüzünü, ısıtan ve aydınlatan güneşe ve aya benzeten âşık, ne unutmak ne de unutulmak istiyor. Sözlerinden anlıyoruz ki sevgisinden emin ve bunu ispat için mukaddes bildiklerini ortaya koymaya hazırdır.

Sevdiğim cemâlin, güneşim ayım

Seni seven aşık çeker ezvâkı

Getir el basayım Kelamullah'ı

Ne sen beni unut ne de ben seni.(Türkülerden Seçmeler,2007: 42)

Sevileden ayrı olmak seven kimseye ıstırap vermektedir ki bu da sevginin bir başka tezahürüdür. Aşağıdaki türkü de sevdiğinden ayrı düşen bir kimsenin dilinden dökülmüştür. Sözlerinden anlaşılacağı üzere sevdiği olmadan zaman geçmemekte, dünya zindana dönüşmektedir.

Ben bu yıl yârımdan ayrı düşeli

Her günüm bir yıla döndü gidiyor.

Yine zıندان oldu dünya başıma

Gönlüm ataşlara yandı gidiyor...

Uzaktır yolların dolandım geldim

Tatlıdır dillerin bağlandım kaldım...(Türkülerden Seçmeler,2007:15)

İnsan sevdiğine zarar gelsin istemez. Onu kıskanır ve sakınır türlü sıkıntı ve belalardan. Bu sakınma da sevginin bir başka göstergesidir. Bu türküde seven, sevdiğini kendinden dahi kıskanacak haldedir ki bu sevginin uç noktalara ulaşmış halidir. Bunun daha ötesine gitmiş olan âşık, sevdiğini sevdiğinden de kıskanmaktadır. “Elini koynuna sokma, seni senden sakınırım” sözünden bunu anlayabiliyoruz.

Ela gözlü nazlı dilber

Seni kandan sakınırım

Kandan değil hey efendim

Seni candan sakınırım.

O yana bu yana bakma
Beni ateşlere yakma
Elini koynuna sokma
Seni senden sakınırım.

Gevherî der ben bir merdim
Yüreğimden çıkmaz derdim
Sen bir kuzu ben bir kurdum
Seni benden sakınırım. (Türkülerden Seçmeler,2007:20)

Kolsuz Hanım adlı masalda masalın kahramanlarından Ay'a yardım eden şehzadenin sevgisi belirgindir. Onun fiziğindeki eksikliklere hiç aldırmadan Ay'ı seven şehzadenin durumu da sevgi değerini kolaylıkla görebileceğimiz manzum parçalar arasındadır.

Şehzade baktı ki kızın derdi çok,
Fakat henüz hiçbir gence aşkı yok...
Gönlü henüz bakir, muhayyilesi ak,
Dedi: Seni sevdim ey vicdanı pak
Sende de doğarsa bana temayül,
İsterim seninle etmek teehhül!
Ay dedi ben böyle kolsuz, kötürüm,
Hangi kolla sana bir iş görürüm...
Sen ki en güzel kız görse düşünde,
Sana gönül verir ilk görüşünde...
Dünyada hangi bir padişah kızı
Seni görse girmez gönlüne sızı?
Padişah aşkını sezdi bu sözden,
Dedi: Bil ki sana âşık oldum ben!
Mümkün değil bana sensiz yaşamak,

Leyla'msın sen benim olsan da çolak
 Gelmezsen benimle yeşil bağlara,
 Düşerim ben Mecnun gibi dağlara... (Gökalp, 2010: 83)

5.1.15 Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgu Yorumlar

Öğrencileri, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek millî eğitimin genel amaçları arasında ilk madde içerisinde yer almaktadır. Ayrıca ikinci maddede Toplumla karşı sorumluluk duyan ibaresi yer almaktadır (MEB, 2001: 1).

Türkçe öğretim programının temel yaklaşımının açıklandığı başlık altında da öğrencilerin sorumluluk almasının gerekliliğine işaret edilmiştir.(MEB, 2003: 3) Yine aynı programın kişisel gelişim ana temasına bağlı alt temalardan biri sorumluluktur.

İncelediğimiz veriler içerisinde karşımıza en çok ülkeye ve millete karşı sorumluluk, aileye karşı sorumluluk ve topluma karşı sorumluluk değerleri vardır.

Altın Işık'ta yer alan *Arslan Basat* masalında Oğuz ülkesinde haramilik yapan Tepegöz'ü haber alan Bayındır Han, lider olmanın da sorumluluğu ile düzen bozana bir ceza verilmesini emretmiş ve Salur Kazan'ı bu işi yapması için görevlendirmiştir. İdarecilerin sorumluluğu, buldukları mevki gereği halktan farklı olsa da sorumluluk hissini her birey taşımalıdır.

Tepegöz Oğuzdan gitti uzağa
 Çıktı Kanlıkaya adlı bir dağa...
 Yol kesti, ad aldı, oldu haramî
 Başladı kırmağa Türk'ü Acem'i
 Bayındır Han dedi: "Kutludur bu yurt,
 Barınamaz burada ne haydut ne kurt!"
 Emretti başbuğu Salur Kazan'a:
 "Bir ceza verin bu düzen bozana"(Gökalp, 2010: 151)

Yine *Arslan Basat* masalında, ülkesinin Tepegöz tarafından kedere boğulması, zulme uğratılması karşısında masalın kahramanı Basat, sorumluluğu üzerine almış ve canı pahasına ülkesini savunmak için Tepegöz ile savaşımaya gitmiştir.

Basat dedi “ Eyvah ölmüş kardeşim,
 Ben yıldız ararken sönmüş güneşim!
 Babam: kolu kırık, dayım yaralı!
 Soyumun gelini, kızı karalı!
 Şan göçmüş vatandan, yurt yarsız kalmış!
 Alpların kemiği mezarsız kalmış!
 Oğuz dert içinde, Kayı tasada!
 Bozulmuş ne varsa altın yasada!
 Atlarım İran’da yaparken akın,
 Turan’ın başına ne gelmiş, bakın!”
 Basat hem kol verdi, kadına hem mal,
 Ben varken Tepegöz “ varım diyemez,
 Değil insan, bir kuş bile yiyemez.”
 Kadın ata bindi, gitti Oğuz’a,
 “Müjde, oğlun geldi!” dedi Uruz’a...
 Anası, babası, Hakka şükr etti,
 Yirmi dört boy beyi karşıya gitdi...
 Basat babasının öptü elinden,
 Dedi “ Tepegöze gidiyorum ben!”(Gökalp, 2010: 154)

Gövsâ’ya ait olan aşağıdaki dizeler görevini yerine getirmenin vatandaşlık vazifesi olduğunu dile getirmektedir. Vatanın felaha ermesi, vatandaşların görevlerini topyekun yerine getirmesi ile mümkün olabilmektedir. Şaire göre bu şuur o kadar ileri düzeyde olmalıdır ki görev can vermek ise verilmelidir.

İnsan olan her vatandaş vazifenin kuludur;

Vazifeyi iyi bilsek vatanımız kurtulur.

Ben bu işi yapacağım diyen onu bilmeli

Ölmek bile lazım ise vazifedir ölmeli.(Gövsa, 2008: 58)

Fetih Marşı'nın dizelerini yazan Asya, tarihten örnekler vererek gençliğe sorumluluklarını hatırlatmaktadır. Şair, gençlikten harekete geçmesini istiyor. Çünkü gençlik gündelik telaş ve olmayacak işlerle oyalanmaktadır. Fakat sorumluluğu büyük ve gitmesi gereken yol çetindir. Sevgiliden, aileden ve en nihayet candan vazgeçmek gerekebilir. Dizelerde örnek gösterilen tarihi şahsiyet de henüz çok genç iken büyük işler başarmış olan Fatih Sultan Mehmet Han'dır.

Yelkenler biçilecek, yelkenler dikilecek;
Dağlardan çektirilen, kalyonlar çekilecek;
Kerpetenlerle sûrun dişleri sökülecek!

Yürü; hâlâ ne diye oyunda, oynaştasın
Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!

Sen de geçebilirsin yardan, anadan, serden
Senin de destanını okuyalım ezberden
Haberin yok gibidir taşıdığın değerden

Elde sensin, dilde sen; gönüldesin, baştasın
Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!

Yüzüne çarpmak gerek zamânenin fendini!
Göster kabaran sular nasıl yıkar bendini!
Küçük görme, hor görme delikanlım kendini!

Şu kırık âbideyi yükseltecek taştasın;
Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın

Bu kitaplar Fâtih'tir, Selim'dir, Süleyman'dır;
 Şu mihrab Sinânüddin, şu minâre Sinân'dır;
 Haydi, artık uyuyan destanını uyandır!

Bilmem, neden gündelik işlerle telâştasın
 Kızım, sen de Fâtihler doğuracak yaştasın!

Delikanlım! işaret aldığın gün atandan!
 Yürüyeceksin! Millet yürüyecek arkandan!
 Sana selâm getirdim Ulubatlı Hasan'dan!

Sen ki burçlara bayrak olacak kumaştasın;
 Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!

Bırak, bozuk saatler yalan yanlış işlesin!
 Çelebiler çekilip haremlerde kışlasın!
 Yürü aslanım, fetih hazırlığı başlasın

Yürü, hâlâ ne diye kendinle savaştasın?
 Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!(Asya, 2009: 78-79)

Bu ninnide anne çocuğuna aşının başında, eşinin yanında durması gerektiğini telkin etmekte ve ailesine karşı sorumlu olması gerektiği fikrini aşılacaktır. Sorumluluk duygusu; kişinin kendine, ailesine, topluma ve devletine karşı yapılması gerekenleri yapmayı gerektirir. Burada aileye karşı sorumluluk ön plana çıkarılmıştır.

Kızım uyusun eve uyusun
 Büyüsün yuvasın kursun
 Aşının başında dursun,
 Eşinin yanında dursun.
 Uyu kızım ninni,

Büyü kızım ninni!(Türk Ninnilerinden Seçmeler, 2007:38)

Safahat'tan Seçmeler kitabında yer alan *Küfe* şiirinde Mehmet Akif, babasının ölümünün ardından onun yük taşıdığı küfeyi tekmeleyen çocuğa öğüt vermekte ve sorumluluklarından bahsetmektedir. Ona tıpkı babası gibi ailesini ele güne muhtaç etmemesi, onların bakımını üstlenmesi gerektiğini söylüyor.

Elimde bir koca değnek, onunla yoklayarak,
Önüm adaysa basıp, yok, denizse atlayarak,

- Ayakta durmaya elbirliğiyle gayret eden,
Lisân-ı hâl ile amma rükûa niyyet eden -

O sâlhürde, harâb evlerin saçaklarına,
Sığınmış öyle giderken, hemen ayaklarına

Delîlimin koca bir şey takıldı... Baktım ki:
Genişçe bir küfe yatmakta, hem epey eski.

Bu bir hamal küfesiymiş... Aceb kimin? Derken;
On üç yaşında kadar bir çocuk gelip öteden,

Gerildi, tekmeyi indirdi öyle bir küfeye:
Tekermeker küfe bîtâb düştü tâ öteye.

- Benim babam senin altında öldü, sen hâlâ
Kurumla yat sokağın ontasında böyle daha!

O anda karşıki evden bir onta yaşlı kadın
Göründü:

- Oh benim oğlum, gel etme kırmasakın!

Ne istedin küfeden yavrum? Ağzı yok, dili yok,
Baban sekiz sene kullandı... Hem de derdi ki: "Çok

Uğurlu bir küfedir, kalmadım hemen yüksüz... "
Baban gidince demek kaldı âdetâ öksüz!

Onunla besliyeceksin ananla kardeşini.
Bebek misin daha öğrenmedin mi sen işini?"

Dedim ki ben de:

- Ayol dinle annenın sözünü...

Fakat çocuk bana haykırdı ekşitip yüzünü:

- Sakallı, yok mu işin? Git, cehennem ol şuradan!

Ne dırlanıp duruyorsun sabahleyin oradan?

Benim içim yanıyor: Dağ kadar babam gitti...

- Baban yerinde adamdan ne istedin şimdi?

Adamcağız sana, bak hâl dilince söylerken...

- Bırak hanım, o çocuktur, kusûra bakmam ben...

Adın nedir senin, oğlum?

- Hasan.

-Hasan, dinle.

Zararlı sen çıkacaksın bütün bu hiddetle.

Benim de yandı içim anlayınca derdinizi...

Fakat, baban sana ısmarlayıp da gitti sizi.

O, bunca yıl çalışıp alınının teriyle seni

Nasıl büyüttü? Bugün, sen de kendi kardeşini,

Yetim bırakmıyarak besleyip büyütmelisin..(Ersoy, 2009: 17)

Memleketlerine karşı sorumluluk hissine sahip kimseler, sıkıntılı durumlarda uzaktan bakmayıp harekete geçer ellerinden gelen ne ise onu yapar, etrafını uyandırmaya gayrete getirmeye çalışır. Şair de bunu yapmaya çalışmaktadır. Bu sorumlu tavrı herkesten beklemekte fakat buna karşılık bulamamaktan yakınmaktadır.

Ekseriyyet kafasız; varsa biraz beyni olan:

"Bu hükûmet şu ahâlîye biçilmiş kaftan!

Kime dert anlatacağın Hadi anlat Şimdi...

Ben mi kaldım, neme lâzım!" diyerek yan çizdi.

Hüsn-i zanneylediğim bir iki fâzıl hocanın,

İstedim fikrini açmak; dedim: "Artık uyanın!

Memleket mahvoluyor, din de berâber gidiyor;

Size Kur'an, bakınız sâde uzaktan mı diyor " (Ersoy, 2009: 43)

Safahat'ın içerisinde yer alan ve Balkan Savaşı'nın zor yıllarında yazılmış olan *Hakkın Sesleri* bölümünden alıntılanan aşağıdaki dizeler, insanları sorumluluklarını yerine getirmeye davet ediyor. Bu sesleniş davetten de öte bir uyandırma niyeti taşımaktadır.

Âtiyi karanlık görerek azmi bırakmak...

Açık bir ölüm varsa, emînim, budur ancak.

Dünyâda inanmam, hani görsem de gözümle.

İmânı olan kimse gebermez bu ölümle:

Ey dipdiri meyyit, 'İki el bir baş içindir.'

Davransana... Eller de senin, baş da senindir!

His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin?

Hayret veriyorsun bana... Sen böyle değildin.

Kurtulmaya azmin neye bilmem ki süreksiz?

Kendin mi senin, yoksa ümîdin mi yüreksiz?
 Âtiyi karanlık görüvermekle apıştın?
 Esbâbı elinden atarak ye'se yapıştın!
 Karşında ziyâ yoksa, sağından, ya solundan
 Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan.
 Âlemde ziyâ kalmasa, halk etmelisin, halk!
 Ey elleri böğründe yatan, şaşkın adam, kalk! (Ersoy, 2009: 55)

Altın Işık'ta yer alan masallardan birinde erkek çocuğu olmadığı için Padişah'ın alay konusu olan üç kız babası vezir, durumu kızlarına anlattığında onlar kılık değiştirip vazifelere atılmak ve böylece babalarının onurunu kurtarmak isterler. Kızlar babası vezir bunu kabul eder fakat baba olmanın sorumluluğu gereği kızlarının yiğitliğini sınar. Çünkü onları tehlikenin içine öylece bırakmak istemez. Kızların tavrı ne kadar sorumluluk örneği ise babanın tavrı da bir o kadar sorumlu davranış örneğidir.

Vezir dedi “Bana kızlar babası!
 Diye alay etti mülkün ağası
 Sağ vezirin oğulları aslanmış,
 Bizim kızlar korkak birer ceylanmış.
 Onlar silahlanıp gitti Kıpçağa,
 Sizden gitmek gelmez öyle uzağa,
 Getirecek onlar peri sazını
 Babaları artıracak nazını...
 Olsaydınız siz de birer kahraman,
 Benim işim olur muydu hiç yaman?
 Kız dedi ki bana erkek libası,
 Yaptır senden kaçırayım bu yası
 Nice Selcan hatun bizim örnekten
 Gelmiş kızın farkı var mı erkekten?
 Üç gün sonra kız değişti kılığı,
 Bir genç oldu terlememişti bıyığı

Silahlanıp bindi duru kırsrağa
 Düştü yola sezdirmeden konağa,
 Lakin şehrin kapısında babası
 Gizlenmişti tepesinde abası
 Haydut gibi çıktı kızın önüne
 Haykırdı “dur”. Kız bağırdı: “Ah anne!”
 Karşısında görünce bir kıyııcı
 Teprenmedi elindeki kılıcı...
 Vezir dedi nikâhını açarak
 “Denemeden olamazdı bırakmak
 Anlaşıldı kıyamazsın canına;
 Al iğneni dön annenın yanına...” (Gökalp, 2010: 95)

Batı'nın karşısında ezilen Doğu'ya seslenen şair, ondan sorumluluklarını yerine getirmesini istiyor. Hak sahibinin, hakkına sahip çıkan kişi olduğunu dile getiriyor. Sorumluluğunu bilen ve hakkına sahip çıkan, hayat hakkını muhafaza edebilmek için kan dökmeyi göze almalıdır düşüncesi şiirde işlenmiştir.

Ey koca Şark! Ey ebedî meskenet!
 Sen de kımıldanmaya bir niyyet et.
 Korkuyorum Garb 'ın elinden yarın,
 Kalmıyacak çekmediğin mel'anet .
 Hakk-ı hayatın daha çiğnenmeden,
 Kan dökerek almalısın merd isen.
 Çünkü bugün ortada hak sahibi ,
 Bir kişidir: "Hakkımı vermem!" diyen. (Ersoy:2009: 65)

Herkesin üzerine düşeni yaptığı bir çiftlik hayatını betimleyen aşağıdaki dizeler, sorumlu tavrın nasıl olması gerektiğini de göstermektedir. Bu çiftliğin ahalisi tek tek görevlerinin başındadır. Koyunları sağması gereken onları sağmakta, ekmek pişirmesi gereken pişirmekte ve satışa çıkması gereken de yine işinin başında durmuş ve satış işini bitirip eve dönmektedir.

Çiftlik halkı birer birer işlerine dağılır
Çift sürülür bir taraftan koyunlar da sağılır.

Büyükbaba çocuğuyla dinlenirken ormanda
Büyükanne tereyağı, kaymak yapar bir yanda.

Küçük kızlar çalılardan çiçek yemiş devşirir
Anneleri kulübesinde taze ekmek pişirir.

Akşam olmuş güneş artık yavaş yavaş sönüyor.
Kasabaya satıl için giden oğulla dönüyor.(Gövsa, 2008: 48)

Vazifesini yerine getirmek için canını feda eden bir zabiti anlatan aşağıdaki dizeler, sorumluluk değerine dair açık bir örnek olarak önümüzde durmaktadır. Sorumluluğunun gereğini yapan bir insanın görevi sırasında hayatını kaybetmesi halinde, hele ki bu sorumluluk vatana karşı ise, o insan unutulmaz ve canını yok yere vermiş olmaz.

İşte muhtar bey böyle fedakâr bir zabitti
Vazifesi uğruna hayatını terk etti.

Otuz yılda kazandığı ilim, kudret, şeref, şan
Dakikada toprak oldu... Fakat hayır, bir insan

Vatanın uğruna şehit olup giderse
Toprak olup unutulmaz; alın tarihten hisse.(Gövsa, 2008: 59)

Bakın ne şık ne temiz
Üstüm başım ellerim
Pislikten yoktur bir iz,
Temizliği severim.

Sokaklarda dolaşmam,
 Basmam, çamur, pis yere.
 Evde kalır her akşam,
 Çalışırım derslere.

Pis olan hasta olur
 Hoşlanmaz kimse ondan
 Her kapıdan kovulur,
 Temizlik ister vatan.(Aşkun, 2010: 21)

Şermin adlı şiir kitabında geçen ve bir öğretmenin temizlikle ilgili örnek davranışını anlatan bu şiir, çalışma ortamının temizliği konusunda bir ders vermektedir. Etkinlikler sırasında biriken kağıt parçalarını ve atıklarını toplama işini de yine bir etkinlik halinde çocuklara yaptıran öğretmenin bu davranışı temizlik değerini aşılacaktır.

Ayda on gün hocamızla
 Elişine çalışırız...
 Ay sonuydu, kala kala
 Masalarımızda yalnız
 Biraz kırpıntı kalmıştı;
 Vaktimiz de azalmıştı.
 Hoca dedi ki: "Çocuklar,
 "Kırpıntıları atmayın;
 Haydi toplayın, toplayın;
 Ne kadar tahta parçası,
 Kâğıt mukavva parçası
 Varsa toplayın bir yere;
 Ve dikkat edin düşmesin
 En ufak parça yerlere.

Hepsi lâzım dikkat edin!"

Masaların üzerinde.
 Çekmecelerin gözlerinde
 Ne kadar kırpıntı varsa
 Bir an içinde topladık.
 Hoca sordu: "Nerde kasa?"
 Bundan bir şey anlamadık,
 Çünkü kasa dediği bir
 Kırpıntı çekmecesidir;

Lâkin o hiç bozmayarak
 Devam etti: "Efendiler,
 "Dikkat edin, iri ufak,
 "Bütün şu birikintiler
 "Kasanın içine girecek."

Dediğini yaptık, bir tek
 Kırpıntı kalmadı; hoca
 Kasaya baktı; koskoca
 Sandık dolmuştu; dedi ki,
 Gülerek zeki, zeki:
 Gördünüz mü kasa doldu,
 "Sınıf da tertemiz oldu!" (Fikret, 2007: 14-15)

Safahat'ta geçen olaylardan birinde köye gelen öğretmeni kovan köylülerin gerekçeleri arasında onun temiz olmayışı da vardır. Temizlik bilhassa halk içersinde sevilen, istenen ve beğenilen bir özelliktir. Şiirde yaşanan durum şu şekilde dile getirilmiştir:

Sen, oğul, ezbere çaldın bize akşam, karayı...
 Görmeliydin o muallim denilen maskarayı.

Geberir, câmie girmez, ne oruç var, ne namaz;
 Gusül abdestini Allah bilir amma tanımaz.
 Yelde izler bırakır gezdi mi bir çiş kokusu;
 Ebenin teknesi ömründe pisin gördüğü su!
 Kaynayıp çifte kazan, aksa da çamçak çamçak
 Bunu bilmem ki yarın hangi imam paklıyacak. (Ersoy, 2009: 105)

Hocazade ve Köse İmam arasında geçen konuşmalardan birinde Hocazade'ye babasının temizlik huyu hatırlatılarak ondan övgü ile söz edilmiştir. Temizlik övgüsü daima hak eden bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.

-Enfiyen var ya

-Tabii!

-Çekilir boydan mı

-Burun aldatmaya kâfi:

-Bu nedir Cerman mı

-Karışık

-Neysel, zarûrette pek a'lâ gidecek.

Hocazâdem, bakalım, bir de bizimkinden çek.

-Yerli mahsûlüne benzer mi desem

-Kendisidir.

-Sen de tiryâki değilsin ya, pek a'lâ yetişir.

-Baban olsaydı da görseydi, işin vardı.

-Neyi

-Çektiğin murdarı.

-Sevmezdi, evet, böyle şeyi.

-Neydi rahmetlide, lâkin, o temizlik vay vay!

Azıcık benzemiş olsaydı ya mahdûmu da...(Ersoy, 2009: 76)

5.1.16 Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türk millî eğitiminin genel amaçları arasında şu ifadeler yer almaktadır: vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan...(MEB, 2006:1) Türkçe öğretim programında yer alan ana temalardan biri sevgi temasıdır. Vatan sevgisi söz konusu ana temanın alt temalarından biridir(MEB, 2006: 58) Vatanseverlik değeri eğitimle ilgili resmi metinlerimizde muhtelif yerlerde tekrar edilmektedir.

Vatana bağlılık, onu sevmenin göstergelerinden biri belki de başta gelenidir. En zorlu ve kötü durumlarda dahi onu terk etmemek hatta yurt ile bir bütün olmak işte bunlar *Akın* adlı manzum tiyatrodaki Çamlıbel tarafından dile getirilmiş vatan sevgisini anlatan hallerdir.

Yalnız bu anayurdu kimlere bırakmalı?
 O kadar bağlıyız ki yurda gönül bağıyla,
 Öyle yoğrulmuşuz ki biz ana toprağıyla,
 Varsın bütün ülkemiz susuzluktan ağarsın,
 Kızıl güneş kor olsun başucumuzda varsın,
 Yalçın kayalar gibi can evinden yanar da
 Denemeyiz bahtı biz yabancı bir diyarda.
 Derdim köklü çınardır Türk'ün ikinci adı,
 Çınarı söken bora bizi kımıldatmadı!
 Yurdunda bir dikili ağaç kalmadığı gün
 Yerinde durduğunu görürler gene Türk'ün...
 Ayırmaya çalışmak ikisini boş emek:
 Türk demek yurt demektir, yurt demek de Türk demek!(Çamlıbel, 2010: 28)

Bu dizelerde mabet, aşk ve sevgili kelimeleri vatana yakıştırılan isimlerdir. Bunlar vatana olan sevgiyi açıklıkla ifade etmektedir. Vatan için can feda edebilmenin büyük insanların vasıflarından olduğunu ve vatanın yegane cennet olduğunu da şair, açıklıkla belirtmiştir

Kılıçlarım savaş için bilenmiş
 Büyük insan vatan için ölenmiş
 Yurdum senden başka cennet yalanmış

En büyük sevgilim aşkım Türkiye'm
 İlahi mabedim köşküm Türkiye'm. Ali Rıza Özer (Attila, 2010: 66)

Faruk Nafiz Çamlıbel, *Bizim Memleket* adlı şiirinde ülkemizin güzelliğini ve onu sevenleri anlatmıştır. Güzellikler arasında tabiat, insanlar, insanların fedakarlıkları, memleketin havası ve mevsimleri yer almaktadır.

İçinden tanırım ben o elleri,
 Onlar ki zahirde viran olurlar;
 Ardıçlı dağları, çamlı belleri
 Aşanlar şi'rine hayran olurlar.

Dökülür köpüklü sular yarından,
 Baharlar yaratır kışın karından;
 İçenler sihirli pınarlarından
 Şöyle bir silkinir, ceylan olurlar!..

Orada yaşayan erlerin içi
 Bir yaşta yoğurur derdi, sevinci;
 Onlar ki sabansız, tarlasız çiftçi,
 Davarsız, kavalsız çoban olurlar.

Başiboş, kırlara salar tayını,
 Elinden düşürmez okla yayını;
 Ellere bırakır zafer payını,
 Memleket yolunda kurban olurlar... (Attila, 2010: 42)

Şinasi Özdenoğlu, şiirinde vatani annesi, babası gibi görmüştür. Bütün varlığı ile vatanın emrinde olduğunu da açıkça beyan etmiştir. Geleceğe dair ümidi de bu vatanın evlatlarından kaynağını almaktadır.

Anadolu'nun göbeğinden sesleniyorum;
 Vatanım, anam, babam benim, sevgilim!
 Her zerremle senin emrindeyim
 Karadeniz'den Akdeniz'e doğru
 Topraktan fişkıracak nesiller aşkına
 Haykırdım, yine de haykıracağım... (Attila, 2010: 38)

Halim Yağcıoğlu'nun şiirinde vatana dair her şeyin onu sembolize edebileceği ve ona olan sevginin insanı ısıtmaya yeteceği dile getirilmiştir. Bayrak elbette ki ülkemizin en kuvvetli sembollerindendir belki de birincisidir. Fakat yüreğinde vatan sevgisini taşıyanın vatana ait en küçük nesnelere dahi onu bulabileceğini görüyoruz.

Vatan,
 Sadece toprak değildir anacığım
 Sadece bayrak
 Bir yün çorapta da bulabilir vatanını
 Gönülden seviyorsa yurdunu insan
 Ben üşümem artık anacığım
 Ben üşümem... (Attila, 2010: 35)

Orhan Seyfi Orhon'un dizeleri Anadolu toprağına seslenmektedir. Ona göre bu toprakların kucağında yaşayan bahtiyardır ve kendisi de bu bahtiyarlar arasına katılmak arzusundadır. Vatanın güzelliğini ve ona olan sevgisini, özlemini; onda özgür oluşunu çeşitli şekillerde dile getirmiştir.

Anadolu Toprağı

Senelerce sana hasret taşıyan
 Bir gönülle kollarına atılsam
 Ben de, bir gün, kucağında yaşayan
 Bahtiyarlar arasına katılsam.

Bu bakımsız, en kuytu bir bucağın
 Bence İrem Bağı gibi güzeldir.
 Bir yıkılmış evin, harâb ocağın,
 Şu heybetli saraylara bedeldir.

Kadîr Mevlam, eğer senden uzakta
 Bana takdir eylemişse ölümü;
 Rahat etmem bu yabancı toprakta,
 Cennette de avutamam gönlümü.

Anladım ki: Sevda, gençlik, şeref, şan...
 Asılsızmış şu yalancı dünyada.
 Hasretinle yâd ellerde dolaşan
 Hızr'ı bulsa yine ermez murâda.

Yalnız senin tatlı esen havanda
 Kendi millî gururumu sezerim.
 Yalnız senin dağında, ya ovanda
 Başım gökte, alnım açık gezerim.

Hürüm derim, eskisinden daha hür,
 Zincirinle bağlansa da ayağım.
 Şimdikinden daha ferah görünür,
 Zindanında olsa bile durağım.

Bir gün olup kucağına ulaşısam,

Gözlerimden döksem sevinç yaşını.
 Sancağının gölgesinde dolaşsam,
 Öpsem, öpsem toprağını taşıyı! (Attila, 2010: 31-32)

Yahya Kemal Beyatlı, cihanı vatandan ibaret saymaktadır. Ülkenin şehirlerinden bazılarını sevdiği özellikleriyle şiirinde ifade etmiştir. Hayal dünyasında vatanın ebede kadar kalması dileğindedir.

Eğer mezarda, şafak sökmeyen o zindanda,
 Cesed çürür ve tahayyül kalırsa insanda,
 - Cihan vatandan ibarettir, itikadımca -
 Budur ölümden benim çerçevem, murâdımca;
 Vatan şehirleri karşımda, her saat, bir bir;
 Fetihler ufku Tekirdağ ve sevdiğim İzmir;
 Şerefli kubbeler iklimi, Marmara'yla Boğaz;
 Üzerlerinde bulutsuz ve bitmiyen bir yaz;
 Bütün eserlerimiz, halkımız ve askerimiz;
 Birer birer görünen anlı şanlı cedlerimiz;
 İçimde dalgalı Tekbir'i en güzel dinin;
 Zaman zaman da "Neva-Kar'ı" doğsun, İtrî'nin.
 Ölüm yabancı bir alemde bir geceyse bile,
 Tahayyülümde vatan kalsın eski haliyle. (Attila, 2010: 23-24)

Sevilen şeyler insana güzel gelirler. Şair için de durum böyledir ve vatanın güzelliğini cennet kelimesi ile nitelemiştir. Ona göre memleketin bütün diyarları güzeldir.

Çıktım vatanımı seyran eyledim
 Güzeli olmayan il bulamadım.
 Kuzeyi güneyi cennet köşesi
 Onu anlatacak dil bulamadım.(Önder, 2008: 91)

Ancak vatanını sevenlerin bir vatan sahibi olmaya devam edebileceği dile getirilmektedir aşağıdaki dizelerde. Vatan sahibi olmamanın bedeli de esarettir ki şair ölümü esarete yeğlemektedir.

-Hep büründük kefene

Vatan ait sevne

Esir yaşamaktansa

Gömülelim çimene!(Gökalp, 2010: 170)

Vatanı uğruna can veren birinin şehit olması halinde asla unutulmayacağını dile getiren Gövsa, bu konuda tarihten ders almamız gerektiği öğüdünü veriyor. Şiirde bahsi geçen Muhtar Bey, ilim irfan sahibi kudrete şeref ve şana malik birisidir fakat bütün bu kazanımlarını bir kenara koyup vatan görevi için canını vermekten kaçınmamıştır.

İşte Muhtar Bey böyle fedakâr bir zabitti

Vazifesi uğruna hayatını terk etti.

Otuz yılda kazandığı ilim, kudret, şeref, şan

Dakikada toprak oldu... Fakat hayır, bir insan

Vatanın uğruna şehit olup giderse

Toprak olup unutulmaz; alın tarihten hisse.(Gövsa, 2008: 59)

Vatandan ayrı kalınması halinde yaşanacakları anlatan şair, yürekteki sızının vatan sevgisine delalet ettiğini söylemekte ve evladına şu öğütte bulunmaktadır: Toprağını hainlere çiğnetme.

Bir gün gelir başka yerler gezersen,

Gönlünde bir yabancılik sezersen,

Annesinden ayrı düşen bir yavru

Gibi sızlar küçük kalbin; işte bu

Vatan sevdasıdır. Bu söze inan:
 Hepimiz annesidir bu vatan.
 Uzaklardan dönüyorken vatana,
 Rüzgar bir hoş koku getirir sana.
 Dalgaların lisanından anlarsın,
 İstersin ki gemi uçsun, yaklaşsın
 Bir minare gözüdürken sislerden,
 Kalbin taşar içindeki hislerden
 Bir fena söz işitirsen, iyi bil,
 Beğenmeyen bizi Osmanlı değil.
 Bir yabancı gelir seni kandırır,
 Eğer derse bu memleket fenadır,
 Darıl yavrum, onu sakın söyletme,
 Toprağını hanilere çiğnetme!(Gövsa, 2008:21)

Yurt için yüreğini ortaya koyanları görmeyi arzulamaktadır şair. Örnek olarak da Salur Kazan gibi Ertuğrul gibi isimleri önümüze koymuştur.

Destandan o eski kahramanlar gelsin:
 Ertuğrul'lar, Salur Kazanlar gelsin!
 Ey yurt, kadeh tokuşturanlar yetmez:
 Uğruna yürek tokuşturanlar gelsin!(Asya, 2009: 120)

Asya'nın dua ettiği şiir içerisinde yer alan aşağıdaki dizeler vatansız kalmaktan endişe eden bir insanın sözleridir. Duaya böylesi konu olabilmesi vatanın kıymetini bizlere ifşa etmesi açısından çok önemlidir.

Bizi sen sevgisiz, susuz, havasız
 Ve vatansız bırakma Allah'ım!(Asya, 2009: 103)

Zorlu savaş yıllarında yazılmış ve Safahat'ın Hakkın Sesleri bölümünden alınıp Mehmet Akif Ersoy'dan Seçmeler kitabına koyulmuş olan bu şiirde Ersoy,

kendisini dinleyenleri vatana sahip çıkmaya davet ediyor ve ümitsizlikten alıkoymaya çalışıyor.

Evler tünek olmuş, ötüyor bir sürü baykuş...
 Sesler de: 'Vatan tehlikeydeymiş... Batıyormuş! '
 Lâkin, hani, milyonları örten şu yığından,
 Tek kol da yapışsam demiyor bir taraftan!
 Sâhipsiz olan memleketin batması haktır;
 Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır.
 Feryâdı bırak, kendine gel, çünkü zaman dar...
 Uğraş ki: telâfi edecek bunca zarar var.
 Feryâd ile kurtulması me'mûl ise haykır!
 Yok, yok! Hele azmindeki zincirleri bir kır!
 'İş bitti... Sebâtın sonu yoktur! ' deme, yılma.
 Ey millet-i merhûme, sakın ye'se kapılma. (Ersoy, 2009: 56)

Vatanın kıymetini can ile ölçen aşağıdaki mani, vatan sevgisinin can sevgisinden önde geldiğini dile getirmektedir. Bu sevgi insanı ölüm korkusundan dahi azade kılmaktadır.

Kasaturam çelikten
 Nam almışım felekten
 Türk askeri korkar mı
 Vatan için ölmekten? (Türk Manilerinden Seçmeler, 2005: 15)

Yukarıdaki mani ile benzer özellikler gösteren aşağıdaki dörtlük de vatani candan daha kıymetli saymaktadır.

Kurban bu can sana vatan
 Güzel yurdum şirin ana
 Akdeniz'i kabir yapan,
 Bizdik daha dün düşmana(Aşkun, 2010:59).

5.1.17 Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe öğretimi programında yer alan kazanımlardan biri şu şekildedir: Hakları ihlâl edilenlere karşı yardımcı olmanın insanî bir davranış olduğunu belirtir.(MEB, 2006: 54) Yine Türkçe öğretim programındaki toplum hayatı teması altındaki alt temalardan biri de yardımlaşmadır.(MEB, 2006: 58) Programda yardımlaşma değerine muhtelif yerlerde çok sayıda atıf yapılmıştır fakat bunları belirtmekle yetiniyoruz.

Güvercin ve Karıncanın aralarında geçen olayı anlatan aşağıdaki fablda, aciz duruma düşen ve suda boğulmak üzere olan karınca, güvercin tarafından kurtarılmıştır. Yardımseverlik değerinin davranışlara tezahürü, daha çok etrafta birilerinin zor durumda kalması hallerinde gerçekleşmektedir ki bu durum genellikle güçlü ile zayıf arasında ortaya çıkmaktadır. La Fontaine'nin masalı da buna benzer bir örneği önümüze koyuyor.

Dere başında su içecekti bir güvercin.
 Tam eğiliyordu, bir karınca düştü suya.
 Bu koskoca ummanın ortasında, boş yere,
 Çırpınıyordu tekrar kıyıya çıkmak için.
 Güvercin de merhamete geldi birdenbire;
 Suyun üzerine bir çöp parçası bıraktı.
 Karınca o çöpe tutunup kurtulacaktı.
 Kurtuldu da...(Veli, 2003: 36)

Hayatını bağışlayan aslan zor durumda kalınca fare de koşmuş ve ona yardım etmiştir. Temelde saygı değerini işleyen aşağıdaki dizeler, bunun yanında yardımseverliği de konu almaktadır. Yukarıda yardımseverliğin çoğunlukla güç dengeleri üzerinden işlediğini söylemiştik fakat zaman zaman fizik olarak zayıf

olanlar, kendilerinden daha güçlü olanlara, bir takım vasıfları sayesinde yardım edebilmektedir. Bu fabl da bunun bir örneğidir.

Herkese saygı göstermeli elden geldikçe.
 Umulmadık kimselerden fayda görür insan.
 İşte bu, gerçeği anlatan bir hikaye,
 Daha nice bin hikaye arasından.
 Pençesi dibinde bir arslanın,
 Dalgınlıkla bir fare çıkıverdi.
 Bu fırsatı kullanmadı sultanı ormanın,
 Fareye dokunmayıp bir büyüklük gösterdi.
 Bu iyiliği boşa gitti sanmayın;
 Kimin aklına gelir ki bir an,
 Fareye işi düşer arslanın?
 Ama o da bir gün dışarı çıktı ormandan;
 Gitti tutuldu bir ağa.
 Ne çırpınma, ne kükreme ... Kâr etmez tuzağa.
 Bay fare koştu; dişiyle arslanın ağını,
 Öyle bir kemirdi ki ağ söküldü nihayet.
 Sabırla zamanın yaptığını;
 Ne kuvvet yapabilir, ne şiddet.
 “İyilik eden iyilik bulur.”
 “Hizmet et benim için, hizmet edeyim senin için.”
 “İyilik iki baştan olur.”(Veli, 2003: 35)

Yardımlaşmayı bilmeyen beygirin başına gelenleri anlatan bu La Fontaine masalı, gün gelip yardıma muhtaç olabileceğimizi de göz önünde bulundurarak hareket etmemiz gerektiğini belirtmektedir. Masaldaki beygir, kuvvetli olmasına rağmen eşeğin yüküne omuz vermeyerek onun ölümünde pay sahibi olmuş fakat bunun karşılığında ondan daha ağır bir yükü omuzlamak durumunda kalmıştır.

Dünyada insan yardım etmeli birbirine

Komşun gözlerini kapattığı an
 Bütün yük senin sırtındadır, inan.
 Bir eşek saygısı biraz kıtça bir beygirle
 Yürüyordu. Fazla değildi yükü beygirin.
 Eşekse, zavallı, soluyordu derin derin.
 Attan azıcık yardım etmesini diledi;
 Yoksa daha şehre varamadan ölecekti.
 “Nihayet rica ediyorum, diyordu eşek,
 Sizin için bu. yükün yarısı yük mü demek?..”
 Kulak bile asmadı beygir bu ricalara.
 Ama dostu nalları dikince biraz sonra
 Anladı ki kabahat kendisinde.
 Ne çare, iş işten geçmişti, çünkü
 Beygire yüklediler bütün yükü.
 Üstelik eşeğin ölüsünü de.(Veli, 2003: 16)

Gövsa'nın şiiri, zor durumda kalanlara destek olmanın şan ve şeref göstergesi olduğunu; asıl kıymetli olanın bu olduğunu söylemektedir. Çünkü galiplerin yanında yer almak herkesin harcı ve üst düzey ahlaki bir davranış olmaktan uzaktır. Güçsüze destek olmak ise erlik ister.

Galiplere yardım etmek, bu kolay;
 Vurgunlardan, yağmalardan düşer pay.

Fakat Türkler yiğit, aslan kanlıdır;
 Acizlere yardım etmek şanlıdır.(Gövsa, 2008: 30)

Veli Baba, yardımseverliği ile tanınmış ve bu özelliği sebebiyle sevilmiştir. Şiire konu olmasının sebebi de herkese dar zamanlarda yardım etmesidir ve yine şiirde belirtildiğine göre bu durum, onun köyde adeta peygamber gibi anılmasını sağlamıştır. Bahsi geçen dar zamanlar bazen yangın bazen yaralanma bazen

yoksulluk zaman zaman da doğal felaketlerdir. Veli Baba bütün bunlarda elinden geleni yapmış ve sıkıntıya düşenlere destek çıkmıştır.

Veli Baba

Kaba saba

Hepsine,

Hele hele kimsesizlere

Birçok babalıklar etmiş,

Köye o neler öğretmiş!

Herkes ondan iyilik görmüş

Yangın olmuş o söndürmüş

Düşenleri kaldıran o;

Yaraları da saran o;

Kışın kurdu o öldürür;

Yoksullara odun kömür,

Çocuklara yemiş verir;

Köyün o peygamberidir.

Bir sene gür yağmurlardan

Köyün ortasında akan

Irmak coşmuş; o ark yarmış

Köyü ölümden o kurtarmış...(Fikret, 2007: 59)

İki öksüz çocuğun dayanışmasını, birbirlerine olan desteğini anlatan şiirde, öksüzlerden birinin diğeri için yaptıkları yardımseverlik örneğidir. Küçüğün yalnızlık ve zorluk çekmemesi, yoksunluk yaşamaması için büyük çocuk onunla ilgilenmiş oyuncaklarını paylaşmıştır.

Herkesin bir oyuncuğı

Bir topu bir bebeğı var.

Oyuncağı olmayanın

Da kedisi, köpeğı var.

Ne kedim var, ne bebeğim;
Bana el verir Melek'im.

Benim gibi o da öksüz
Benim gibi o da o da köksüz;
Onun da oyuncağı yok,
O da benim kadar yoksul.
Ama ben ona bakarım.
Onundur hep yoğum varım...(Fikret, 2007: 39)

Bu dizelerde hapsedilmiş, zorda kalmış bir hayvana yardım etme arzusu vardır. Yardıma yalnızca insanların değil hayvanların da ihtiyacı vardır. Serçelerin aç kalmasına dayanamayan çocuğun ağzından dökülen bu sözlerden anlaşıldığına göre bu açlığın sorumlusu çobandır. Çocuk imkanı olsa çobandan serçelerin intikamını alacaktır.

Kuşçağızlar ararlarmış
Bulamazlarmış yiyecek
Ne bir darı ne bir böcek.
Ben pek acırım onlara;
Hele serçe, o maskara
Yuvasız, yemsiz ne yapar?

Ah, o çoban, o ihtiyar!
Onu bulsam didik didik
Didikler de benim minik
Serçemi de kurtarırdım.(Fikret, 2007: 33)

Şiirde adı geçen nine, yaz mevsimini sembolize ediyor olmakla birlikte bu şiir, düşünleri korumak gerektiği konusundaki öğüdü ile yardımseverliği teşvik etmektedir. Çınar ağaçlarına seslenen şair, yaz nine için yardım talep etmekte ve muhtaçları korumak gerektiğine dikkat çekmektedir.

Güneş, bilmem kime kızgın
 Ateş püskürüyor yine.
 Orak elinde Yaz Nine
 Dereye doğru yürüyor.

Yanık alnı ter içinde
 Yüzü alevler içinde
 Al al olmuş bir ilişsen
 Kan fişkıracak gözünden.

...güneş mi dokundu,

Bilmem ne oldu yürürken
 Orağı attı elinden
 Kendisi de biraz sonra
 Düştü çayın kenarına...

Çınar dalı çınar dalı
 Düşkünleri korumalı:
 Geldi sana komşu diye
 Biraz gölge Yaz Nine'ye!(Fikret, 2007: 28)

Yine yardıma muhtaç bir insan konusundaki hassasiyet dile getirilmektedir. Gözler önündeki sıkıntılı bir durum dile getirilip yardım talep edilmektedir. Kendisi için yardım talep edilen kişi yoksul ve hasta bir kadındır. Belli ki bir çocuğu vardır ve onun vefatı durumunda çocuk öksüz kalacaktır.

Her gün okula gelirken
 Kulübesinin önünden
 Geçtiğiniz yoksul kadın
 Pek hastadır belki yarın

Çocuğu öksüz kalacak
 Bilmem, onu kim, alacak.
 Onlar için
 Yardım edin!(Fikret, 2007: 16)

Altın Işık'ta yer alan *Kolsuz Hanım* masalının kahramanlarından ikisi Yıldız ve Ay'dır. Bir hükümdarın çocuğu olan Yıldız ve Ay'ın anneleri vefat etmiş ve babaları yeni bir kadınla evlenmiştir. Üvey anneleri, Yıldız ve Ay'a zulümler ederken iki kardeş birlerinde yardım etmişlerdir. Hem kardeş olmaları hem zulme uğramaları onları yardımlaşmaya götürmüştür. Aşağıdaki parçada da zindandaki Yıldız'a Ay'ın yardım elini uzatması konu edilmiştir.

Sorardı herkesten: Nerde kardeşim?
 Nasıl beni yalnız bıraktı eşim?
 Kimisinden düzme cevap alırdı,
 Birçoğu cevaptan aciz kalırdı.
 Bir gün bir ak ağa dedi gizlice:
 Götürürüm seni ona bir gece,
 Fakat bu bir sırdır: Gizlemek lazım!
 Ay dedi: Emin ol sırrı saklarım...
 O gece, Ay gizli girdi zindana,
 Görünce Yıldız'ı asılmış tavana:
 İpini açarak yere indirdi. Dedi:
 Sana yemek bulmalı şimdi!
 Getirdi Yıldız'a birçok yiyecek,
 Bir bohça dolusu temiz giyecek.
 Yedirdi giydirdi bastı bağına.(Gökalp, 2010: 81)

Yukarıda geçen *Kolsuz Hanım* masalının devamında üvey annesi Ay'ın kolunu kestirir ve denize attırır. Başka bir ülkenin padişahı, Ay'ı tesadüfen bulur ve kaldığı bu zor durumdan kurtarmak için ona yardım eder, elinden ne geliyorsa yapar.

Tesadüf eyledi ona bir kayık
 Kayıkta oturan bir genç şehzade
 Dedi: Bakın, bakın bir şey var bu teknede!
 Çektirdi kıyıya bu ak tekneyi
 Dedi: Açın bunu kurutup iyi?
 Açılınca kapak: Çıktı bir genç kız,
 Yüzü solgun bir ay, gözleri yıldız...
 Dedi eyvah, bunun kolları nerde?
 Hangi zalim bunu sokmuş bu derde?
 İstemem bu zulmün ben devamını,
 Alacağım bunun intikamını...

Kolları neredeyse arayacağım,
 Bulunca yerine bağlayacağım...
 Edersem Tanrı'ya duada ısrar:
 Bu kollar vücuda yapışır tekrar.
 Böyle düşünerek kızı kaldırdı,
 Arabaya koyup köşke aldirdi.
 Tabipler aylarca verdiler ilaç,
 Kız açtı gözünü, dedi: Karnım aç!
 Gözünü açınca bu kolsuz hanım,
 Dedi: Neredeyim, hani düşmanım?
 Gönlümün sevinci kardeşim nerde?
 Ne için doğmuyor güneşim nerde?
 Şehzade dedi ki merak etmeyin:
 Sizin için bu köşk her yerden emin!
 Bu büyük ülkede ben padişahım:
 Emrinize mûtî bütün silahım.
 Düşmanınız kimse arayacağım,
 Dostlarınıza da yarayacağım...(Gökalp, 2010: 82)

Kendi durumu kötü olmasına rağmen ziyaretine gittiği fakir ahabını memnun etmek isteyen şairin iyi niyetli hareketi, netice vermese de yardımseverlik örneğidir. Şairin cebinde parası yoktur fakat bundan haberi de yoktur. Ahabına para vermek üzere elini cebinde attığında içi sızlamıştır.

Ortalık açmış, uyandım. Dedim, artık gideyim,
 Önce amma şu fakîr âdemi memnûn edeyim.
 Bir de baktım ki: Tek onluk bile yokmuş kesede;
 Mühürüm boynunu bükmüş duruyormuş sâde!
 O zaman koptu içimden şu tehassür ebedî:
 Ya hamiyetsiz olaydım, ya param olsa idi! (Ersoy, 2009: 25)

5.2 Değerlerin Eserlere Dağılımı

Tespit edilen değerlerin eserlere dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir:

Adil olma değerine en çok Nasrettin Hoca Masalları, Mehmet Akif Ersoy'dan Seçmeler ve Ziya Gökalp'ın Altın Işık adlı eserinde rastlanmıştır. Bu eserleri Arif Nihat Asya'dan Seçmeler ve Faruk Nafiz'in Akın adlı manzum tiyatrosu takip etmektedir.

Aile birliğine önem verme değeri Mehmet Akif Ersoy'dan Seçmeler ve Altın Işık'ta daha çok tespit edilmiş olup bunları Türk Manilerinden Seçmeler ve Türk Ninnilerinden Seçmeler adlı halk edebiyatı ürünleri takip etmektedir.

Bağımsızlık değerine Vehbi Cem Aşkun'un Çocuklara Şiirler, Osman Attila'nın Memleket Şiirleri Antolojisi, Ziya Gökalp'ın Altın Işık adlı eserlerinde ve Arif Nihat Asya ile Mehmet Akif Ersoy'dan Seçmeler'de tespit edilmiştir.

Bilimsellik değeri en çok Mehmet Akif'ten Seçmeler'de ve Tevfik Fikret'in Şermin adlı eserinde bilgiye verilen kıymet ekseninde ele alınmıştır.

Çalışkanlık değeri ise birçok farklı eserde birden tespit edilmiştir. Fakat tıpkı bilimsellik değeri gibi en çok Mehmet Akif'in mısralarında ve bir de Vehbi Cem Aşkun'un Çocuklara Şiirler'inde işlenmiştir.

Dayanışma ve duyarlılık değerlerini ihtiva etme bakımından tıpkı yukarıdaki sonuçlarda olduğu gibi Mehmet Akif Ersoy'dan Seçmeler kitabı öne çıkmaktadır. Dayanışma değeri İbrahim Alaeddin Gövsa'nın Çocuk Şiirleri, duyarlılık değeri ise Arif Nihat Asya'dan Seçmeler onu takip etmektedir.

Dürüstlük değerinin en çok tekrar edildiği eser, İbrahim Alaeddin Gövsa'ya ait Çocuk Şiirleri kitabıdır. Onun ardından Ziya Gökalp'ın Altın Işık, Orhan Veli'nin nazmettiği La Fontaine'in Masalları ve Mehmet Akif Ersoy'dan Seçmeler gelmektedir.

Estetik, hem eserler içerisinde çok tekrar eden hem de fazla sayıda yer alan bir değerdir. Estetik değerin en çok tespit edildiği eserler ve yazarları şunlardır: Osman Attila Memleket Şiirleri Antolojisi, Faruk Nafiz Çamlıbel Akın, Mehmet Önder Aldı Sözü Anadolu, Arif Nihat Asya'dan Seçmeler.

Misafirperverlik değeri oldukça az işlenmiştir. Az sayıdaki bu veri de Mehmet Akif Ersoy'dan Seçmeler, Memleket Şiirleri Antolojisi ve Aldı Sözü Anadolu adlı eserlerden elde edilmiştir.

Özgürlük misafirperverlik kadar az olmamakla birlikte çok fazla rastlanılmayan bir değerdir. Altın Işık, La Fontaine'in Masalları, Türkülerden ve Mehmet Akif Ersoy'dan Seçmeler'de tespit edilmiştir.

Sağlıklı olmaya önem verme değeri de çok işlenen değerler arasında yerini almıştır. Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinden yapılan seçmeler ve Mehmet Önder Aldı Sözü Anadolu ile Türk Ninnilerinden Seçmeler adlı eserler bu değeri en çok içeren eserlerdir.

Saygı değeri, Arif Nihat Asya ve Mehmet Akif'in şiirlerinde ayrıca Orhan Veli'nin nazmettiği La Fontaine'in Masalları'nda tespit edilmiştir.

Sevgi de en çok tekrar eden değerler arasındadır. Aldı Sözü Anadolu, Türkülerden Seçmeler ve Arif Nihat Asya'dan Seçmeler adlı eserler, bu değeri en çok içeren eserlerdir.

Mehmet Akif Ersoy'dan Seçmeler, Ziya Gökalp'ın Altın Işık'ı ve İbrahim Alaeddin Gövsa'nın Çocuk Şiirleri kitabı sorumluluk değerinin en çok tespit edildiği eserlerdir. Aynı şekilde temizlik değerinde de Mehmet Akif Ersoy'un şiirleri öne çıkmaktadır onunla birlikte Vehbi Cem Aşkun'un Çocuklara Şiirler'i yer almaktadır.

Osman Attila'nın Memleket Şiirleri Antolojisi adlı derleme eseri adından da anlaşılacağı üzere vatan güzellemleri ile doludur. Onun dışında vatanseverlik değerini hemen hemen bütün eser sahipleri eserlerinde işlemiştir. Arif Nihat Asya'dan Seçmeler, İbrahim Alaeddin Gövsa Çocuk Şiirleri, Mehmet Önder Aldı Sözü Anadolu bunlar arasında öne çıkanlardır.

En son yardımseverlik değerinin en çok tekrar edildiği eserler olarak Tevfik Fikret'in Şermin'i ve Orhan Veli'nin hazırladığı La Fontaine'in Masalları'nı söyleyebiliriz.

Sonuçlar tablo halinde aşağıda gösterilmiştir. Tablolaştırma işleminde kolaylık sağlamak maksadıyla eser isimleri harflerle, değer isimleri rakamlarla sembolleştirilmiştir.

- A- Orhan Veli Kanık, La Faontaine'in Masalları
- B- Orhan Veli Kanık, Nasreddin Hoca Masalları
- C- Tevfik Fikret, Şermin
- D- İbrahim Alaaddin, Gövsa Çocuk Şiirleri
- E- Osman Attila, Memleket Şiirleri Antolojisi
- F- Vehbi Cem Aşkun, Çocuklara Şiirler
- G- Mehmet Önder, Aldı Sözü Anadolu
- H- Ziya Gökalp, Altın Işık
- İ- Arif Nihat Asya'dan Seçmeler

J- Faruk Nafiz Çamlıbel, Akın

K- Orhan Seyfi Orhon, Peri Kızı ile Çoban Hikâyesi

L- Mehmet Âkif Ersoy'dan Seçmeler

M- Türkülerden Seçmeler

N- Manilerden Seçmeler

O- Ninnilerden Seçmeler

Değerler, bulgu ve yorumlar başlığındaki sıraya göre 1'den 18'e kadar rakamlarla gösterilmiştir.

Tablo 1: Değerlerin Eserlere Dağılımı

Değer \ Eser	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
A								x			x		x					x
B	x																	
C				x														x
D						x		x							x		x	
E			x						x	x								x
F			x		x											x		
G									x	x		x		x				x
H	x	x						x			x				x			
İ	x		x				x	x					x	x				x
J	x								x									
K																		
L	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x		x	x		
M											x			x				
N		x																
O		x										x						

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ

Çalışmamızda, İlköğretim 100 Temel Eser listesinde yer alan ve 12 tanesi tamamen manzum metinden oluşan 3 tanesi ise değişen miktarlarda manzum metin ihtiva eden toplam 15 eser, sahip oldukları eğitim değerleri açısından incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde şu değerler tespit edilmiştir: adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik. Eserlerde bulunması öngörülen barış ve hoşgörü değerleri ise tespit edilememiştir.

En çok tespit edilen değerler bilimsellik, vatanseverlik, estetik; en az rastlanan eden değerler misafirperverlik ve temizliktir.

Bazı değerler bazı eserlerde sıklıkla işlenirken bazıları geniş bir yelpazede eserlere yayılmıştır. Çalışkanlık, vatanseverlik, estetik ve dürüstlük değerleri çok sayıda eserde çeşitli şekillerde tespit edilen bu türden değerlerdir. Bu açıdan eserlere bakıldığında içerdiği değerlerin çeşitliliği bakımından en zengin eserin Mehmet Akif Ersoy'dan Seçmeler, en fakir eserin de Türk Ninnilerinden Seçmeler olduğu görülecektir.

İlköğretim 100 Temel Eser'in tamamı için yapılan eleştirilerde sözü edilen olumsuz durumların önemli bir kısmına incelediğimiz manzum metinlerde rastlanmıştır. Bunlardan en önemlileri çocuk edebiyatı ilkelerine uygunluk ile alakalı eleştirilerdir. Çocuk gerçekliğine ve çocuğun kelime hazinesine uygun olmayan çok sayıda metin tespit edilmiştir. Birkaç istisna haricinde eserler, ya çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına uymayan yetişkin edebiyatı özelliklerine ya da çocuğa tepeden bakan, öğüt veren bir yapıya sahiptir. Ayrıca seçmeler başlığı altında neşredilen eserlerde tahrifler ve hatalar mevcuttur.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia(2010). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*(11. Basım), İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Akbaş, Oktay(2004). *Türk Millî Eğitim Sisteminin Dyuşsal Amaçlarının İlköğretim II.Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akın, Kevser(2009). *Sevinç Çokum'un Romanlarında Eğitim Değerleri*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya
- Akyol, Şebnem(2010). *İlköğretim 6. Sınıf Ders Kitaplarında Yer Alan Sevgi Temasının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Aral, Duygu(2008). *Millî Eğitim Bakanlığının Hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Arı, Ramazan(2009). *Geişim ve Öğrenme*(2.Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Arıcan, Sinem(2010). *100 Temel Eser Uygulamasının Öğrencilerin Okuma Alışkanlıklarına Etkileri konusunda Öğretmen Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aşkun, Vehbi Cem(2010). *Çocuklara Şiirler*(8. Baskı), İstanbul: Elips Kitap.
- Avcı, Nazmi(2007) *Toplumsal Değerler ve Geçlik*(1. Baskı), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aydın, Mehmet Zeki ve Akyol Gürler, Şebnem(2012). *Okulda Değerler Eğitimi*(1. Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Aytaş, Gıyasettin ve Yalçın, Alemdar(2008). *Çocuk Edebiyatı*(4.Basım), Ankara: Akçağ Yayınları
- Attila, Osman(2010). *Memleket Şiirleri Antolojisi*(8. Baskı), Ankara: Elips Kitap.
- Baş, Bayram(2012). *Türkçe Öğretimi Açısından Çocuk Edebiyatı*(1. Baskı), İstanbul: Kriter Yayınevi.

- Baş, Bayram(2011). İlköğretim 100 Temel Eserin Türkçe Dersi Öğretim Programındaki Temalar Açısından Analizi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 175-200.
- Baykal, Ülker(2010). *Aşk Şiirleri Antolojisi Peri Kızıyla Çoban Hikayesi*. Ankara: Evren yay.
- Bolay, Süleyman Hayri(2009). *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*(10. Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bulut, Sevilay(2011). *Atasözlerinin Değerler Eğitimindeki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Cevizci, Ahmet(2010). *Eğitim Sözlüğü*(1. Baskı), İstanbul: Say Yayınları
- Çakan, Eyüp(2008). *Ahmet Mithat Efendi'nin Hikayelerinde Eğitim değerleri ve Türkçe*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz(2010). *Akın*(1.Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çintaş, Derya(2009) *İbrahim Zeki Burdurlu'nun Eserlerinde Çocuk Eğitimi ile İlgili Evrensel Değerler*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çocuk Vakfı(2009). *100 Temel Eser Raporu*. <http://www.cocukvakfi.org.tr/Rapor/100temeleser.pdf>, Erişim Tarihi: 15.11.2012, Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Araştırmaları Merkezi.
- Demirel, Özcan(2010) *Eğitim Sözlüğü Dictionary of Education Türkçe-İngilizce / İngilizce-Türkçe* (4. Basım) Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Devellioğlu, Ferit(2003) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilmaç, Bülent(2002). *İnsanca Değerler Eğitimi*(1. Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Doğanay, Ahmet(2006). Değerler Eğitimi.(Editör: Cemil Öztürk). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi(Yapılandırmacı Yaklaşım)*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 256-286.
- Ekşi, Halil ve Katılmış, Ahmet (2011). *Karakter Eğitimi El Kitabı*(1. Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Emiroğlu, Selim(2010). *Türkçe Manzum Nasihat-namelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Erdal, Kelime(2009). Çocuk Edebiyatı Türlerinin Kullanımı Açısından Orhan Veli Kanık'ın Eserlerine Bir Bakış, *Turkish Studies*, Volme 4/1, 1135-1154.
- Fikret, Tevfik(2007). *Şermin*(2. Baskı). İstanbul: Akvaryum Yayınevi.
- Gerede, İbrahim(10 Ağustos 2006). 100 Temel(siz) Eser, *Sakarya Gazetesi*.
- Gökalp, Ziya(2010). *Altın Işık*(1. Baskı), Konya: Tuna Yayınları.
- Gövsa, İbrahim Alâeddin(2008). *Çocuk Şiirleri*, İstanbul: Kardelen Yayınları.
- Güleryüz, Hasan(2006). *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*(3. Basım), Ankara: PegemA Yayıncılık
- Gümüş, Özlem D.(2009) *Kültür, Değerler, Kişilik ve Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişkiler: Kültürler arası Bir Karşılaştırma(Türkiye-Abd)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gümüş, Semih(Şubat-Mart 2012). 100 Temel Eser ve Liste Yapmanın Değeri, *Notos*, 2012/01, 23-27.
- Günaydın, Gönül(2005). *Doğan Kardeş Dergisinde Çocuğa Kazandırılmak İstenen Değerler ve Ortaya Çıkan Çocuk Modeli*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Güngör, Erol(2010). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar Ahlak Psikolojisi, Ahlakî Değerler ve Ahlakî Gelişme* (4. Baskı), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Hançerlioğlu, Orhan(1992). *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar*(2.Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İçli, Gönül, (2003). *Sosyolojiye Giriş*(4. Basım), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karasar, Niyazi(2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*(20. Basım), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karagöz, Beytullah(2009). *Yapılandırmacı Yaklaşım Göre İlköğretim 6 ve 7. Sınıf Türkçe Ders kitaplarındaki Değerlerin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Türk Manilerinden Seçmeler(2005) Editör: Ali Kemal, İstanbul: Parıltı Yayıncılık.
- Kıbrıs, İbrahim(2006). *Çocuk Edebiyatı*(3. Basım), Ankara : Tek Ağaç Yay.

- Kırış, Fatma(2007). *Türkiye Çocuk ve Ebe-Sobe Dergilerinin Edebiyat ve Eğitim Değerleri Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Köylü, Mustafa(2004). Küresel Bağlamda Değerler Eğitimine Duyulan İhtiyaç. Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 287-311.
- Kumbasar, Ezgi(2011). *Muzaffer İzgü'nün Romanlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Marshall, Gordon(2003). Sosyoloji Sözlüğü çev. Osman Akinhay, Derya Kömürcü.(1. Baskı), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MEB(Millî Eğitim Bakanlığı (2006), *Türkçe Öğretim Programı*. Ankara: MEB
- MEB, İlköğretim Okullarında Okutulacak 100 Temel Eser Genelgesi(2005), 2005/70.
<http://www.meb.gov.tr/mevzuat/liste.asp?ara=9&Submit=Liste&offset=200>
Erişim Tarihi 14.11.2012
- Neydim, Necdet(30 Ağustos 2006). Masumiyetini tamamen kaybeden seçki: 100 Temel Eser. *Radikal*
- Orakçı, Cengizhan(2009). *Arif Nihat Asya'dan Seçme Şiirler ve Yazılar*(4. Baskı). Ankara: Elips Kitap.
- Önder, Mehmet(2008). *Aldı Sözü Anadolu*, Ankara: Elips Kitap.
- Özensel, Ertan(2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.
- Özlem, Doğan(2010). *Etik-Ahlak Felsefesi*(1. Baskı), İstanbul: Say Yayınları.
- Türk Ninnilerinden Seçmeler, 2007(3. Baskı) Editör: Tûba Öztürk, İstanbul: Akvaryum Yayınevi.
- Türkülerden Seçmeler(2007-3. Baskı), Editör: Tûba Öztürk, İstanbul: Akvaryum Yayınevi.
- Rençber, Osman(2009). *1997-2005/ Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim Süresince İlköğretim İkinci Kademedede Okutulan Türkçe Ders Kitaplarında Ulusal ve Dinsel Değerler*,Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

- Sever, Sedat(2008). *Çocuk ve Edebiyat*(4. Basım), İzmir: Tudem yay.
- Sivri, Medine(2006). Çocuğa Şiirde Öğreticilik Sorunsalı, *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, 651-657.
- Somuncu, Selim(2008). *İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Edebi Metinlerin Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Şen, Ülker(2007). *Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tan, Çetin(2006). *İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Adalet Algıları*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Topçu, Nurettin(2010). *Ahlak*(2. Basım), İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tunalı, İsmail(2011). *Estetik*(11. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Turhan, Mümtaz(2010), *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*(6. Baskı), İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Türk Dil Kurumu(2011), *Türkçe Sözlük*(11. Basım)
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.
- Ülken, Hilmi Ziya(2001). *Bilgi ve Değer*(2. Baskı), İstanbul: Ülken Yayınları.
- Veli, Orhan(2003). *La Fontaine'in Masalları*(2. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Veli, Orhan(2010). *Nasreddin Hoca Hikayeleri*(18. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.